

ortadoğu analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Ekim 2023 • Cilt: 14 • Sayı: 130 • Fiyatı: ₺ 40

İSRAİL'İN STRATEJİK KÖRLÜĞÜ VE
7 EKİM SALDIRISI

GÖKHAN BATU

7 EKİM SONRASI İSRAİL'İN SURIYE
ANGAJMANINA DAİR OLASI SENARYOLAR

DR. ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

ÇATIŞMASIZLIĞIN TESİSİ VE KÖRFEZ
ULUSLARARASI İLİŞKİLERİNDE İSRAİL-
FİLİSTİN MERKEZLİ GELİŞMELERİN TAHLİLİ

GÖKHAN ERELİ

FİLİSTİN TRAJEDİSİNDE ZOR EVRE: HAMAS-İSRAİL ÇATIŞMALARI

ISSN 2980-0919

9 772980 091002

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
MOHAMMED FAKHRI SWEILEH

ABDENNOUR TOUMI

7 EKİM SALDIRILARI: HAMAS-
İSRAİL ÇATIŞMASININ ANATOMİSİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

DEYRİZOR ÇATIŞMALARI: İŞİD'E KARŞI
SDG-ARAP İTTİFAKI SONA MI ERİYOR?

İBRAHİM AYDIN

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmalarını okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr [f](#) [in](#) [X](#) [v](#) orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına

Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün

Prof. Dr. Mehmet Şahin

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Tayyar Arı

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Prof. Dr. Muhtinin Ataman

Prof. Dr. Mahir Nakip

Prof. Dr. Muhsin Kar

Prof. Dr. Kemal İnat

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Doç. Dr. Göktuğ Sönmez

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekim Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3

Çankaya / Ankara

Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara

Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 14, Sayı 130, Ekim 2023

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 30 Eylül 2023

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2023 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

**Middle East
Studies
Association**

**ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.**

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

ORSAM Ailesi olarak, 8 Eylül gecesi Fas'ta meydana gelen deprem ve 10 Eylül'de Libya'da meydana gelen sel felaketi nedeniyle hayatını kaybedenlere Allah'tan rahmet, ailelerine ve sevenlerine baş sağlığı, yaralılara ise acil şifalar diliyoruz. Ortadoğu'daki felaketler konusu bu süreçte diplomatik ilişkilerin de önemli merkezini oluşturmuştur.

Diğer önemli konu 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Hamas-İsrail gerilimi ve bu gerilimin bölgeye yayılma ihtimali ile ortaya çıkan insani dram olmuştur. Söz konusu yıkıma ve İsrail'in olası Gazze işgali ile ortaya çıkacak insani trajediye ilişkin üzüntülerimizi bildirmek isteriz. Bölgede bağımsız Filistin devleti ile kalıcı barışın sağlanması temennimizi dile getirerek Ortadoğu Analiz'in 130. sayısında bu zor konuları dikkatinize sunmaya çalışacağız. Bu sayıda 7 Ekim 2023 sabahında Hamas oluşumunun İsrail'e yönelik saldırısı ile başlayan Hamas-İsrail çatışmasının dinamikleri, Filistin sorununun boyutları ve İsrail işgalinin bölgede ve Filistin topraklarında oluşturduğu sonuçlarını kapsamlı analizler ile dikkatinize sunmaktayız. Bu bağlamda çatışmanın ikinci safhasına işaret eden Gazze'ye yönelik İsrail'in olası askeri saldırıları ve Gazzelilerin yerinden edilmesi durumu ayrıca tartışma gündemimizi oluşturmaktadır. Meselenin Hizbullah boyutunun da ele alındığı değerlendirmelerde Gazze merkezli krizin Lübnan-Suriye hattına yayılma ve bu durumda İran-Hizbullah ile ABD-Batı gibi aktörlerin olaylardaki konumları tartışılmıştır. Gün geçtikçe daha ağırlaşan insani dramın yanı sıra Körfez ülkelerinin pozisyonları, normalleşme süreçlerine etkileri ve Türkiye'nin bu çatışmalar süresince izlediği yönelim

analiz edilmektedir. Ek olarak, Ceza-yir'in Filistinli gruplar arasındaki birliğe yönelik teşvik ve girişimleri bağlamında Hamas ve el-Fetih uzlaşması yaşanan gelişmelere paralel olarak irdelenmiştir.

Kapak konusunun yanı sıra bu sayımızda Fas'ta yaşanan 2023 depremi, Fas'ın deprem diplomasisi, bu süreçte derinleşen Fas-Fransa siyasi krizi ve Fas ile Türkiye'nin afet diplomasisindeki farklılıklar analiz edilmiştir. Ayrıca, geçtiğimiz temmuz ayında ABD destekli terör örgütü Suriye Demokratik Güçleri ile Arap aşiretleri arasında ülkenin doğusundaki Deyrizor'da yaşanan çatışmalar kaleme alınmıştır. Öte yandan, Çin'in ivme kazanan yükselişi karşısında atılan yeni hamle Hindistan-Ortadoğu-Avrupa ekonomik koridoru, Suudi Arabistan-İsrail normalleşme süreci ve Nijer'de darbe sonrası süreç sayımızda irdelenen çalışmalar arasındadır.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da eylül ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, etkinliklerimize ilişkin bir kısım, kapak konusuyla ilişkili önemli bir konunun incelenmesi ve bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat bulunmaktadır. Röportaj kısmında Ürdünlü Avukat Dr. Mohammed Fakhri Sweileh'in son bir yılda yaşanan felaketler bağlamında doğal afetlere yönelik analizlerinden ve son Hamas-İsrail çatışmalarına ilişkin erken dönem yorumlarından faydalanabilirsiniz. Biyografi/Tema kısmında ise insani yardım konusunda öncül uluslararası kuruluş olan Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisinin tarihçesi, ortaya çıkış süreci ve faaliyetlerine ilişkin ilgi çekici detaylara ulaşabilirsiniz.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Ekim 2023 Cilt: 14 Sayı: 130

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

KAPAK DOSYASI

12 İsrail'in Stratejik Körlüğü ve 7 Ekim Saldırısı / Gökhan Batu

16 Çatışmasızlığın Tesisi ve Körfez Uluslararası İlişkilerinde
İsrail-Filistin Merkezli Gelişmelerin Tahlili / Gökhan Erel

20 7 Ekim Sonrası İsrail'in Suriye Angajmanına Dair
Olası Senaryolar / Dr. Ömer Behram Özdemir

24 Filistinli Rakipler Hamas ve El-Fetih Uzlaşması
Cezayir İçin Ne Anlama Geliyor? / Abdenmour Toumi

BÖLGESEL GELİŞMELER

28 Deyrızor Çatışmaları: IŞİD'e Karşı SDG-Arap İttifakı Sona mı Eriyor? / İbrahim Aydın

36 Fas Depremi Sürecinde Derinleşen Fas-Fransa Siyasi Krizi / Doç. Dr. Hatice Rumeysa Dursun

40 Çin'in Yükselişine Karşı Yeni Hamle:
Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Ekonomik Koridoru / Dr. Tamer Kaşıkçı

44 Çatışma Çözümünde Afet Diplomasisi / Dr. Güler Kalay

48 Suudi Arabistan-İsrail Normalleşme Sürecinin Analizi / Dr. Mehmet Rakipoğlu

52 Nijer'de Darbe Sonrası STyE Programlarının Geleceği / Fuat Emir Şefkattli

KAPAK DOSYASI

7 EKİM SALDIRILARI VE
HAMAS-İSRİL
ÇATIŞMASININ
ANATOMİSİ

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

08

2023 DEPREMİ VE
FAS DEPREMASİSİ

Doç. Dr. Volkan İpek

32

RÖPORTAJ

56

Abdenmour Toumi

Dr. Mohammed Fakhri Sweileh:

GAZZE OLAYLARI RUSYA-UKRAYNA İLE İSRAİL-FİLİSTİN MESELELERİNDE TAMAMIYLA ZIT TUTUM SERGİLEYEN BATI'NIN AHLAKİ TUTUMUNU YENİDEN GÖZLER ÖNÜNE SERMİŞTİR

BİYOGRAFİ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
İNSANİ YARDIM KOORDİNASYON OFİSİ
OCHA

Recep Tayyip Teke

62

OCHA

ISSN 1306-7541
9 771308 754001

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

2 Eylül 2023

- Suriye Deyrizor'da terör örgütü PKK/YPG'nin baskısı altında yaşayan Arap aşiretleri, 24 köyü örgütün elinden kurtardı. Bölgede İran destekli gruplara hava saldırısı düzenlendi. Dışişleri Bakanlığı, bölgedeki gelişmelerin yakından takip edildiği mesajını paylaştı.
- Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani, Kerkük'te sokağa çıkma yasağı ilan edilmesi ve olay çıkarana karşı güvenlik güçlerinin operasyon başlatması talimatı verdi.

3 Eylül 2023

- Irak'ta Kerkük Valisi Rakan Said el-Cuburi, kentteki Ortak Operasyonlar Komutanlığı güçlerinin kullandığı binanın Kürdistan Demokrat Partisi'ne (KDP) teslim edilmesi kararının ertelenmediğini ve göstericilerin protestolarına son verildiğini duyurdu.
- İsrail'de, Başbakan Binyamin Netanyahu öncülüğündeki aşırı sağcı koalisyon hükümetinin yargı reformuna karşı protestolar 35. haftada da sürdü.

4 Eylül 2023

- Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg şehir merkezinde 31 Ağustos'ta bir binada çıkan yangında ölen 74 kişiden 62'sinin kimliğinin henüz belirlenmediği bildirildi.
- İran'ın Doğu Azerbaycan eyaletinin merkez kenti Tebriz'de yaşanan sel felaketi, 101 köyde maddi zarara neden oldu.
- Cezayir'in Tlemcen ve el-Bayadh eyaletlerinde etkili olan şiddetli yağışın yol açtığı sel felaketinde yedi kişi öldü, iki kişi kayboldu.

5 Eylül 2023

- İsrail güçleri işgal altındaki Batı Şeria'nın kuzeyinde yer alan Nur Şems Mülteciler Kampı'na düzenlediği baskında bir Filistinliyi öldürürken, kampta bıraktığı tahribat nedeniyle caddeler ulaşıma, dükkânlar da hizmete kapandı.
- Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS), Gabon'un üyelliğini, anayasal düzene dönene kadar askıya aldığı duyurdu.

7 Eylül 2023

- Dünyanın en büyük 20 ekonomisini oluşturan G20'nin Afrika Birliğini "daimi üye" olarak kabul edeceği bildirildi.
- İsrail makamları, işgal altındaki Filistin topraklarında 3 yeni Yahudi yerleşim yerinin yasallaştırılması için karar aldı.
- Filistin Başbakanı Muhammed İştıyye, Akdeniz Parlamenter Asamblesi (Akdeniz-PA) üye ülkelere Filistin Devleti'ni tanıma ve iki devletli çözümü koruma çağrısında bulundu.
- Türk savunma sanayisinin gelişimi bu kez Çin Ordu Gazetesi'ne konu oldu. Gazete, Türk savunma sanayi ürünlerinin gelişimini tam sayfa ayırdığı makaleyle ele aldı. Analiz-haberde, artan "yerli ve millîlik" oranına dikkat çekildi.

8 Eylül 2023

- Fas'ın Marakeş kentinde gece saatlerinde 7 büyüklüğünde deprem meydana geldi. İlk belirlemelere göre 1037 kişi hayatını kaybetti.

10 Eylül 2023

- Ankara-Kahire hattında ilişkiler yeni bir boyut kazanıyor. İki ülkenin yakınlaşması, 2022 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah es-Sisi'nin el sıkışmasıyla başladı. Bu kapsamda iki ülke arasında birçok karşılıklı adım atıldı. Gelişen ilişkiler iki ülkenin de çıkarına olacak büyük bir potansiyele sahip.
- İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) uluslararası topluma Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde Ermeni güçlerinin kontrolündeki topraklarda yapılan sözde seçimlerin tanınmaması çağrısında bulundu.

11 Eylül 2023

- AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, İran'da 500'ü aşkın süredir tutuklu olan İsveçli AB diplomatı Johan Floderus'un serbest bırakılması için çalışmalarını söyledi.
- Suudi Arabistan Veliat Prensi Muhammed bin Selman, Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru'nun, Suudi Arabistan'ın "diğer ülkelerdeki ortaklarına ve küresel ekonomiye olumlu yansımalarının olacağını" söyledi.

12 Eylül 2023

- Libya, meydana gelen sel felaketinden zarar gören bölgeler için kardeş ülkelere ve uluslararası kurumlara yardım çağrısında bulundu.
- İsrail Savunma Bakanı Yoav Gallant, İran'ın Lübnan topraklarında İsrail sınırına yakın bölgede bir hava üssü kurmaya hazırlandığını iddia etti.
- BAE, Nijeryalılara uyguladığı vize yasağını yaklaşık bir yıl sonra kaldırdı.
- Lübnan emniyet makamları, ülkenin güneyindeki Sayda kentinde yer alan ve 55 bine yakın Filistinli mültecinin ikamet ettiği Ayn el-Helva'da acil ve kalıcı ateşkese varıldığını duyurdu.

13 Eylül 2023

- Libya Başkanlık Konseyi Başkan Yardımcısı Musa el-Kuni, ülkede yaşanan sel felaketi sonrasında Türkiye'ye sağladığı destek için teşekkür etti.
- Fransa, Nijer güvenlik güçlerinin, Nijer'deki Fransızların yurt dışındaki danışmanı Stephane Jullien'i 8 Eylül'de gözaltına aldığını bildirdi.
- Tunus yargısı, aralarında eski Başbakan Yusuf Şahid'in de bulunduğu 12 kişi hakkında uluslararası tutuklama kararı çıkardı.

15 Eylül 2023

- İran, 'E3' olarak adlandırılan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın 2015'te imzalanan nükleer anlaşmaya göre 18 Ekim'de kaldırılması öngörülen silah ambargosunu yürürlükte tutma kararını "yasa dışı ve provokatif" olarak nitelendirdi.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi Başkanvekili Ahmet Fikret Kileci, Suudi Arabistan'a bu yıl 8 ayda yapılan ihracatın geçen yılın aynı dönemine göre 4 kat artışla 1,6 milyar doları aştığını açıkladı.
- Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Libya'da meydana gelen sel felaketi nedeniyle 38 binden fazla kişinin yerinden edildiğini duyurdu.

17 Eylül 2023

- Cezayir Sivil Savunma Başkanlığı, ülkenin kuzeyindeki 11 kentte 41 ayrı noktada çıkan orman yangınının söndürüldüğünü, 18 noktada devam eden yangınları da söndürme çalışmalarının sürdüğünü açıkladı.
- Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Musa Faki Muhammed, üye ülkelere ve uluslararası topluma Libya'daki sel mağdurlarına yönelik insani yardım çalışmalarını acilen hızlandırma çağrısında bulundu.

19 Eylül 2023

- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hapishanelerinde tutulan İranlı iki mahkûm, Tahran ile Washington arasındaki tutuklu takasının gerçekleşmesi sonrası Tahran'a ulaştı.
- Avrupa Birliği, Arap Birliği, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün, İsrail ile Filistin'in anlaşmaya vardıklarında elde edecekleri kazanımları en üst seviyeye çıkararak barışı teşvik etmeyi amaçlayan "Barış Günü Çabası" isimli ortak bir girişim başlattı.
- Libya'da UBH, ülkenin doğusunda selden etkilenen bölgelerde altyapının yüzde 70'inin, eğitim kurumlarının yüzde 95'inin hasar gördüğünü duyurdu.

20 Eylül 2023

- Irak'ın Türkmen şehri Kerkük'te resmî dairelerde yazılar ve dış mekân tabelaları artık Türkçe de yazılacak. Kerkük Valiliği ile İl Meclisine Türkçe tabelalar asıldı. Bu uygulama, Türkçe'nin resmî alanda kullanımının ilk adımı oldu.
- Tunus'un büyük bölümü enerji nakil merkezindeki arızadan dolayı yaklaşık 2,5 saat elektriksiz kaldı.
- Ürdün, İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarında gerilimi tırmandıran saldırılarını kınayarak şiddet döngüsü konusunda uyarıda bulundu.

21 Eylül 2023

- Fas, ülkeyi vuran depremin ardından yeniden imar için 5 yıl içinde 120 milyar dirhem (12 milyar dolar) tahsis edileceğini duyurdu.
- Libya'nın doğusunda selden etkilenenlere insani yardım amacıyla şu ana kadar 24 ülkeden toplam 59 yardım uçağının ulaştığı bildirildi.
- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Karabağ konusunda yaptığı telefon görüşmesinde, üçlü anlaşmalar doğrultusunda müzakere yolundaki çalışmaların en üst düzeyde yoğunlaştırılmasının kararlaştırıldığı bildirildi.

22 Eylül 2023

- Gana Cumhurbaşkanı Nana Akufo-Addo, transatlantik köle ticaretinin yol açtığı tarihi adaletsizliklerden etkilenen Afrika ülkelerine tazminat ödenmesini istedi.
- Fas, ülkeye turist olarak giren ve gazeteci olduklarını beyan etmeyen 2 Fransız'ın sınır dışı edildiğini duyurdu.
- Libya'da binlerce can alan sel felaketinin ardından kayıpları arama çalışmaları sürerken en fazla ölümün yaşandığı Derne kentinde bir günde 245 kişinin cenazesine ulaşıldı.

24 Eylül 2023

- Nijer'de askerî yönetim, hava sahasını ticari uçşları da kapsayacak şekilde Fransa'ya kapattı.
- Irak Yüksek Federal Mahkemesi, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ndeki il meclislerini düzenleyen maddeyi iptal ederek, söz konusu yarıları lağvetti.
- Pakistan'da geçici hükümet Dışişleri Bakanı Jalil Abbas Jilani, İsrail ile ilişki kurulmasının ülkenin ulusal ve Filistin halkının çıkarlarına bağlı olduğunu söyledi.

25 Eylül 2023

- Mısır, Hedasi (Nahda) Barajı'na ilişkin Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da gerçekleştirilen yeni müzakerelerin ikinci turunda kayda değer bir ilerleme sağlanmadığını bildirdi.
- Fas'ta, depremin ardından ilişkilerin gerginleştiği Fransa'ya vize uygulanması talebiyle sosyal medya üzerinden kampanya başlatıldı.
- Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Niamy Büyükelçisi Sylvain Lte, diplomatlar ve Fransız askerlerini Nijer'den çekme kararı ülkede eleştirilere neden oldu.

26 Eylül 2023

- BM ve ABD'nin Etiyopya'nın kuzeyinde iç savaşın sona erdiği Tigray'a yaptığı gıda yardımlarını kesmesinin 1300'den fazla kişinin açlıktan ölümüne yol açtığı duyuruldu.
- BM, Afganistan'daki Taliban yönetimiyle diyalogun sürmesi gerektiğini belirterek, "Diyalog, tanımak anlamına gelmiyor" açıklamasında bulundu.

27 Eylül 2023

- "Fas'ta 8 Eylül gecesi meydana gelen depremde hayatını kaybedenlerin sayısının 2 bin 960'a yükseldiği duyuruldu.
- İran Merkez Bankası, ABD ile tutuklu takası kapsamında serbest bırakılan yaklaşık 5,6 milyar euroluk döviz kaynaklarının kullanılması amacıyla bankacılık işlemlerinin başlatılması konusunda Katar ile anlaşacağını duyurdu.
- İran, "Nur-3" adı verilen ülkenin üçüncü askeri gövürtüleme uydusunu uzaya gönderdiğini duyurdu.
- Irak'ta, Musul'un Hamdaniye ilçesinde bir düğün salonunda çıkan yangında hayatını kaybeden 114 kişi nedeniyle 3 günlük yas ilan edildi.

28 Eylül 2023

- AB ülkelerinin içişleri bakanları Brüksel'deki toplantılarında göç ve iltica konusunda yine uzlaşmazken, yetkililer farklılıkların yalnızca nüanslar olduğunu, gelecek günlerde anlaşılacağını savundu.
- İsrail'de Yüksek Mahkeme, Başbakan Binyamin Netanyahu hükümetinin yargı düzenlemesi kapsamında meclisin mart ayında onayladığı "başbakanın görevden alınması" kanununu inceliyor.
- Belçika'da Müslüman toplumu temsil eden kuruluşlar, Flaman bölgesinde bir yasayı, din ve ibadet özgürlüğünü ihlal ettiği gerekçeyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) götürdü.

- Pakistan'da geçici hükümet Dışişleri Bakanı Jalil Abbas Jilani, ülkesinin Rusya'dan satın aldığı petrol ve doğal gazla ilişkin herhangi bir yaptırım yasasını ihlâl ettiklerini düşünmediğini söyledi.
- Libya'da UBH, ülkenin doğusunda meydana gelen sel felaketinin ardından Derne kentindeki tüm yer altı su kaynaklarında, kanalizasyon suyunun karışması ve cesetlerin çürüyecek parçalanması sonucu "bakteriyel kirlenme" tespit edildiğini duyurdu.
- BM Genel Sekreterinin Suriye Özel Temsilcisi Geir Pedersen, "Suriye'de mevcut durumu sürdürülemeyiz çünkü kötüleşme ve yeni sınamalara yol açma ihtimali var" dedi.

29 Eylül 2023

- Sudan Sağlık Bakanlığı, ülkede yılın başından bu yana yaklaşık 1000 dang humması vakası tespit edildiğini, virüs nedeniyle 11 kişinin öldüğünü bildirdi.
- Nijer'de düzenlenen terör saldırısı ve sonrasında meydana gelen trafik kazasında 12 asker yaşamını yitirdi.

30 Eylül 2023

- Yunanistan'ın, Ekonomi Diplomasisinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Kostas Frangoyannis, İpsala sınırında Türkiye ve Yunanistan arasındaki geçişleri kolaylaştıracak yeni bir köprünün inşaatına 2024'te başlanacağını duyurdu.
- Ürdün Dışişleri Bakanlığı, İsveç'in Malmö kentinde Kur'an-ı Kerim'in yakılması nedeniyle "nefret ve şiddeti körüklediğini" belirterek eylemi kınadı.

7 EKİM SALDIRILARI VE HAMAS-İSRAİL ÇATIŞMASININ ANATOMİSİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

“

İzzettin Kassam Tugayları ve diğer Filistinli silahlı grupların, 7 Ekim tarihinde İsrail'in çeşitli noktalarına hava, kara ve deniz yoluyla geniş çaplı saldırılarda bulunması bölgesel ve küresel anlamda bir çok etkisi yarattı. Saldırıları, sonuçları ve ortaya çıkan zayıat itibarıyla İsrail'in "11 Eylül'ü" olarak nitelendirilirken, sonrasında yaşanan süreç İsrail başta olmak üzere bölgedeki güvenlik durumunun çok daha kötüleşmesinin önünü açabilecek potansiyeldedir.

”

Gazze merkezli İslami Direniş Hareketi'nin (Hamas) silahlı kolu olan İzzettin Kassam Tugayları ve diğer Filistinli silahlı grupların, 7 Ekim tarihinde İsrail'in çeşitli noktalarına hava, kara ve deniz yoluyla geniş çaplı saldırılarda bulunması bölgesel ve küresel anlamda bir çok etkisi yarattı. Saldırıları, sonuçları ve ortaya çıkan zayıat itibarıyla İsrail'in "11 Eylül'ü" olarak nitelendirilirken, sonrasında yaşanan süreç İsrail başta olmak üzere bölgedeki güvenlik durumunun çok daha kötüleşmesinin önünü açabilecek potansiyeldedir. Saldırıları sırasında bin beş yüze yakın İsraili öldürmüş ve yüzlerce si de evsiz

kalmıştır. Takip eden süreçte İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, saldırılara karşılık topyekün savaş ilan ederek, ilgili silahlı aktörlerin barındığı Gazze'ye yönelik hava saldırılarının başladığını duyurmuştur. Netanyahu'nun "İsrail artık bir savaşta" açıklamasının ardından başlatılan hava saldırılarında aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu binlerce sivil ha-

yatını kaybetmiş, bombardımanların ardından ortaya çıkan tablo çatışmanın insani kriz boyutunu gözler önüne sermiştir. Öyle ki insan hakları aktivistleri, İsrail'in bu saldırılarını insan haklarının ve uluslararası hukukun ihlali olarak yorumlarken uzmanlar ise İsrail'in "soykırım" suçu işlediğini iddia etmişlerdir.

Hamas ve diğer bazı Filistinli silahlı grupların İsrail yönetiminin el-Aksa gibi sadece İslamiyet açısından değil bütün dinler açısından kutsal sayılan mekânlara yönelik gerçekleştirdiği saldırılar, ibadetlerin engellenmesi ve keyfi tutumları gerekçe göstererek gerçekleştirdiği saldırılar ve sonrasında İsrail'in uluslararası hukuku hiçe sayarak yürüttüğü operasyonlar küresel kamuoyunun tepkisi-

ni çekerken uzmanlar krizin neden ve sonuçları ile olası etkilerine yönelik analiz ve değerlendirmeler yapmaktadır. Bunlardan bazıları içinde farklı komplo teorilerini barındırırken bazıları daha subjektif ya da tarihsel boyutları görmezden gelen bir yaklaşım içindedir. Bu noktada çatışma dinamiklerini anlamak adına Hamas'ın saldırı motivasyonunu, İsrail'in stratejik zafiyetini ve yaşananların bölgesel ve küresel düzeyde sonuçlarını analiz etmek faydalı olabilir.

SALDIRILARIN ARKA PLANI: HAMAS'IN MOTİVASYONU

Saldırıların planlama ve operasyonel taktik düzeyinde İran Devrim Muhafızları tarafından desteklendiği bölgeyi takip eden birçok savunma analisti tarafından öne sürülmektedir. Bu noktada İzzettin

Kassam Tugayı liderinin saldırıların ardından İran'ın desteğini aldıkları yönündeki açıklamaları bu argümanı destekler mahiyettedir. Öte yandan açık kaynaklara ve özellikle sosyal medyaya yansıyan görüntülerde İsrail güvenlik birimlerinin beş farklı koldan gerçekleşen saldırılara karşı hazırlıksız yakalandığı da gözlemlenmiştir. Hamas'ın bu saldırıyla temelde üç farklı amaca ulaşmayı çabaladığı söylenebilir. Bunlardan ilki, İsrail ile Suudi Arabistan arasında devam eden görüşmeler kapsamında ilişkileri normalleştirmeye yönelik atılan adımların ilk elde yavaşlatılması ve sonrasında engellenmesidir. Hamas yönetim kadrosunun bu saldırıyla beraber Arap dünyasında ikinci plana atılmaya çalışılan Filistin davasını yeniden gündeme getirmeye çalıştığı ve bu sayede İsrail tarafından Filistin'e karşı uygulanmaya çalışılan izolasyon politikalarını baltalama

niyetinde olduğu da ifade edilebilir. Bu bağlamda Hamas nezdinde Suudi Arabistan'ın Filistin-İsrail çatışmasında değerler ve ilkeler çizgisinde takip ettiği söylem ve politikalar, "iki devletli" çözüme ulaşmada yetersiz kalsa da Filistin davasının bölgesel ve uluslararası kurumlar üzerinden diri kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla İsrail'in güçlü Amerika Birleşik Devletleri (ABD) desteği ile sürdürdüğü Arap ülkeleriyle normalleşme adımlarının Filistin'in özgürlük mücadelesine zarar verdiği yaklaşımı, saldırıların arka planındaki en güçlü argümanlardan birisidir.

“

İsrail tarafından Gazze'de kullanılan ve sivilleri hedef alan fosfor bombaları, çok sayıda Batı merkezli kuruluşun hedefi hâline gelmiş, insani dram ve Filistin halkının özgürlüklerinin kısıtlandığı yönündeki haklı argümanlar Batı'da fazlasıyla tartışmaya sokulmuştur.

”

İkinci amacın ise daha makro boyutta Hamas'ın, 7 Ekim saldırılarının ardından Gazze'ye yönelik şiddetli ve insan hakları ihlali içeren bombalama ve saldırı eylemlerini hesaba katmış olma ve bu tablo karşısında Batı'daki Filistin yanlısı siyasi hareketlerin kayıtsız kalmayacağını düşünerek bu grupların desteğini alma amacını taşıyor olabileceğidir. Bu senaryoda Filistin davası ve Filistin halkının kendi kaderini tayin etme arzusunun daha geniş çaplı bir uluslararası kimlik kazanacağı beklentisi öne çıkmış olabilir. Öyle ki İsrail tarafından Gazze'de kullanılan ve si-

villeri hedef alan fosfor bombaları, çok sayıda Batı merkezli kuruluşun hedefi hâline gelmiş, insani dram ve Filistin halkının özgürlüklerinin kısıtlandığı yönündeki haklı argümanlar Batı'da fazlasıyla tartışmaya sokulmuştur.

Üçüncü amaç ise daha mikro perspektiften İsrail toplumunda ve buna paralel olarak Netanyahu hükümetinde yaşanan derin bölünme ve kırılmalardır. Bu çıkarım, Hamas tarafından İsrail'in askerî hazırlığını azaltacak bir zayıflık işareti olarak yorumlanmıştır. Hiç şüphesiz, Netanyahu ile İsrail Ordusu arasındaki anlaşmazlıklar, bu kırılmalara zemin hazırlayan önemli bir unsurdur. Netanyahu, kısa bir süre önce değişikliğe sunduğu yargı düzenlemesiyle Yüksek Mahkemenin hükümet üzerindeki denetimini kaldırarak güçler ayrımı dengesini sarsacak bir adım atmıştı. Buna karşılık Tel Aviv'de başlayan kitlesel protestolar ve gösterilerde atılan Netanyahu karşıtı sloganlar, daha geniş çevrelere sirayet etmiş, aralarında savaş pilotları, denizaltı

subayları ve elit komandoların da olduğu 4 bin kadar "yedek asker" yargı düzenlemesine karşı gönüllü hizmeti bırakacaklarını duyurmuştu. Bu gelişmelerin ardından Genelkurmay Başkanı Herzi Halevi, yedek askerlerin gönüllü hizmeti bırakmasıyla ordunun teyakkuz gücünün akamete uğrayacağını ifade ederek hükümet ve ordu arasındaki gerilimin fitilini ateşlemiştir.

STRATEJİK ZAFİYET TARTIŞMALARI: İSRAİL CEPHESİ

İsrail cephesinde ise saldırıların bir "stratejik zafiyet" olarak değerlendirilmesi noktasında iki temel unsurdan söz edilebilir. Bu çıkarımı destekleyen ilk argüman Hamas'ın sürpriz vuruş gücünü kullanarak hedeflerine ulaştığı görüşüdür. Örneğin asimetrik taktikleri merkeze alan Gazzeli gruplar, düşman birliklerini şaşırtma ve savunma sistemlerini aşarak hedeflere beklenmedik bir anda ulaşma yeteneğine sahiptir. 7 Ekim saldırılarında gözlemlendiği kada-

rıyla doğru ve uzun dönemli planlama, planın gizliliği ve mobilizasyonu sayesinde Hamas güçleri, İsrail askerî unsurlarının hedefi hâline gelmeden ani saldırılar düzenlemiştir. Diğer taraftan Hamas'ın saldırı öncesinde İsrail istihbaratına takılmaması ya da hazırlıkların "güçlü tehdit" algılamasından uzak olması, Hamas'ın karşı istihbarat kapasitesinin geliştiğine işaret etmektedir. Öte yandan bu durum, İsrail'in insan istihbaratı noktasında yaşadığı sorunları gözler önüne sermektedir. Aynı şekilde Gazze'deki "göreceli istikrar", sınırda görev yapan askerler üzerinde bir disiplinsizlik yaratmış ve sosyal medyaya yansıdığı kadarıyla İsrail'deki pek çok birliğin bu saldırılara karşı hazırlıksız yakalandığı görülmüştür.

İkinci bir unsur ise İsrail tehdit algılamalarındaki sapmadır. Bu bağlamda İsrail'in gelişmiş teknolojik araçlarıyla Gazze'deki potansiyel saldırı hareketliliğini kontrol altına aldığı ve farklı tehdit unsurlarına yöneldiği söylenebilir. İsrail güvenlik birimlerinin son dönemde İran ve Hizbullah'ın Güney Lübnan'da inşa ettiği havalimanı, Suriye'de faaliyet gösteren İran destekli Hüseyin Tugay'nın aktiviteleri ve Golan Tepeleri'ne yakın mesafede yine Hizbullah tarafından kurulan çadırların akıbetine ilişkin olası risk senaryolarına yöneldiği ve öncelikli "düşman" olarak İran ve Lübnan Hizbullah'ını merkeze aldığı söylemek gerekir. Bu durum, İsrail istihbarat birimlerinin Hamas, İslami Cihat ve Gazze merkezli farklı bileşenlerin yeteneklerini küçümsediği ya da bu grupların faaliyetlerini yanlış okuduğu argümanlarını güçlen-

dirmektedir. Üst düzey askerî yetkiliye göre İsrail Terörle Mücadele Birimleri, saldırıda kullanılan kamikaze dronelerin ve paramotorların varlığından haberdar olmuş ancak bunların topyekûn bir saldırı için kullanılacağı bilgisine erişememiştir. Dolayısıyla İsrail'in kendi caydırıcı güç kapasitesini vurgulayarak Filistinli grupların hareket planlama kapasitesini küçümsediği sonucuna varılabilir.

“

7 Ekim gelişmeleri, İsrail'in yenilmez olduğu algısını kırmış ve Filistin'in kendi kaderini tayin etme arzusunun görmezden gelinemeyecek kadar hassas bir konu olduğunu tüm bölgesel ve uluslararası aktörlere göstermiştir.

”

ÇATIŞMALARIN YANSIMALARI VE ÇIKARIMLAR

Yaşanan gelişmeler karşısında uluslararası aktörlerin pozisyonları da dikkat çekmektedir. Kamuoylarının tüm tepkisine rağmen İngiltere, Almanya ve Fransa gibi Batılı hükümetler İsrail'in saldırılarına yönelik tam destek açıklamaları yapmaktadır. Bu durum bu ülkelere ve İsrail'e karşı Arap kamuoyunda var olan olumsuz algıları güçlendirmektedir. Dolayısıyla İsrail için kısa vadede olumlu gözükken bu destek orta ve uzun vadede İsrail'in varlığının Arap kamuoyunda daha fazla sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu durum Arap dünyasındaki tepkilerde de kendisini göstermektedir. Ürdün ve Fas gibi ülkelerde geniş katılımlı Filistin'e

destek gösterileri yapılırken bu durum Arap yönetimleri üzerinde İsrail'e karşı politikalar yürütülmesi anlamında baskı oluşturmaktadır. Bu baskının da etkisiyle Suudi Arabistan, İsrail ile devam eden normalleşme sürecinde sorunlar yaşayabilecektir.

Öte yandan geleneksel olarak İsrail'in en önemli Batılı destekçisi ABD ise son saldırılar sonrasında da İsrail'e güçlü desteğini devam ettirmektedir. Hatta saldırıların ilk günlerinde yapılan açıklamalar ABD'nin uzun süredir gündemde tuttuğu iki devletli çözüm politikasının rafa kalkması ihtimalini akıllara getirmiştir. Çünkü süreç içinde pek çok fırsata rağmen ABD'li Cumhuriyetçi ve Demokrat politikacılar, arabuluculuk adı altında "iki devletli" çözümü öne sürerken arka planda İsrail lobisinin etkisinde kalmış ve taraflı bir tutum sergileyerek bu konudaki pozisyonlarını sürdürülebilir kılamamışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde İsrail'in 2008, 2014 ve 2021 yılında olduğu gibi yeniden Gazze'ye yönelik hava saldırılarına başlaması, ABD'nin İsrail-Filistin politikasının temel dayanağını tehdit eder niteliktedir. Sonuç olarak 7 Ekim gelişmeleri, İsrail'in yenilmez olduğu algısını kırmış ve Filistin'in kendi kaderini tayin etme arzusunun görmezden gelinemeyecek kadar hassas bir konu olduğunu tüm bölgesel ve uluslararası aktörlere göstermiştir. Aynı zamanda bu gelişmeler, İsrail'in Arap ülkelerle devam ettiği normalleşme adımlarına da ciddi zararlar verme ve hem Ortadoğu hem de Afrika'da İsrail karşıtlığının zirveye taşınma potansiyeline sahiptir. ■

İSRAİL'İN STRATEJİK KÖRLÜĞÜ VE 7 EKİM SALDIRISI

GÖKHAN BATU

Uzman ORSAM

“

7 Ekim sonrasında gerek Filistin meselesindeki rutin gerekse de İsrail'in normalleşmeler odağında ilerleyen bölgesel konumlanmasının değişeceği öngörülmektedir. Hâlihazırda sürmekte olan ve sivil hassasiyetinin son derece düşük olduğu seyredilen hava saldırıları ve Gazze'ye yönelik, yaklaşmakta olduğu anlaşılan kara operasyonu, buna dair İran ve Hizbullah kanadından gelen açıklamalar meselenin hassasiyetini ortaya koymaktadır.

”

7 Ekim 2023 sabahında, Gazzeli grupların koordineli olarak düzenlediği ve İsrail'in, özelde ise Binyamin Netanyahu'nun güvenlik mitine büyük bir darbe niteliğindeki

saldırı, şiddet dalgasını Ortadoğu sathına yayması olası bir kırılmayı temsil etmektedir. 7 Ekim sonrasında gerek Filistin meselesindeki rutin gerekse de İsrail'in normalleşmeler odağında ilerleyen bölgesel konumlanmasının değişeceği öngörülmektedir. Hâlihazırda sürmekte olan ve sivil hassasiyetinin son derece düşük olduğu seyredilen hava saldırıları ve Gazze'ye yönelik, yaklaşmakta olduğu anlaşılan kara operasyonu, buna dair İran ve Hizbullah kanadından gelen açıklamalar meselenin hassasiyetini ortaya koymaktadır. Saldırı üzerinden kısa süre geçmesi ve henüz ilk şokun etkilerinin sürmesi hasebiyle konunun İran'la ilgili yüzünün gündemde daha çok ikincil olarak değerlendirildiği gözlemlenmekle birlikte, önümüzdeki süreçte en fazla tartışılacak hususlardan birisi İran'ın vekâlet savaşı ve bölgesel caydırıcılık stratejisi olacaktır.

CAYDIRICILIK SAVAŞI

7 Ekim saldırısının, Filistinli örgütlerin ajandasının yanı sıra bölgesel güvenlik

çevresinin şekillenmesinde Arap Baharı sonrasında daha fazla önem arz ettiği anlaşılan vekâlet savaşlarının bir uzantısı olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu çerçevede Ortadoğu'daki en dinamik mücadele, İran ve İsrail arasında sürmektedir. Söz konusu mücadelenin ise ana odağı, tarafların kendi ulusal güvenliklerini konsolide etmek için hasımları üzerinde caydırıcılık tesis etmek üzere yürüttüğü stratejilerdir. Bu bağlamda 7 Ekim saldırısının geri planının anlaşılmasının, söz konusu mücadelenin bölgesel etkilerinin daha geniş bir perspektiften okunmasıyla mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

Olası çatışmada, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İsrail gibi nitelikli askeri üstünlüğe sahip hasımlarına karşı Tahran'ın ulusal güvenliğinin en önemli bileşenlerinden birisi savaşı asimetrik alana çekmektir. Zira İran'ın bu konudaki teorik gelişimi ve tecrübesinin uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Irak'ın işgali sonrası süreç, İran'ın tehdit algılarını artırmış ve olası bir müdahaleye karşı alternatif stratejiler geliştirmek üzere faaliyetlere yöneltmiştir.

Bu alternatiflerin en dinamik ayaklarından birisi ise bugün İran'ın Ortadoğu'da gündemi en çok meşgul eden milis yapılanmalarıdır. Söz konusu asimetrik tecrübe üzerinden Tahran, bölgesel konjonktürden de istifade ederek milis ağlarını genişletmeye çalışmaktadır ve hâlihazırda

bu amaca ulaşmada önemli oranda başarı sağlamıştır. Tahran'ın, ve-killeri ve ortakları üzerinden tesis ettiği caydırıcılığının en önemli ayaklarından biri ise bu yapıların İsrail'in periferisinde konsolide olmasıdır ki Suriye sahasında da söz konusu unsurların yayılması sonrasında bunda ciddi ilerleme kaydedildiğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla İran'ın, İsrail'in aleni tehditlerine konu olan nükleer programına yönelik herhangi bir hamleyi müteakip, Tel Aviv'in çok cepheli bir çatışmanın içine çekilmesi yönündeki hazırlıkları, caydırıcılığının önemli bir bileşenidir. Nitekim İsrail Başbakanı Netanyahu'nun da Haziran 2023'te ifade ettiği gibi *"bölgedeki gerçeklik hızla değişmektedir, İsrail Ordusu da bunun gerisinde kalmamak adına muharebe doktrini ve olasılıkları da bu değişimle uyumlu olarak yeniden şekillendirmektedir."* 7 Ekim ön-

cesi sürçte, bir savaş durumu veya -Cenin, Nablus ve mücavir alanlarda-

ki meskûn mahal operasyonları dışında kapsamlı bir harekâtı gerçekleştirmemişse de İsrail Ordusu, her cephede, uyarlanmış stratejiler üzerinden hasımların zayıf tutulmasına yönelik bir konsept doğrultusunda hazırlıklarını ve noktasal saldırılarını sürdürmüştür. Bu kapsamda, Lübnan'da değilse de Suriye'de Hizbullah ve diğer İran destekli devlet dışı silahlı aktörlere yönelik askerî faaliyetleri devam etmiştir.

Burada iki temel sorun ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki Lübnan ve Suriye'de, Hizbullah ve diğer grupların geliştirdiği tüneller de dâhil olmak üzere asimetrik kapasitesinin, bunları İsrail Ordusuna

karşı daha mukavim hâle getirmiş olması ve bu kapasitenin etkisizleştirilmesine kadar geçen sürede İsrail'e yönelik füze ve roket saldırılarının ne oranda göğüslenebileceğidir. İkinci husus ise olası bir harekâtın Suriye'ye sarkması ihtimalidir. Zira Hizbullah, Suriye-Lübnan sınırının önemli bir bölümünü kontrol etmektedir ve bu sınırın her iki tarafında da İran destekli aktörler bulunmaktadır. Suriye sahasında Rusya da dâhil olmak üzere birçok aktörün mevcudiyeti, bunların rejim ve İran'la ilişkileri gibi birçok girdinin söz konusu olduğu denklemde İsrail'in böylesi bir angajmana girmek durumunda kalması, bölgeye yayılan asimetrik unsurların dışında da riskleri ihtiva etmektedir. Dolayısıyla İsrail'in Gazze'den maruz kaldığı saldırının, esasen kuzeyde İran destekli grupların güçlenen pozisyonu ve İsrail'in stratejik hataları neticesinde yıpranan caydırıcılığıyla ilgili olduğu değerlendirilmektedir.

“

Özellikle normalleşme süreçlerinden istifade etmek suretiyle Basra Körfezi'nde nüfuz kazanmaya çalışan İsrail, geleneksel güvenlik kaygıları bağlamında söz konusu ülkelerle ilişkilerinde bunların ulusal güvenlik kaygılarını ikinci plana atan bir yaklaşım sergilemiştir. Dahası İran ve İran destekli aktörler karşısında ABD'den beklediği desteği yeterince alamayan bölge ülkelerinin, İsrail'le normalleşmeden umduğu faydayı sağlayamadığı iddia edilmektedir ki Suudi Arabistan-İran normalleşmesine de bu çerçeveden bakılabilir.

”

İsrail'in, özellikle Arap Baharı sonrası süreçte Hizbullah'ın kapasitesinin artmamasına yönelik geliştirdiği doktrinlerin başarısız olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak politik düzeyde, çatışmanın odağını İran sınırlarına taşımak adına attığı adımlar önem arz etmiştir. Özellikle normalleşme süreçlerinden istifade etmek suretiyle

Basra Körfezi'nde nüfuz kazanmaya çalışan İsrail, geleneksel güvenlik kaygıları bağlamında söz konusu ülkelerle ilişkilerinde bunların ulusal güvenlik kaygılarını ikinci plana atan bir yaklaşım sergilemiştir. Dahası İran ve İran destekli aktörler karşısında ABD'den beklediği desteği yeterince alamayan bölge ülkelerinin, İsrail'le nor-

malleşmeden umduğu faydayı sağlayamadığı iddia edilmektedir ki Suudi Arabistan-İran normalleşmesine de bu çerçeveden bakılabilir. Dolayısıyla buradan iki kritik çıkarım yapılabilir. Bunlardan ilki İsrail'in, Körfez ülkeleriyle normalleşme çabalarında geleneksel güvenlik kaygıları neticesinde ortaya çıkan formata fazla önem atfetmesi, ikincisi ise Suudi Arabistan-İran normalleşmesi sonrasında İran'ı çevreleme çabalarının en önemli ayaklarından birinin çökmesine rağmen bunun kendi güvenliği açısından önemini anlamamasıdır. 7 Ekim saldırısıyla caydırıcılık savaşının ilk safhasını İsrail kaybetmiş, tarihinin en büyük darbelerinden birini almıştır.

“

Washington'ın, terör örgütü PKK/YPG üzerinden kurduğu denge, Suriye sahasında Türkiye'nin ulusal güvenlik tehdit algılarını tetikleyerek uzun yıllardır odağını burada tutmaktadır. Diğer taraftan bütün bu süreç boyunca İran, Suriye içinde vekilleriyle geniş bir alanda nüfuz kazanmıştır ve ülkedeki demografiyi değiştirmek de dâhil olmak üzere her türlü yumuşak güç unsuru üzerinden hegemonya tesisine çalışmaktadır.

”

TÜRKİYE'NİN DENKLEM DIŞINDA TUTULMA ÇABASI VE İSRAİL'E ETKİLERİ

Özellikle Suriye sahasında ABD'nin yürüttüğü politikaların, İsrail'in caydırıcılığını zayıflatan en önemli

hususlardan biri olduğu değerlendirilmektedir. Washington'ın, terör örgütü PKK/YPG üzerinden kurduğu denge, Suriye sahasında Türkiye'nin ulusal güvenlik tehdit algılarını tetikleyerek uzun yıllardır odağını burada tutmaktadır. Diğer taraftan bütün bu süreç boyunca İran, Suriye içinde vekilleriyle geniş bir alanda nüfuz kazanmıştır ve ülkedeki demografiyi değiştirmek de dâhil olmak üzere her türlü yumuşak güç unsuru üzerinden hegemonya tesisine çalışmaktadır. Buna karşılık İsrail ve ABD, yıllardır noktasal ve taktik çözümler üretmeye çalışmış, güzergâh ve hava alanlarının bombalanması ve bölgedeki Arap kabileleri ile kurulan denklem gibi daha sınırlı çözümler üretebilmiştir. Bu noktada Türkiye'nin öneminin anlaşılabilmesi ve alternatif olarak terör gruplarıyla iş birliği yapılması İran'ın bölgedeki nüfuzunun genişlemesinde katalizör olmuştur. Bunun, 7 Ekim'de

gösterilen zaafa giden yolda yaşanan stratejik körlüğün bir parçası olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, 7 Ekim saldırısı, politik, stratejik ve taktik seviyede yapılan hataların bir çıktısıdır. İsrail adına çok büyük bir tahribat olan saldırının, bölgedeki bütün güvenlik iklimini etkilemesinin olası sonuçları olacaktır. 17 Ekim itibarıyla, Gazze'ye yönelik gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel kara harekâtının, İsrail'in uzun yıllardır tesis ettiği normalleşmeleri, bölgesel ilişkilerini ve güvenlik doktrinlerini bütünüyle etkileyeceği değerlendirilmektedir. ABD'nin küresel denklemde zemin kaybettiği ve Çin gibi alternatif aktörlerin yükselmeye devam ettiği zeminde, İsrail'in 20 yıla yakın süredir serbestçe yürüttüğü bölgesel politikalarının manevra alanının daralması olası görülmektedir. ■

ÇATIŞMASIZLIĞIN TESİSİ VE KÖRFEZ ULUSLARARASI İLİŞKİLERİNDE İSRAİL-FİLİSTİN MERKEZLİ GELİŞMELERİN TAHLİLİ

“

Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) ilgili gelişmeler karşısında Körfez'in bir bütün olarak tepkilerini özümseyen açıklamasında, “işgalci İsrail güçlerinin” sorumluluğu vurgulandı ve kutsal mekânlar ile Filistin halkına yönelik daha önceden gerçekleştirilen hak ihlallerinin ve fiziki saldırıların bu gelişmelere yol açan en büyük nedenlerden olduğu ifade edildi.

”

GÖKHAN ERELİ

Koordinatör ORSAM

7 Ekim tarihinde çoğunluğu Gazzeli olan siyasi/askerî gruplar ile İsrail arasında başlayan çatışmalar, kısa süre içerisinde bir şiddet sarmalına ve bölge siyasetinin ivedi insani, askerî ve siyasi bir çözüm aradığı gelişmeler hâline dönüştü. Arap dünyasını, Müslüman dünyayı ve en geniş çerçevede uluslararası toplumu doğrudan ilgilendiren bir mesele hâline gelen çatışmalara Körfez ülkeleri de önemli tepkiler

verdi. Bir tarafta İsrail ile ilişkilerin normalleştirilmesi diyalogunun sürdürüldüğü Suudi Arabistan, bunun yanında İsrail ile Körfez ülkelerinin 2020 yılındaki İbrahim Anlaşmaları çerçevesinde normalleşmesinin başını çeken Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve diğer tarafta ise İsrail ile siyasi normalleşmeye bölgede Kuveyt ile birlikte en yoğun oranda karşı çıkan Katar'ın tepkileri, Körfez'in meseleye olan ilgisinin boyutunu açıklamaktadır.

Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) ilgili gelişmeler karşısında Körfez'in

bir bütün olarak tepkilerini özümseyen açıklamasında, “işgalci İsrail güçlerinin” sorumluluğu vurgulandı ve kutsal mekanlar ile Filistin halkına yönelik daha önceden gerçekleştirilen hak ihlallerinin ve fiziki saldırıların bu gelişmelere yol açan en büyük nedenlerden olduğu ifade edildi. Bu aşamada temelde KİK nezdinde Körfez ülkelerinin, el-Aksa’ya ve Filistin halkına yönelik gerçekleştirilen

İsrail saldırılarının ve orantısız şiddetin, keyfi uygulamaların, 7 Ekim

gelişmelerinin en büyük nedenlerinden olduğunu ifade etmesi, İsrail’in 7 Ekim sonrası kışkırtılmamış saldırılar (*unprovoked attacks*) anlatısına karşı en önemli argümanı oluşturmaktadır. Nitekim KİK Genel Sekreteri Casim Muhammed el-Budeyvi de İsrail’in saldırılarının uluslararası hukuku ihlal ettiğini ve bu saldırıların herhangi bir barış sürecinin başlamasını da doğrudan olumsuz etkilediğini vurgulayarak, Körfez ülkelerinin meseleye dair en temel tutumunu ortaya koymuştur.

NORMALLEŞME YOLUNDA DURAKSAMA: SUUDİ ARABİSTAN

Bunun yanında, Körfez ülkelerinin dışişleri bakanlıkları ve resmî ağızlar üzerinden gerçekleştirdiği açıklamalardan hareketle, gelişmelere tepkilerinin dozajının farklılaştığı tespit edilebilir. Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada operasyonun yakından izlendiği,

çatışmalara derhâl son verilmesi gerektiği ifade edilirken, “işgalci İsrail güçleri” ifadesinin kullanılması kritik bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Suudi Arabistan, 2020 yılında Donald Trump döneminde imzalanan İbrahim Anlaşmalarına katılmasa da İsrail ile temel bölgesel güvenlik meseleleri, terörle mücadele ve istihbarat paylaşımı gibi konularda iş birliği yapmaktadır. Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesine dair Amerika Birleşik Devletleri (ABD) destekli diyalogun artması, ABD’nin bölgeye Barbara Leaf, Brett McGurk, Jake Sullivan ve Antony Blinken gibi üst düzey diplomatlarını gönderdiği bir dönemde askerî çatışmaların başlamış olması, Suudi Arabistan’ın “işgalci” sıfatını kullanmasını kritik önemi haiz bir gelişme hâline getirmektedir. Bunun yanında belirli Gazzeli grupların İran ve İran Devrim Muhafızları ile olan organik siyasi/askerî ilişkisi hasebiyle belirli Avrupalı ve ABD’li siyasi çevreler, gelişme-

lerde doğrudan bir İran rolüne vurgu yapmış ve bu da son dönemde Çin tarafından kotarılan Suudi Arabistan-İran siyasi normalleşmesinin bu gelişmelerden olumsuz etkilenebileceğine işaret etmiştir. Tüm bu arka plan dâhilinde İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ile Suudi Arabistan Başbakanı ve Veliyaht Prensi Muhammed bin Selman arasında bölgedeki askerî gerilime dair telefon görüşmesinin gerçekleştirilmesi de bu normalleşme ilişkisini “kurtarma operasyonu” olarak görülebilecektir.

BAE Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada İsrail ve Filistin arasındaki çatışmaların durdurulması çağrısında bulunuldu. Suudi Arabistan'ın, Filistin'in ve Filistinlilerin haklarını vurguladığı açıklamasının yanında, BAE'nin daha “diplomatik” bir açıklama yaptığı ifade edilebilir.

NORMALLEŞMİŞ TARAFSIZLIK: BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

Suudi Arabistan'ın yanında, Körfez'de BAE'nin İsrail-Filistin gelişmelerine dair politikası Körfez'in politik manevra çeşitliliğine işaret etmektedir. 2020 yılında Trump döneminde Bahreyn ile birlikte İsrail ile siyasi normalleşmeyi sağlayan BAE, Körfez ülkeleri arasında ilgili gelişmelere en tarafsız şekilde yaklaşan aktörlerden birisi oldu. BAE Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada İsrail ve Filistin arasındaki çatışmaların durdurul-

ması çağrısında bulunuldu. Suudi Arabistan'ın, Filistin'in ve Filistinlilerin haklarını vurguladığı açıklamasının yanında, BAE'nin daha “diplomatik” bir açıklama yaptığı ifade edilebilir. BAE, Gazzeli grupların İsrail sınırlarında ve sınırların içerisindeki kentlerde başlattığı askerî eylemlerin ardından, bu eylemlerin bölge güvenliğini “ciddi ve vahim bir tırmanışa” (*serious and grave escalation*) ittiğini ifade etmiştir. BAE'nin Filistinli grupların eylemlerine ve İsrail'in ardına gerçekleştirdiği saldırılara yönelik açıklamaları, İsrail'in Abu Dabi Büyükelçisi Amir Hayek tarafından memnuniyetle karşılanmış ve BAE'nin söylemi takdir edilmiştir. BAE'nin Mısır (1979) ve Ürdün (1994) örneklerinin ardından 2020'de İsrail ile siyasi normalleşmeyi sağlamış bir aktör olması, çatışmalara ve sonrasında yaşanan siyasi gelişmelere ilişkin keskin bir taraf alma lüksünü de kaybetmesine ve esnek bir dış politika stratejisi izlemesine neden olmuştur.

BAE'nin İsrail-Filistin hattında yaşanan gelişmelere dair bir diğer eylemi ise, çatışmaların bölgesel düzlemde yayılmasını engellemek

üzere giriştiği faaliyetler olmuştur. Gazzeli grupların İsrail ile girdikleri çatışmalar temelinde İsrail'in güneyinde gerçekleşen faaliyetleri temsil ederken, Lübnan'ın güneyindeki Hizbullah'ın askerî güçlerinin ve Suriye'deki belirli askerî grupların İsrail'e saldırılar gerçekleştirebilme ihtimali, çatışmaların İsrail açısından birden çok cepheye yayılmasını ve bölgesel bir düzleme geçişini simgelemektedir. Tam da bu aşamada, BAE'nin 2018'den bu yana siyasi ilişkilerini geliştirdiği Beşar Esad yönetimine bir uyarıda bulunduğu ve Suriye topraklarını İsrail'e saldırılar için kullanmaması gerektiği ifade edilmektedir. BAE'nin böylece sınırlı askerî çatışmaların coğrafi boyutunun genişlememesi yönünde uğraşlar verdiği görülebilir. Aynı zamanda gerek Abu Dabi siyasi çevreleri tarafından ve gerekse de bakanlar düzeyinde, İsrail ve Filistin arasında yaşanan askerî gerginliklerin, BAE-İsrail ticari ilişkilerine ve normalleşme iklimine zarar vermeyeceği ifade edilmiştir. Bu gelişmenin de gösterdiği gibi BAE, İsrail-Filistin çatışmalarına dair olabildiğince her iki aktörü koruyucu, sivillerin çatışmalarda hedef alınmamasını savunan ve çatışmaların bölgesel

bir askerî gerginliğe sebep olmasını sağlamaya çalışan bir tutum izlediği görülmektedir.

FİLİSTİN KORUYUCULUĞU VE ARABULUCULUK: KATAR

İsrail'i siyasi olarak tanıma hususunda gerek Suudi Arabistan ve gerekse de BAE'den de farklı politikalar izleyen Katar da gelişmelere dair açıklamalarda bulundu. Katar'ın açıklamalarındaki temel vurgu yapılan nokta ise "gelişmelerden sadece İsrail'in sorumlu olduğu" ve İsrail'in kınandığıydı. Bu çerçevede Katar'ın tüm Körfez bölgesinin gelişmelere dair cevabını yansıtan KİK'in açıklamalarıyla uyduğu ve gelişmelerin kökeninde İsrail'in Filistinlilerin haklarına ve kutsal mekânlara gerçekleştirdiği saldırıların olduğuna inandığı ifade edilebilir. Çatışmaların başlamasının ardından Katar, İsrail-Filistin meselesinde daha öncede gerçekleştirdiği birtakım arabuluculuk çalışmalarını hızlandırdı ve taraflara esir takasıyla ilgili arabuluculuk yapabileceğini belirtti. Bunun yanında yine Filistinli/Gazzeli gruplar ile siyasi ilişkilerini geliştirmiş olan Katar, bu konumu hasebiyle de ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken ve İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan ile de ayrı ayrı görüşmelerin gerçekleştirdiği bir aktör olarak ön plana çıktı. Bu çerçevede, Katar'ın söz konusu İsrail-Filistin askerî çatışmalarında ilk elde bir arabulucu aktör olarak ön plana çıktığı, ikinci elde de insani yardımlar açısından Gazze/Filistin halkının en büyük destekçilerinden birisi olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

BÖLGESEL SİYASETE DAİR ÇIKARIMLAR

İsrail-Filistin askerî gerginliğinin artmasının Körfez bölgesini de etkileyecek bölgesel sonuçlarının olması kuvvetle muhtemeldir. Bu çerçevede ilk elde, Filistin meselesinin Arap-Müslüman kimlikler üzerindeki birleştirici ve sınıraşan karakteri bir süredir devam eden İsrail-Körfez normalleşmelerini yavaşlatabilecek ve Suudi Arabistan-İsrail siyasi ilişkilerini kısıtlı düzeyde de olsa olumsuz etkileyebilecektir. Her ne kadar Suudi Arabistan'ın İsrail ile normalleşme eğilimini ve isteğini bölgesel gelişmeler hasebiyle tamamen rafa kaldıracağı fikri rasyonel bir beklenti olmasa da bu aşamada ilgili normalleşme diyaloglarının tekrardan gündeme gelmesi, kamuoyu baskısı ve Arap dünyasının içerisinde bulunduğu siyasi/psikolojik düzlem gereği belirli bir süreyi alacaktır.

İlgili gelişmeler sadece Suudi Arabistan-İsrail ilişkilerini değil, Suudi Arabistan-ABD ve Suudi Arabistan-İran ilişkilerini de etkileyecektir. İsrail ile diyalogların tekrardan hızlıca harekete geçirilemeyecek olması, Suudi Arabistan ile ABD ilişkilerini de yavaşlatabilecektir. 7 Ekim gelişmelerinin bir diğer boyutu ise Suudi Arabistan-ABD ilişkileriyle ilgilidir. Suudi Arabistan'ın İsrail ile normalleşmenin sağlanması konusunda ABD'den ilk elde "resmî bir güvenlik garantileyici anlaşma", bir de "nükleer iş birliği anlaşması" istediği ifade edilmekteydi. Bu aşamada Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesi yakın dönemde pek mümkün görünmediğinden, Suudi Arabistan-

ABD ilişkilerindeki bu tip taleplerin de ertelenebileceği yahut yeni/farklı taleplerle revize edilebileceği ifade edilebilir.

Aynı şekilde hâlihazırda İsrail ile normalleşmenin ve ABD'den bu tip ekstra güvenlik/savunma garantisi taleplerinin gerçekleştirilemediği bir ortamda, Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerinin Çin, Rusya, Hindistan, Güney Kore gibi alternatif güvenlik ve güvenlik/savunma teçhizatı tedarikçileriyle ilişkilerini güçlendirmesi beklenebilir. Bunun yanında, Filistinli ve Gazzeli grupların İran ile yakın siyasi/askerî ilişkiler içerisinde olması ve İran'ın 7 Ekim gelişmelerine ilişkin İsrail'e gerçekleştirilen askerî eylemleri desteklemesi, Suudi Arabistan'ın İran ile ilişkilerinde de bir frenlemeye sebep olabilir. Dolayısıyla bu aşamada herhangi bir olumsuzluğa etki edebilecek İran hamlelerinin, Suudi Arabistan'ın İran ile normalleşmeyi sadece "elitler arası bir söylem birlikteliği" olarak değerlendirmesini de beraberinde getirebilir ve İran üzerindeki ABD-İsrail baskısını artırabilir.

Son tahlilde, ABD'de hâlihazırda Joe Biden yönetimi son derece İsrail yanlısı bir dış politika söylemiyle 7 Ekim olaylarını karşılamışken, Kasım 2024'teki olası bir başkan değişimi, tekrardan İran'a maksimum baskı politikasını gündeme getirebilecek ve İsrail'in agresif politikalarını gündeme getirebilecektir. Bu ihtimalde ise Körfez ülkelerinin 2016-2020 (Trump) döneminde olduğu gibi İsrail yanlısı-ABD yanlısı politikalarına en azından söylemsel olarak geri dönebileceği tahmin edilebilir. ■

7 EKİM SONRASI İSRAİL'İN SURIYE ANGAJMANINA DAİR OLASI SENARYOLAR

DR. ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

Uzman ORSAM

“

Hamis saldırısının ardından içine girdiği şok durumunu bertaraf etmek için Gazze'de eşi benzeri görülmemiş bir şiddet stratejisi izleyen İsrail aynı zamanda Suriye'deki hedeflerini, hem de gündüz saldırılarıyla vurarak Tahran ve Şam'a mesaj vermiştir.

”

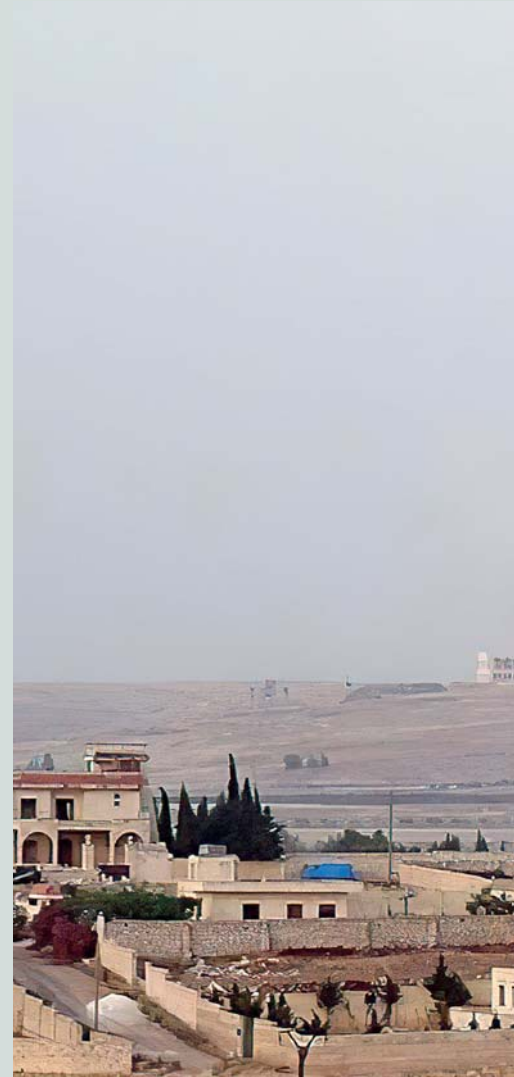
7 Ekim sabahından bu yana, önce Hamas'ın saldırısı ardından İsrail'in yıkıcı karşı saldırısıyla bölgenin ve dünyanın ana gündem maddesi yine İsrail-Filistin çatışması olmuştur. İsrail tarafında binin üzerinde, Filistin tarafında ise şimdiden 3 bine yaklaşan can kaybı yaşanırken İsrail'in Gazze'yi hedef alan sivil-asker ayrımı gözetmeyen yoğun saldırıları sebebiyle yüz binlerce kişi Gazze içerisinde evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Hamas'ın eyleminin amacı ve sonuçlarına dair muhtelif analizler yapılırken İran ve rolüne dair çıkarımların İsraili karar alıcıları da etkilediği görülmektedir. Gerek Hamas'ın 7 Ekim'deki operasyonu gerekse de takip eden günlerde

Hizbullah unsurlarınca İsrail güçlerine yönelik taciz saldırılarından Tel Aviv İran'ı sorumlu görmektedir. Tahran ise ithamları kabul etmese de Hamas'ı operasyonundan ötürü destekleyen ve İsrail'i Gazze'deki şiddetinden ötürü tehdit eden açıklamalar yapmıştır. Dışişleri Bakanları nezdinde İsraili Bakan Eli Cohen'in Hamas'ı "İran Vekil"i olarak tanımladığı açıklamadan birkaç gün sonra İranlı mevkidaşı Hüseyin Emirabdullahiyan'ın Gazze'deki şiddetin durmaması durumunda İsrail'e karşı "yeni cephele açılabilir" tehdidi gelmiştir. İki ülke arasında yükselen gerilimin Lübnan ve Suriye'ye yayılan bir şiddet sarmalına evrilme ihtimali ise karşılıklı mesajlar ve her iki aktörün bölgedeki askerî mazileri göz önüne alındığında yabana atılmayacak bir ihtimal konumundadır. Suriye'yi düzenli olarak karadan karaya füzeler ve hava saldırılarıyla vuran İsrail'in 7 Ekim sonrası saldırılarına hız kesmeden devam etmesi ve stratejik noktaları hedef alması da en azından Suriye özelinde olası senaryoları dikkate almaya değer kılmaktadır.

SURIYE SALDIRILARI

Hamis saldırısının ardından içine girdiği şok durumunu bertaraf etmek için Gazze'de eşi benzeri gö-

rülmemiş bir şiddet stratejisi izleyen İsrail aynı zamanda Suriye'deki hedeflerini, hem de gündüz saldırılarıyla vurarak Tahran ve Şam'a mesaj vermiştir. Son 10 gün içerisinde Halep Havalimanı'nı iki

kez hedef alan İsrail, başkent Şam'da da biri havalimanı bölgesi olmak üzere iki saldırı düzenlemiştir. Bu saldırıların haricinde Golan Tepeleri'nin iki yakasında İsrail güçleriyle rejim ve İran yanlısı milisler arasında karşılıklı tacizler yaşanmaktadır. 2017-2023 arası süreçte İsrail'in Suriye topraklarına yönelik gerçekleştirdiği irili ufaklı saldırılarda 2 binden fazla hedef vurulmuştur. 2017 sonrası her yıl artan bir ivmeyle büyüyen saldırılarda İsrail başta Şam ve Humus olmak üzere Kuneytra, Deyrezzor,

Halep, Hama, Lazkiye ve Tartus'ta pek çok noktayı vurmuştur. Bu saldırılarda rejim ordusu ve istihbarat yapılarına bağlı milislerin haricinde Mahir Esad komutasındaki 4. Zırhlı Tümen İran Devrim Muhafızları unsurları (İDM), Hizbullah ve muhtelif İran destekli milis güçlere ait askerî noktalar, karargâhlar, silah ve mühimmat depoları hedef alınmıştır. Hâlihazırda yaşanan süreç ve saldırıların artarak devam etmesi, İsrail'i milis tahkimatları, uyuşturucu lojistiği ve altyapı tesislerini vurmaya odak-

landığı daha sert bir angajmana yönlendirebilir.

Deyrezzor'da en güneydeki Elbukemal'den başlayarak Mayadin, Tedmür, Humus kırsalı, Hama kırsalı, Şam kırsalı ve Dera'da pek çoğu Suriye kökenli olmayan on binlerce yabancı milisten oluşan Tahran'a bağlı güçlere ait noktalar, İsrail tarafından daha önce çok defa hedef alınmıştır. İran destekli milisler bu saldırılardaki kayıplarını azaltmak adına karargâh ve depoları sık aralıklarla tahliye ederek yeni yerlere taşımak ve milis un-

surları sivil görünümlü araçlarla transfer etmek gibi palyatif çözüm arayışlarına girmişlerdir. Başta Hizbullah olmak üzere İran destekli milislerin Suriye’de artan etkisini doğrudan tehdit olarak kabul eden İsrail, İran’ın bölgede gücünün törpülenmesini isteyen Rusya’nın da görmezden gelmesiyle bu unsurlara karşı bir saldırı rutini oturtmuştur. İlerleyen süreçte ise Amerika Birleşik Devletleri’nden (ABD) alınabilecek istihbarat desteği ve hatta koordineli hava saldırılarıyla Deyrezzor-Humus-Şam-Dera-Kuneitra hattını kırılğan hâle getirerek İran’ın lojistiğini akamete uğratmayı amaçlayabilir.

Batı Suriye’ye gelindiğinde ise Hizbullah ve 4. Zırhlı Tümen’in koordineli çalışmasıyla rejim ve Hizbullah için büyük bir gelir kapısı hâline gelen uyuşturucu kaçakçılığı rotasının daha yoğun şekilde vurulması ihtimal dâhilindedir. Tel Aviv’in Gazze politikasının yarattığı infial ve Amman yönetiminin Filistin ile tarihsel bağları bu uyuş-

turucu ağından en fazla etkilenen ülkelerin başında gelen Ürdün’ün bu süreçte İsrail ile iş birliği yapma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Uyuşturucu rotasını ciddi şekilde sabote edebilmek için İsrail’in askerî gücünün yanında istihbarat kapasitesini de kullanması gerekmektedir. Şam ve Humus kırsallarında disiplinsiz milis yapılarından kaynaklı ortaya çıkan istihbarat zafiyetleri bu bölgelerde söz konusu rotaya yönelik sabotaj eylemlerinin çoğalmasına sebebiyet verebilir. Öte yandan bombalı saldırılar ve suikastların artık norm hâline geldiği, Suriye’nin açık ara en kaotik vilayeti konumundaki Dera’da da mevcut otorite boşluğu, ekonomik darboğaz ve rejim unsurlarına karşı var olan yerel husumet Mossad’ın bölgedeki faaliyetleri için oldukça geniş bir hareket alanı sağlamaktadır. İran’ın Dera’da artan nüfuzunu engelleyemeyen Moskova da böylesi bir gelişmeyi olumsuz karşılamayacaktır.

“

Halep ve Şam Havalimanlarının haricinde Lazkiye ve Tartus’ta limanları hedef alan Tel Aviv daha önceki saldırılarında hedef aldığı tesislerin geçici düzeyde hizmet dışı kaldığı bir sertlik düzeyine ulaşmıştı. Bu kez strateji limanların, havalimanlarının, otoyolların ve dahi köprülerin ağır hasar alacağı ve Tahran ile Şam’ın lojistik planlarında devre dışı kalacakları bir sertlik seviyesine çıkabilir.

”

İsrail’in bir diğer olası adımı ise İran’ın bölgedeki faaliyetleri için önem arz eden aynı zamanda dönem dönem İran destekli milislere ev sahipliği yapan altyapı tesislerinin hedef alınmasının artırılması olacaktır. Halep ve Şam Havalimanlarının haricinde Lazkiye ve Tartus’ta limanları hedef alan Tel Aviv daha önceki saldırılarında hedef aldığı tesislerin geçici düzeyde hizmet dışı kaldığı bir sertlik düzeyine ulaşmıştı. Bu kez strateji limanların, havalimanlarının, otoyolların ve

dahi köprülerin ağır hasar alacağı ve Tahran ile Şam'ın lojistik planlarında devre dışı kalacakları bir sertlik seviyesine çıkabilir. Böylesi bir strateji değişimi

İsrail'i Suriye'de rejim ve İran unsurlarıyla sınır hattında kara çatışması denklemine sokma ihtimaline sahip olduğu için mevcut senaryolar arasında en düşük ihtimale sahip olan senaryodur. Yine de belli bir seviyeye kadar altyapı tesislerinin vurulacağı ve rejim ile İran'a yeni maliyetler çıkartılacağı muhtemel gözükmektedir.

Son tahlilde Hamas saldırısı bir yandan Gazze'yi yerle bir eden öte yandan Lübnan ve Suriye'de muhataplarına çeşitli yollarla önleyici mesajlar veren Tel Aviv'in

İran ile dolaylı savaşını geniş cepheye yaymayı tercih etmesi durumunda Suriye sahası oldukça hareketlenecektir. Elbette bu tercihi Tel Aviv yerine Tahran'ın da yapması olası gözükmemektedir. Bölgeye yığıldığı on binlerce milis ve kaybetmek istemediği Şam'ın hamiliği rolü Tahran'ın İsrail'i Suriye'ye çekmek için Golan bölgesinde düzenli bir taciz politikası izlemesine yol açabilir. Gazze'de şahit olunan İsrail'in askeri zaafı İran'ı 7 Ekim öncesine göre İsrail unsurlarını karada cepheye çekmek hususunda teşvik edebilir. Lakin bölgedeki ABD varlığı ve İsrail'in yanında dozu artan bir ABD müdahalesi İran'ın Suriye'deki nüfuzuna darbe vurarak Rusya'ya alan açabilir ve Tahran'ı tekrar 2015-2017 arasındaki gibi arka plana atabilir. Bu da Tahran'ın İsrail'i karada çatışmaya çekme hususundaki en büyük çekincesi olacaktır. ■

FİLİSTİNLİ RAKİPLER HAMAS VE EL-FETİH UZLAŞMASI CEZAYİR İÇİN NE ANLAMA GELİYOR?

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

“

Cumhurbaşkanı Huari Bumedyen ile FKÖ Başkanı Yaser Arafat'ın BM Genel Kurulu kürsüsünde el ele tutuştuğu tarihi anın ardından FKÖ lideri yaptığı konuşmada, Cezayir hükûmetine Filistin mücadelesine verdiği destekten dolayı memnuniyetini bildirmişti.

”

Cezayir-Filistin ilişkileri 1974 yılında New York'taki Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Başkanı Yaser Arafat, dönemin Cezayir Dışişleri Bakanı Abdülaziz Buteflika'nın başkanlık ettiği Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 29. oturumuna davet edildiği o unutulmaz karelerle hafızalara kazınmıştır. Cumhurbaşkanı Huari Bumedyen ile FKÖ Başkanı Yaser Arafat'ın BM Genel Kurulu kürsüsünde el ele tutuştuğu tarihi anın ardından FKÖ lideri yaptığı konuşmada, Cezayir hükûmetine Filistin mücadelesine verdiği destekten dolayı memnuniyetini bil-

dirmişti. 1947'deki taksim planından bu yana hiçbir Filistinli yetkili BM'de konuşma yapmamıştı. Daha sonra Cumhurbaşkanı Bumedyen yaptığı konuşmada, bugünlerde Hamas gibi “terörist” bir örgüt olarak kabul edilen, kimsenin desteğini göstermeye ve liderleriyle yüksek sesle konuşmaya cesaret edemediği FKÖ'ye tam destek vermiştir.

BARIŞ SÜRECİNDE KATEDİLEN İLERLEME

Haziran 1988'de Cezayir Devlet Başkanı Şadli Bencedid liderliğinde “İntifada Zirvesi” adlı bir Arap liderler zirvesi düzenlenmiş, bu zirvenin programında işgal altındaki Filistin topraklarında Filistin İntifadasını desteklemek gibi tek bir konu yer almış, daha sonra Kasım 1988'de Filistin Ulusal Konseyi Cezayir'de toplanarak Filistin Devletini ilan eden bağımsızlık bildirisini açıklamıştır. Mart 2002'deki Beyrut Arap Birliği Zirvesi'nin ardından, Arap ülkelerinin İsrail'in normal diplomatik ilişkilerini ve güvenliğini garanti etmeleri karşılığında İsrail'i tam olarak tanımları önerilmiştir. Cezayir Dışişleri Bakanlığı, başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına olan bağlılığını teyit eden bir açıklama ya-

yımlamıştır. Bakanlık ayrıca Cezayir'in Filistin davasına ve Filistin halkının devredilemez haklarına verdiği güçlü ve daimî desteği yineleyerek, “Cezayir, Filistin halkının katılımı olmadan İsrail-Filistin çatışmasını çözmenin bir yolunu görmüyor” ifadelerini kullanmıştır.

Açıklamada ayrıca Cezayir'in, İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından tamamen çekilmesini temel alan Arap Barış Girişimi'ne bağlılığı

الفصائل والقوى وكافة مكونات الشعب الفلسطيني

موحدون في مواجهة

قرار الضم وصفقة القرن

da vurgulanmıştır. Sonrasında Cezayir, 2019'daki "Hirak" adlı barışçıl gösterilerin ardından Cezayir'in hem iç hem de dış politika yönü- gesini değiştirmiş ve Filistin mü- cadelesi konusunda net bir pozis- yon almıştır. Daha önce eski Ame- rika Birleşik Devletleri Başkanı Donald Trump yönetimi, Filistin- İsrail ihtilafını çözmeye yönelik planının siyasi kısmının detaylarını açıklamıştı; bu plan genel olarak "Yüzyılın Anlaşması" olarak bilinen,

ekonomik barışa ve İbrahim An- laşmalarına katılacak Arap ülkele- riyle ikili ilişkilere dayanan bir barış süreciydi.

75. BM Genel Kurulu oturumunda Cumhurbaşkanı Abdulmecid Teb- bun el-Muradiye'deki ofisinden yaptığı ilk BM Genel Kurulu ulus- lararası konuşmasında Bahreyn, Fas, Sudan ve Birleşik Arap Emir- likleri'nin İsrail ile yaptığı İbrahim Anlaşmalarını şiddetle eleştirmiş

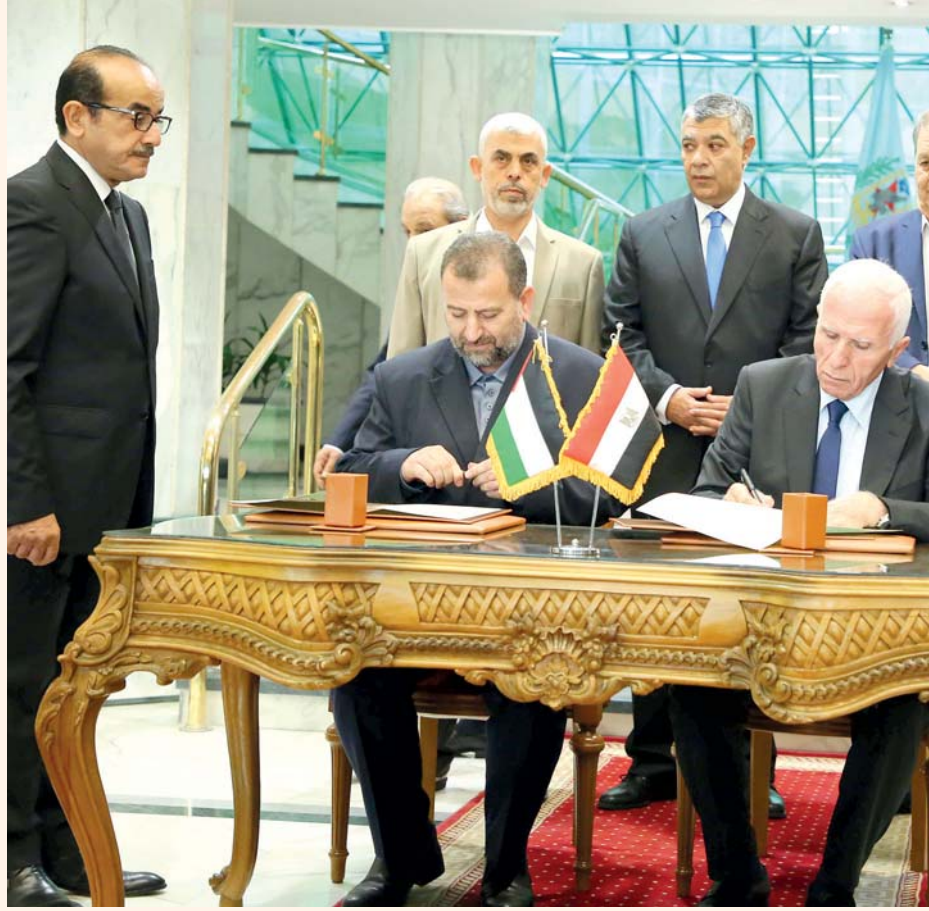
ve Cezayir'in normalleşme sürecine katılmak için asla acele etmeyece- ğini vurgulamıştır. Tüm bu unsurlar ışığında Cezayir yine de kendisini, İsrail'e bu ideolojik bölünmeden yararlanma fırsatı veren ve Filistin mücadelesini Ortadoğu'daki Arap ve Arap olmayan önemli devletlerin elinde bir joker kart olarak bırakan, on yıllardır bölünmüş olan rakip Filistinli gruplar arasında güvenilir bir arabulucu olarak konumlan- dırmıştır.

“

Filistin mücadelesini Cezayir'in dış politikasının belirleyicilerinden biri hâline getiren Cezayir Cumhurbaşkanı'nın arabuluculuğunda gerçekleşen Cezayir görüşmeleri, yıllarca süren ötekileştirmenin ardından, on beş yıllık anlaşmazlıkları çözmeyi amaçlayan bir uzlaşma girişimi olmuştur. Uzlaşma anlaşması el-Fetih'in kıdemli lideri Azzam el-Ahmed, Hamas'ın Siyasi Lideri İsmail Haniye ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Başkanı Talal Naci tarafından imzalanmıştır.

”

Başkan Tebbun, Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas'ı ve Hamas'ın siyasi lideri olarak İsmail Haniye'yi, Cezayir'in Fransa'dan bağımsızlığını kazanmasının yıl dönümü kutlamalarına katılmaya davet ederek bunun Filistinli iki ana grup arasındaki bölünmeyi sona erdirmek için bir fırsat olacağını ummuştur. Her iki lider de Cezayir'in bağımsızlık günü olan 5 Temmuz'da düzenlenen askerî geçit törenine katılan çok sayıda yabancı devlet adamı arasındaydı; bu durum, Filistinli liderler için haklı özgürlük mücadelelerinde anlamlı ve son de-

rece sembolikti. Filistinli siyasi grup liderleri arasındaki tarihi buluşma, Filistin Yönetimi Başkanı ve Hamas liderinin yıllar sonra bir araya gel-

mesiyle gerçekleşmiştir. Filistin mücadelesini Cezayir'in dış politikasının belirleyicilerinden biri hâline getiren Cezayir Cumhurbaşkanı'nın arabuluculuğunda gerçekleşen Cezayir görüşmeleri, yıllarca süren ötekileştirmenin ardından, on beş yıllık anlaşmazlıkları çözmeyi amaçlayan bir uzlaşma girişimi olmuştur. Uzlaşma anlaşması el-Fetih'in kıdemli lideri Azzam el-Ahmed,

Hamas'ın Siyasi Lideri İsmail Haniye ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Başkanı Talal Naci tarafından imzalanmıştır. Hamas Siyasi Lideri İsmail Haniye, imza gününü "Filistin ve Cezayir'de Filistin davasını sevenler için sevinç günü, Siyonist yapı olan İsrail için ise üzüntü günü" olarak tanımlamıştır.

CEZAYİR'İN DEĞİŞMEZ POLİTİKASI VE SON ÇATIŞMALAR

El-Fetih ve Hamas, 2006 yılında Hamas'ın kazandığı ancak uluslararası toplum tarafından hiçbir zaman tanınmayan parlamento seçimlerinden bu yana zaman zaman askerî olarak da birbirleriyle çatışmaktadır. Ertesi yıl direniş

hareketinin Gazze Şeridi'nin tamamının kontrolünü ele geçirmesi, el-Fetih'in İsrail işgali altındaki Batı Şeria'nın Filistinlilerce yönetilen bölgelerini, Hamas'ın ise Gazze'yi yönetmesiyle bölünmenin başlangıç yıllarına yol açmış, bunun sonucunda halka ağır ekonomik abluka uygulanmış ve İsrail Kuvvetleri Gazze'de sivillere karşı dört kez savaş açmıştır. Anlaşmaya aracılık eden Cezayir Cumhurbaşkanı Tebbun, Cezayir'in değişmez Filistin politikasını gözeterak yaptığı konuşmada, Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat'ın 1988 yılında Filistin Devleti'nin bağımsızlığını ilan ettiği el-Fetih ve Hamas liderlerinin bulunduğu binayı kullandığına dikkat çekmiştir.

“

Cezayir'deki ve tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki insanlar, aslında yetmiş yedi yıllık Filistin mücadelesinin tüm yörüngesini değiştiren 7 Ekim 2023 Aksa Tufanı Operasyonu'nun evrimsel stratejik değişimine tanık olmaktadır. Cezayirli siyasi liderler, elitler ve medya, Gazze'nin 7 Ekim 2023 sabahı ile 1 Kasım 1954'ün gecesi arasında doğrudan karşılaştırmalı bir paralellik kurmaktadır.

”

Diğer önemli Filistinli gruplar tarafından da imzalanan Mart 2022 Cezayir Deklarasyonu uyarınca, devlet başkanlığı ve işgal altındaki topraklarda Filistinlilerin parlamentosu olarak görev yapan Filistin Yasama Konseyi için seçimler yapılacağı bildirilmiştir. Ayrıca mil-

yonlarca Filistinlinin yaşadığı diaspora da dâhil olmak üzere Filistinlilerin parlamentosu olan Filistin Ulusal Konseyi için de seçim yapılması öngörülmekteydi. Cezayir konseye ev sahipliği yapmayı kabul etmiştir. Aslında bir birlik hükümeti kurulması da söz konusuydu ancak nihai belgede bundan bahsedilmemiştir. Cezayirli yöneticiler, elitler ve halk tarafından Filistin davasına karşı alınan cesur tavırlar, Cezayirlilerin Fransız sömürge ordusuna karşı verdiği kurtuluş savaşına ve birliğin 1954-1962 yılları arasında tüm ideolojik fraksiyonları Ulusal Kurtuluş Cephesi (National Liberation Front-FLN) altında nasıl bir araya getirdiğine benziyordu. Dolayısıyla 7 Ekim 2023 öncesi İsrail-Filistin çatışması denklemi, Aksa Tufanı Operasyonu sonrasında ortaya çıkan yeni parametreler ve zorunluluklar oluşturarak bu argümanın unsurlarını güçlendirmiştir. Özetle, Cezayir'deki ve tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki insanlar, aslında yetmiş yedi yıllık Filistin mücadelesinin tüm yörüngesini değiştiren 7 Ekim 2023 Aksa Tufanı Operasyonu'nun evrimsel stratejik değişimine tanık olmaktadır. Cezayirli siyasi liderler, elitler ve medya, Gazze'nin 7 Ekim 2023 sabahı ile 1 Kasım 1954'ün gecesi arasında doğrudan karşılaştırmalı bir paralellik kurmaktadır.

Sonuç olarak Filistin davasına şaşmaz desteğini sürdüren Cezayir, son çatışmalarda görüldüğü üzere Filistinli gruplar arasında birlik meselesine dikkat çekmekte ve bunu aslında İsrail işgaline karşı tek çözüm olarak gördüğü için sürekli olarak teşvik etmektedir. ■

DEYRİZOR ÇATIŞMALARI: İŞİD'E KARŞI SDG-ARAP İTTİFAKI SONA MI ERİYOR?

İBRAHİM AYDIN

Başkan Danışmanı ORSAM

“

Deyrizor'da yaşanan çatışmaların arka planında, sadece yerel aşiretlerle PKK/YPG-SDG arasındaki bir anlaşmazlığı değil, uluslararası aktörlerin stratejik çıkarlarının etkilerini de görmek gerekmektedir. Bu anlamda çatışmaların, ABD'nin İran'ı bölgede sınırlandırmak için yeni partner arayışında olduğuyla ilgili iddialar üzerine gelişmesi ayrıca kayda değerdir.

”

Suriye'de genel olarak çatışmaların durağanlaştığı son dönemlerde en dikkat çeken olay, 27 Ağustos 2023 tarihinde ülkenin doğusundaki Deyrizor ilinde ABD destekli terör oluşumu Suriye Demokratik Güçleri (SDG) ile Arap aşiretleri arasında yaşandı. Bu aktörler arasındaki çatışmaları tetikleyen gelişme, terör örgütü YPG güçlerinin SDG'ye bağlı Deyrizor Askerî Meclisi Başkanı Ahmed el-Habil'i gözaltına almaları oldu. Bu olay üzerine el-Habil'in aşireti el-Bekir'in bağlı olduğu Ukeydat (Akidat) konfederasyonu lideri Şeyh İbrahim Halil el-Hafel,

SDG'ye savaş ilan etti. Bölgede birçok aşiret de SDG'ye karşı el-Habil'i sahiplendi. Hatta liderleri SDG yanında duran bazı aşiretlerin üyeleri bile SDG'ye yönelik isyana katıldı. Çatışmalar kısa sürede Haseke, Rakka ve Münbiç kırsalına da yayıldı. Rejim yanlısı bazı milislerin Fırat'ın doğusuna geçip ça-

tışmalara katılması bölgede ger-
ginliği daha da tırmandırdı.

Deyrizor Askerî Meclisi, SDG'nin tamamen bir Arap bölgesi olan Deyrizor'u doğrudan kontrol edememesi üzerine kendisine bağlı olarak oluşturduğu bir yapıdır. SDG, bölgeyi bu yapı üzerinden kontrol etmektedir. Meclis, Deyrizor kentinin güvenliğini sağlamak ve terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti'ne (İŞİD) karşı mücadelede SDG güçlerine verdiği destekle kilit bir roldeydi. Ancak Askerî

Meclisin Komutanı Habil, SDG'ye bağlı olmasına rağmen bağımsız davranıyordu ve SDG'yi Deyrizor'dan uzak tutmayı başarmıştı. Habil'in kontrolden çıktığı fark edilince de bu müdahale gerçekleşti.

SDG'NİN BÖLGEYE GELİŞİ

ABD liderliğindeki Koalisyon Güçleri'nin IŞİD'e karşı mücadeleye destek olmak amacıyla Suriye'ye girerek operasyonlara başlaması ve 2017 yılında YPG liderliğinde Suriye Demokratik Güçleri'ni (SDG) oluşturarak mücadeleyi Kürtlerin yaşadığı bölgelerin dışına taşımaları neticesinde terör örgütü PYD/YPG, Deyri-

zor dâhil birçok şehrin kontrolünü ele geçirdi. Deyrizor'da fiili bir özerk yönetim oluşturan SDG, bölgenin tamamen Araplardan oluşması dolayısıyla bölge halkının hoşnutsuzluğunu gidermek adına bölgenin yönetimini yerel sivil ve askerî konseylere bıraktı. Ancak vitrinde Araplar olmasına karşın organizatör güç PYD/YPD idi. Dolayısıyla bölgeyi IŞİD'in elinden kurtarma bahanesiyle bölgeye PYD/YPG'nin girişinden itibaren Arap aşiretleriyle gerilim başladı. Deyrizor'da Mart 2019'da birçok aşiret üyesi güvenliklerinin sağlanmaması, yönetimden uzaklaştırılmaları, kendilerine yönelik ayrımcılık, baskıcı yönetim, Arap gençlerin zorla silah altına alınması,

keyfi tutuklama ve adam kaçıрма olayları, tutuklanan binlerce insanın akıbetinin bilinmemesi ve doğal kaynaklara el konulması gibi birçok nedenle haftalarca süren protestolar düzenledi. Örgütün aşiret liderleriyle görüşmeleri somut çözüm üretmedi ve çatışmalar her seferinde ABD müdahalesiyle geçici olarak çözüldü ya da daha doğrusu geçiştirildi.

Aslında Suriye’de Kürtlerle Araplar arasındaki çatışma ilk defa yaşanıyor da değildi. Her ne kadar iç savaş sürecinde IŞİD ile ortak düşmanla mücadele ya da korunma saikiyle Arap aşiretleri ve PYD/YPG arasında bir iş birliği var gibi gözükse de Suriyeli Araplar, geçmişten bu yana rejimin Kürtlere yönelik yabancılarla iş birliği ve bölücülük suçlamaları gibi negatif propagandalarının da etkisiyle Kürtlere pek olumlu bakmazdı. Bu kapsamda geçmişte Kürtlerle Araplar arasında bazı çatışmalar yaşandı. Bunların en kanlı olanı Kamışlı’da 12 Mart 2004’te bir futbol maçı dolayısıyla yaşanan ve onlarca insanın ölümüyle sonuçlanan olaylardı. Yaklaşık bir hafta süren olaylar, Kürtlerin yaşadığı şehirlerde Kürt merkezli siyasi bir yöne kaymış ve rejim, kalkışmaları bastırmak için Arap aşiretlerinin silahlı güçlerini kullanmıştı. Rejim benzer şekilde 1982 yılında Hama’daki Müslüman Kardeşler Operasyonu’nda da Araplara karşı bünyesinde Kürtleri de barındıran silahlı güçleri kullanmıştı. Bölgede Arap ve Kürt aşiretleri arasında derinleşen bu bölünme ve toplumsal kırılmalar Suriye isyanı sürecinde de kendisini gösterdi.

İç savaş sürecinde 2014 Ocak ayında PYD/YPG’nin ele geçirdiği bölgelerde özerklik ilan etmesi üzerine Suriye Ordusunun ilan edilen özerkliği ortadan kaldırmaya yelendiği esnada, bölgede çoğunluğu oluşturan Arap aşiretleri de PYD/YPG’ye karşı “Doğu Aşiretleri Ordusu” (Ceys Aşair el-Şarkıye) adı altında bir ordu kurmuş ve Kürtlerle Araplar arasında çatışmalar yaşanmıştı. Benzer şekilde Ekim 2015 tarihinde Halep’te Kürtlerin yoğun olduğu ve güvenliğinin de YPG güçlerince sağlandığı Eşrefiye mahallesine, muhalif Arap unsurların girmek istemesiyle iki güç arasında çatışma yaşanmış, aynı yılın kasım ayında bu kez Reşulayn şehrinin kontrolünün ele geçirilmesi amacıyla çatışılmıştı.

AŞİRETLERİN SURIYE İÇ SAVAŞINDA ROLÜ

Suriye’de aşiret asabiyesi her zaman etkin olmuştur. Bu durumun farkında olan Hafız Esad, yönetimi ele geçirmeyi müteakip Suriye kırsalında devlet otoritesini tesis edebilmek ve sadakat ilişkilerini şekillendirmek adına aşiretler ve şeyhleriyle ittifaklar geliştirmiş ve devletin güvenlik ve istihbarat birimlerindeki kritik pozisyonlara sadık aşiret üyelerini atamıştı. Esad yönetiminin hassas dengeler üzerinden yürüttüğü bu aşiret siyaseti, Kamışlı örneğinde görüldüğü gibi ülkenin kuzeyinde bulunan Kürt aşiretlerinin yaşadığı bölgelerde de kendini gösterdi. İç savaş sürecinde de merkezî devlet otoritesinin zayıflaması, Araplar ve Kürtler açısından aşiret aidiyetinin güçlenmesine vesile oldu ve aşiret asabiyesi giderek güçlü siyasi anlamlar taşımaya başladı.

Rejime yönelik protesto gösterilerinin başladığı yer olan Dera bölgesi de yoğun bir aşiret bölgesiydi ve gösterilerde aşiret asabiyesi etkin rol oynadı. Hatta geniş katılımlarla gerçekleştirilen cuma namazı çıkışındaki gösterilere “Aşiretlerin Cuması” adı verilmişti. Aşiretlerin protestolarda artan etkisi üzerine, PYD/YPG de hem Kürt aşiretlerini konsolide etmek hem de kontrolü altındaki bölgelerdeki Arap aşiretlerini yanına çekebilmek adına sivil yönetimler oluşturarak Arap aşiret üyelerini alt seviyede bu yönetimlere eklemeye çalıştı. Hatta bu maksatla PYD/YPG “Aşiret Barış Meclisi”ni kurdu. Bu görünüşteki çoğulcu yapının meşruiyete kaynaklık etmesi isteniyordu.

PYD/YPG-SDG’nin bu yaklaşımı Deyrizor’daki olaylara ilişkin açıklamasında da görüldü. Açıklamada “bölgedeki Arap aşiretleriyle kendileri arasında herhangi bir anlaşmazlığın bulunmadığını, operasyonun IŞİD hücreleri, uyuşturucu çeteleri ve suçlularla mücadele maksadıyla “Güvenliği Güçlendirme Operasyonu” adı altında gerçekleştirildiği” iddia ediliyordu. Halbuki operasyonun, terör örgütünün IŞİD’le mücadele savyile perdelemeye çalıştığı Suriye’nin kadim halklarını, şiddet, baskı ve temel insan hakları ihlalleriyle tahakküm altına alma girişimi olduğu biliniyordu. Üstelik PYD/YPG-SDG’nin kontrolü altındaki halka yönelik bu şiddet yanlısı tutumu, değil Arapları, Suriyeli Kürtleri bile temsil etmediğinin açık bir göstergesiydi. Başkaldırı da bu şiddet ve zulüm sürecine karşı bir direnişti.

ABD'NİN İRAN'I SURIYE'DE SINIRLANDIRMA GİRİŞİMİ

Deyrizor'da yaşanan çatışmaların arka planında, sadece yerel aşiretlerle PKK/YPG-SDG arasındaki bir anlaşmazlığı değil, uluslararası aktörlerin stratejik çıkarlarının etkilerini de görmek gerekmektedir. Bu anlamda çatışmaların, ABD'nin İran'ı bölgede sınırlandırmak için yeni partner arayışında olduğuyla ilgili iddialar üzerine gelişmesi ayrıca kayda değerdir. ABD, İran'ın Irak üzerinden Suriye içlerine uzanan lojistik hatlarını kesmek amacıyla 2021 yılında Haseke sınırına PKK/YPG ile yakın ilişkiye sahip Arap Şammar Aşireti üyelerinden oluşan "Sanadid Güçleri"ni yerleştirdi. Aynı tasarıda güneyde Tanf Üssü'nde yetiştirilen muhalif Arap güçlerinin de Sanadid Güçleri'yle koordineli şekilde hareket ederek sınır geçişleri üzerinde İran'a karşı bir set oluşturmaları planlanıyordu. Nitekim anılan güçlerle İran'ın, Irak üzerinden Suriye'ye kara geçişleri kısmen engellendi. Bu şekilde sınır geçişi kuzeyden ve güneyden sınırlanınca, merkezî konumda yer alan Deyrizor'un bu ikmal hattı üzerindeki önemi ortaya çıktı ve bu hattın

da kesilmesi maksadıyla Sanadid Güçleri Deyrizor'a geçirildi. Ancak bu geçiş, aşiretler arası rekabet ve askerî konseyin bölge hâkimiyetini kaybetme riskini ortaya çıkardı. Çünkü Haseke merkezli Şammar aşiretiyle Deyrizor'da konuşlu Akait aşireti üyeleri arasında geçmişe dayalı gerilimler söz konusuydu. İşte Deyrizor Askerî Konseyi Başkanı'nın tutuklanması böyle bir zamanlamada gerçekleşti.

ABD'NİN PARTNER DEĞİŞİKLİĞİ Mİ?

Temmuz 2014'te IŞİD'in Ayn el-Arab'a (Kobani'ye) ilerlemesi sürecinde ABD'deki düşünce kuruluşları, neredeyse tüm raporlarında Amerikan yönetimini PYD/YPG ile ilişkiler kurulması yönünde harekete geçmeye çağırıyorlardı. Önerilerinin özü, PYD/YPG'nin PKK'dan ayrı tutulması ve Suriye'de güvenilir bir müttefik hâline getirilmesiydi. Çünkü ABD'nin başlangıçta Özgür Suriye Ordusunu (ÖSO) kendi kontrolünde bir yapı hâline getirme gayreti başarısız olmuştu ve IŞİD'in bölgede etkisizleştirilmesi bu önerilere göre ancak PYD/YPG ile mümkün gözüküyordu. Üstelik Arap aşiretleri de PYD/YPG üzerinden kontrol

edilebilecekti. Bunun üzerine ABD tarafından, ÖSO bünyesinde radikallerin varlığı bahane edilerek PYD/YPG'ye yönelindi. Gelinen noktada ise ABD garantörlüğünde Arapları PYD/YPG ile ortak yapmayı hedefleyen Suriye Demokratik Güçleri (SDG) projesinin de tutmadığı ve ABD'nin 2019'dan itibaren Suriye'nin kuzeydoğusunda kurmaya çalıştığı yapının çatladığı görüldü. Böyle olunca da ABD'deki Hudson Enstitüsünde çıkan bir rapor ve akabindeki haberlerde; ABD'nin YPG'den vazgeçip Arap aşiretleri ve Deyrizor Askerî Meclisiyle bölgede özel bir yapıyla çalışacağı veya çalışması gerektiği argümanı işlenmeye başladı. Anlaşılan o ki savaşın değişen karakteri, ABD'nin çıkarları doğrultusunda partner değişimi ihtiyacını da ortaya çıkarmıştı.

Sonuç itibarıyla Deyrizor'da yaşanan kaosu nedeni, Suriye'de IŞİD terör örgütüyle mücadelede, PYD/YPG gibi bir başka terör örgütünün partner yapılması ve bu bölgenin yönetiminin örgüte bırakılmasıdır. Bu kapsamda Kürtlerle aynı gerekçelerle ayaklanan Arap halkının terör örgütü gibi gösterilmesi, halkın kriminalize edilmesine neden olmuş, nüfusunun tamamı Arap olan Deyrizor'un, omurgasını YPG'nin oluşturduğu SDG'nin yönetimine bırakılması da Arapları tahrik edince başkaldırı kaçınılmaz olmuştur. Krizin nereye evrileceğini kestirebilmek güçtür. Ancak sonuç ne olursa olsun gelişmelerin, sadece SDG-Arap ittifakını bitirme ihtimalini ortaya çıkarmakla kalmadığı, şimdiden Suriye'deki Arap-Kürt ilişkilerini ciddi anlamda zedelediği söylenebilir. ■

2023 DEPREMİ VE FAS DEPROMASISI

DOÇ. DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Uluslararası ilişkilerdeki insani boyut son zamanlarda daha çok düşünölmeye ve hatta akademisyenlerce tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Fas'ta yaşanan 2023 depreminden sonra da bu boyut yeniden gündeme gelmiştir.

”

Futbolun sadece futbol olmadığının belki de en iyi anlaşıldığı kıtalardan biri Afrika'dır. Gerek Kuzey Afrika'daki gerekse Sahraaltı Afrika'daki ülkelerin neredeyse hepsinde futbol belli anlarda hayatın tam merkezinde yer alır. Birçok Afrikalı futbolu eğlenmek için hobi olmanın yanında daha gelişmiş ülkelerde parlak bir gelecek kurma adına araç olarak görür. Özellikle Sahraaltı Afrika ülkelerinde gezerseniz sokaklarda, bahçelerde, plajlarda birçok insanın bu amaçlar için düzenli antrenman yapığı görölebilir. Öte yandan, futbolun söz

konusu materyalist yararlarından başka duygusal yararları da göröür. Örneğın bir ülke, herhangi bir uluslararası turnuvayı birincilikle bitirirse o ülkenin insanların ulusal değerlerinde belirgin bir coşku ölçöür. O insanlar ülkelerinin ulusal takımları turnuvalarda birinci

olduklarında sadece o ülkenin yurttaşları oldukları için bile mutlu olabilirler. Aynı şekilde bir ülke herhangi bir turnuvayı düzenlemeye hak kazanırsa o ülkenin insanlarındaki ulusal coşku yine artar çünkü pek çok farklı ülkenin insanların kendi ülkelerine gelip ülkelerini görecektiklerinden mutlu olurlar. Bir turnuvayı düzenlemenin duygusal yararlarından diğeri ise eğer o ülke zor zamanlardan geçiyorsa insanlara aşıladığı moraldir. Bu duruma günümüzden en iyi örneklerden biri Fas'tır. 27

Eylül 2023 tarihinde Afrika Futbol Federasyonu'nun verdiği kararla Fas

2025 yılındaki Afrika Uluslar Kupası'nın düzenleyicisi seçildi. 2025 yılındaki kupaya ev sahipliği yapacak olmak 8 Eylül 2023 tarihinde tarihinin en ağır depremini geçiren Fas için büyük moral oldu.

8 EYLÜL 2023 DEPREMİ VE FAS

2023 yılının 8 Eylül gecesi saat 23.50 sularında Fas'ın on iki bölgesinden biri olan Marakeş-Safi'de meydana gelen 6,9 şiddetindeki depremde resmî rakamlara göre en az 3 bin kişi hayatını kaybetti, 5 binden fazla kişi de yaralandı. Marakeş'in tarihi surlarından bir bölümü, Marakeş'teki Kharbus ve Kutubiye Camileri ile Marakeş'in yakınlarındaki 12. yüzyıldan kalma

Tinmel Camisi büyük zarar gördü. Marakeş-Safi bölgesindeki deprem 1960 yılında Agadir

bölgesindeki 5,8'lik depremden sonra Fas'ta karşılaşılan en yıkıcı doğal afet sayıldı. Aynı zamanda bu deprem 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen depremden sonra aynı yılın en yıkıcı ikinci doğal afeti olarak görüldü. 2023 yılında şu ana kadar ölçülen diğer depremler 18 Mart tarihinde Ekvador'da, 21 Mart tarihinde ise Afganistan'da görüldü. Türkiye'nin yaklaşık 60 bin, Fas'ın yaklaşık 3 bin can kaybı yanında söz konusu depremlerde de can kaybı yaşandı. Marakeş-Safi depremi Cebelitarık Boğazı'nın diğer ucundaki İspanya'dan ve Portekiz'den de hissedildi.

Uluslararası ilişkileri ülkelerin birbirleriyle olan salt siyasi ve ekonomik etkileşimleriyle ölçenler Türkiye'deki, Fas'taki ya da herhangi başka bir ülkedeki doğal afetleri incelerken şaşırırlar.

“

Her ne kadar Faslı yetkililer deprem için sadece gerekli orandaki yardımları kabul ettiklerini, daha fazla yardıma şimdilik ihtiyaçları olmadığını, ülkelerin yardım tekliflerini geri çevirmenin herhangi siyasi bir mesaj içermediğini söylediler de bu cevap pek tatmin edici bulunmadı.

”

Bunun nedeni pek çok diğer ülkenin doğal afeti yaşayan o ülkeye yardım etmek için istekli olmalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle doğal afetlerde arama kurtarma sektöründe öncü birtakım sivil toplum kuruluşları ellerinden geldiğince afetin yaşandığı o ülkeye giderler ve afetten zarar gören insanlara yardım ederler. Bu yardımlar da ülkelerin arasındaki ilişkileri siyasalardan ve ekonomik olmaktan çıkarır, o ilişkilere insani boyutu ekler. Uluslararası ilişkilerdeki insani boyut son zamanlarda daha çok düşünülme ve hatta akademisyenlerce tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda

Fas'ta yaşanan 2023 depreminden sonra da bu boyut yeniden gündeme gelmiştir. Pek çok ülke ve uluslararası kuruluş Fas'a yardım etmek istedi. İspanya, Hindistan, Cezayir, Arjantin, Fransa, Almanya, Katar, Filipinler, Portekiz, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Pakistan, Romanya, Tayvan, Tayland, Umman, Türkiye, Kuveyt, Birleşik Krallık, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler Fas'taki depremde zarar gören insanlar için çeşitli paketler içinde yardım teklifinde bulundu. Diğer ülkeler de Fas Kralı 6. Muhammed'e geçmiş olsun ve başsağlığı dileklerini ilettiler. Kral 6. Muhammed her ne kadar depremle ilgili ilk açıklamayı depremin üzerinden 18 saat geçtikten sonra yaptığı için bu hareketi halk tarafından tepkiyle karşılanırsa da tüm ülkelere yardım teklifleri, geçmiş olsun ve başsağlığı dilekleri için teşekkür etti. Daha sonra İçişleri Bakanlığında yapılan bir açıklamayla da sadece Katar'ın, Birleşik Krallık'ın, İspanya'nın ve BAE'nin yardım tekliflerinin kabul edildiği açıklandı. Pek çok ülkenin ve çeşitli sivil toplum kuruluşları

nın yöneticileri Fas'ın böyle zor bir zamanda neden sadece dört ülkenin yardım teklifini kabul edip diğerlerininkini geri çevirdiğini anlamadıklarını ifade etti.

DEPREM DİPLOMASİSİ VE FAS: DEPROMASI

Her ne kadar Faslı yetkililer deprem için sadece gerekli orandaki yardımları kabul ettiklerini, daha fazla yardıma şimdilik ihtiyaçları olmadığını, ülkelerin yardım tekliflerini geri çevirmenin herhangi siyasi bir mesaj içermediğini söylediler de bu cevap pek tatmin edici bulunmadı. Tek tek bakıldığında Fas'ın yardım teklifini kabul ettiği ülkelerle olan ilişkilerinin oldukça stratejik olduğu görülebilir. Bu ülkelerden Katar 2 milyar dolarlık oranla Fas'taki ikinci büyük yatırımcı konumundadır ve 2017 yılında Körfez bölgesinde soyutlanırken Kral 6. Muhammed'in bu yatırımın karşılığı olarak sorunu çözmek için adım attığı görülür. Aynı şekilde Katar Fas'a güneydeki Batı Sahra sorununda destek veren ülkelerden biri olmasıyla da öne çıkmaktadır. Bu destek Fas'ın 2017'de Katar'a uygulanan ayrımcılığa son vermek için çalışan 6. Muhammed'in çabalarından sonra büyük ölçüde artmış durumdadır. Aynı zamanda iki ülke arasında çok sayıda anlaşma vardır ve Fas'ın 2022 yılındaki Dünya Kupası'nda Afrika futbolunun en iyi derecesini aldığı ülke de yine kupanın ev sahibi Katar'dır. Dolayısıyla Fas, Katar'a bu nedenlerden ötürü de olumlu bir yaklaşım hissediyor olabilir. Fas'ın İspanya'nın yardımlarını kabul etmesinin arkasında ise 21. yüzyıla fırtınalı giren ilişkilerin 19 Mart 2022 tarihinden

itibaren yumuşamaya başlaması yatıyor olabilir. 2001 yılında kendilerini Sahra'vi olarak adlandıran Batı Sahralıların İspanya'da Batı Sahra'nın geleceği için bir referandum yapmaları, 2002 yılında İspanyol donanmasının Fas karasularında Alhucemas Adaları'na çıkması, 2002'den günümüze İspanya'nın Batı Sahra ile ilgili genelde Batı Sahra lehindeki açıklamaları, 2020 yılında Başbakan Othmani'nin "Ceuta ve Melilla Fas şehridir" yönündeki açıklamaları, 2021 yılında Batı Sahra sorununun aktörlerinden ve Fas tarafından ulusal düşman ilan edilen POLISARIO örgütünün lideri Brahim Ghali'nin koronavirüs nedeniyle İspanya'da tedavi altına alınması gibi olumsuz adımlar atılmıştı. 19 Mart 2022 tarihinde ise İspanya ilk kez bu kadar net bir çizgiye sahip olup Batı Sahra sorununda en akılcı çözümün Rabat yönetiminde bir otonom bölge olması yönündeki açıklaması ve bu açıklama ile ilişkiler yeniden olumlu bir hava yakalamıştı.

BAE ile 2022 yılında imzalanan 1 milyar dolarlık yatırımın da bu ülkeden gelen yardımların kabul edilmesinde rol oynadığı düşünülebilir. BAE'nin de Batı Sahra konusunda Fas'a destek verdiği uluslararası basında iddia edildi. Birleşik Krallık ile de çok eskiye dayanan ekonomik ilişkilerin olması, Birleşik Krallık'ın Fas'ın Avrupa'ya geçişte kullandığı Cebelitarık Boğazı'nda önemli bir nüfuz alanına sahip olması, aynı şekilde bir dönem uluslararası bölge olarak görülen Tanja şehrinde büyük yatırımlarının bulunması da bu ülkenin yardımlarının kabul edilmesinde pay sahibi olmuş gözükmektedir. Bunların

yanında unutmamak gerekir ki Fas ulusal egemenliğine son derece bağlı bir ülke ve özellikle kolonyal dönemden sonra Faslı ulusal kimliği için gerektiğinde bu kimliğin diğer bileşenlerinden olan Araplığı, Amazigliği ve Afrikalılığı hiçe sayabildi. Batı Sahra 1984 yılında Afrika Birliğine kabul edildiğinde Fas, Afrika Birliğinden çıktı, Cezayir kolonyal dönemden kalan sınırları Fas'a kabul ettirmek için 1963 yılında Fas'a saldırınca Arap-Amazig Cezayir'le savaştı. Aynı zamanda Fas Avrupa'da yer almayan ülke olarak Avrupa Birliği'ne 1987 yılında resmî üyelik başvurusu yaptı. Bu bağlamda Fas yetkilileri çok fazla yardımın Fas ulusal egemenliğine müdahale olabileceğini de düşünmüş olabilirler.

Fas'ın yardım tekliflerini kabul ettiği ülkeler büyük oranda Fas'taki yatırımlarının büyüklüğüne ve Batı Sahra ile ilgili pozisyonlarına göre şekillenmiş de olabilir. Bu bağlamda POLISARIO'ya destek veren Cezayir'den gelen yardımın reddedilmesi, Fransa'nın son dönemde Afrika'dan soyutlanmak istenmesi, ABD'nin yardımlar üzerinden ulusal egemenliğe müdahaleci tutumu, Tayvan'ın Fas tarafından tanınmaması, Fas'ın Pakistan'a Pakistan'ın da Fas'a olan ihracatının arasında derin uçurum olması, her ne kadar Batı Sahra konusunda Fas'a destek verse de çoklu alandaki iş birliği anlaşmalarının Arjantin'le çok yeni imzalanması, Faslı kaynaklara göre Türk iş insanlarının serbest ticaret anlaşmasını sürekli suistimal etmeleri gibi nedenler de diğer ülkelerden gelen yardım tekliflerinin kabul edilmemesinde rol oynadığı söylenebilir. Burada ilginç olan Fas'ın Almanya'dan ge-

len yardım teklifini neden geri çevirdiğidir. Fas'ta bulunan 400 Alman şirketine, Almanya'nın Batı Sahra konusunda Fas'a verdiği desteğe ve ülkenin Fas'ın en büyük beşinci ihracatçısı olmasına rağmen Almanya'ya izin verilmemesi son derece ilginçtir. Sonuç olarak Fas 2023 yılında Türkiye'den sonraki en ağır depremi yaşayan ülke oldu. Ülke 4 Eylül 2023 tarihinde Daniel Fırtınası'ndan olumsuz şekilde etkilenen Libya ile birlikte Kuzey Afrika'da aynı anda afet etkisi yaşadı ve hâlâ da yaşamaya devam etmektedir. Bu afetler iki ülkede de üçer günlük ulusal yas getirdi. Libya'daki Derne kentinin dörtte birinin yok olması gibi Fas'ta da birçok köy yok olmasa da depremden büyük zarar gördü. İki ülkede toplam 8 bin kişi can verdi, 15 bin kişi yaralandı. Fas'a teklif edilen yardımların oranı, ne var ki ve ne yazık ki, Libya'ya teklif edilmedi. Bu noktada Fas kendisine gelen yardımları değerlendirdi, birtakım siyasi, ekonomik ve depreme ilgili durum göstergelerine göre ihtiyacı olduğu kadarını kabul etti. Bu konuda Fas yetkilileri yardımlara kısıtlama getirdikleri için çok eleştirildi ve açıkçası daha da çok eleştirilecekler gibi durmaktadır. Ancak kabul edilen yardımlar eğer ihtiyaçları karşılamazsa Fas sıradaki teklifleri de değerlendirebilir. Bu noktada Fas'ın ulusal egemenliğine, ekonomik ve siyasi konumuna, halkın ihtiyaçlarını karşılamadaki hızına ve becerisine saygı göstermek gerekmektedir. Fas, ne olursa olsun, 2025 yılındaki Afrika Kupası'na ve eğer adaylığı kabul edilirse 2030 yılındaki Dünya Kupası'na hazır bir ev sahibi olacaktır. ■

FAS DEPREMİ SÜRECİNDE DERİNLEŞEN FAS-FRANSA SİYASİ KRİZİ

DOÇ. DR.
HATİCE RUMEYSYA DURSUN

Akademisyen SAKARYA ÜNİ.

“

Fas Kralı'nın halkını değil kendi siyasi çıkarlarını önemseydiği, afet durumunda bile insani değil siyasi önceliklere göre hareket ettiği yönünde haberler Fransız basınında yer alıyordu. Depremin iki ülke arasındaki ilişkileri iyileştirmesi beklenirken diplomatik ve siyasi krizin daha net bir şekilde gün yüzüne çıktığı bir süreç yaşanmış oldu.

”

Afetler, ilişkileri iyi devam eden devletlerin ilişkilerinin daha da güçlenmesine, ilişkileri olumsuz seyreden devletlerin ise ilişkilerinin düzelmesine vesile olan olağanüstü dönemlerdir. Bu nedenle afet dönemleri devletler arası ilişkilerde bir dönüm noktası olma potansiyeline sahiptir. Bu ihtimallerden farklı olarak afet dönemleri, bazen de ilişkileri zaten kötü seyreden devletlerin arasındaki olumsuz durumu daha da pekiştirebilir.

FAS'IN DEPREM SİYASETİNDEKİ MOTİVASYONLARI

Fas'ın, 8 Eylül'de meydana gelen 7 büyüklüğündeki depremin ardından Fransa'dan gelen yardım teklifini reddetmesi, bir süredir soğuk devam eden ikili ilişkilerdeki krizin daha da derinleşmesine neden oldu. Sadece Katar, İngiltere, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İspanya'nın yardım teklifini kabul eden Fas'ın, Fransa'nın yardımını kabul etmemesi Fransa tarafında yoğun bir şekilde eleştirildi. Öyle ki Fas Kralı'nın halkını değil kendi siyasi çıkarlarını önemseydiği, afet durumunda bile insani değil siyasi önceliklere göre hareket ettiği yönünde haberler Fransız basınında yer alıyordu. Depremin iki ülke arasındaki ilişkileri iyileştirmesi beklenirken diplomatik ve siyasi krizin daha net bir şekilde gün yüzüne çıktığı bir süreç yaşanmış oldu. İkili ilişkilerdeki gerginliği daha iyi anlamak için yaşanan gelişmeleri dikkate almak gerekmektedir. Esasen, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron geçtiğimiz yıl Rabat'a yapmayı planladığı ziyareti defalarca ertelemişti. Ayrıca ocak ayından bu yana Fas'ın, Fran-

sa'ya büyükelçi atamaması iki ülke arasında devam eden gerginliğin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Fas'ın Batı Sahra üzerindeki egemenliğini tanımayan Fransa'nın, aynı zamanda Cezayir'e

daha yakın bir politika izlediği gözlemlenebilir. Ağustos 2022'de Macron'un Cezayir'e gerçekleştirdiği ziyaret bu yakınlaşmanın somut bir göstergesi olarak okunabilir. Bu ziyaret vesilesiyle iki ül-

kenin devlet başkanları ikili ilişkilere "yeni bir dinamik" getirmesi beklenen ortak bir bildiriye imza atmıştı. Fransa Cumhurbaşkanı'nın ziyaretinin ardından Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun

"Fransa ve Cezayir dışında birçok alanda iki ülkenin birlikte hareket edeceği" ni belirtmiştir. Tebbun'un ifadeleri, Cezayir Savaşı'ndan 60 yıl sonra ikili ilişkilerde ciddi bir yakınlaşmanın sağlandığı şeklinde değerlendirilebilir.

Diğer taraftan, Batı Sahra'nın bağımsızlığı için mücadele eden Polisario Cephesi'ni destekleyen Cezayir, Fas depreminin ardından 2021'den bu yana kapalı olan hava sahasının yardım ve yaralı taşıyan uçaklara açıldığını duyurmuştu. Aynı gün, Cezayir Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada, "Cezayir, depremde hayatını kaybedenlerin ailelerine ve kardeş Fas halkına en içten taziyelerini iletir, yaralılara acil şifalar diler" ifadesine yer verilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler, Fas ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin 2020'de normalleşmesinin ardından gerilmişti. Bilindiği gibi dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Yair Lapid, 11 Ağustos 2021'de ilk defa Rabat'a resmî ziyaret gerçekleştirmişti. Lapid, Faslı mevkidaşı Nasır Burita ile Rabat'ta düzenlediği ortak basın toplantısında, Cezayir'in bölgede artan rolünden ve İran'la yakınlaşmasından endişe duyduklarını açıklamıştı. Lapid, Faslı mevkidaşı Nasır Burita ile Rabat'ta düzenlediği ortak basın toplantısında, Cezayir'in bölgede artan rolünden ve İran'la yakınlaşmasından endişe duyduklarını açıklamıştı. Bunun üzerine Cezayir Dışişleri Bakanlığında yapılan yazılı açıklamada, Fas Dışişleri Bakanı Burita'nın İsrail'i Cezayir'e karşı "tehlikeli bir maceranın içine çekme konusunda gizli emelleri olduğu" belirtilmişti. Söz konusu açıklamadan sonra dönemin Cezayir Dışişleri Bakanı Ramtan La-

mamra, 24 Ağustos 2021'de Fas'ın "düşmanca eylemleri" nedeniyle bu ülkeyle diplomatik ilişkileri kesme kararı aldıklarını açıklamıştı. Nitekim Fas-İsrail normalleşmesinin yine Batı Sahra üzerinde Fas egemenliğini ABD'nin tanınması karşılığında gerçekleştiğinin de altını çizmek gerekir. Dolayısıyla Batı Sahra konusu, Fas için kırmızı çizgi ve bu bağlamda Fas'ın pozisyonunu desteklemeyen Fransa'nın deprem sonrasında yardım teklifinin neden Fas tarafından reddedildiği daha iyi anlaşılabilir.

“

İki ülke arasında soğuk rüzgârlar esmesine neden olan tüm bu gelişmelere Fas depremi sonrasında Fransa'dan gelen yardım teklifinin de reddedilmesinin eklenmesi ikili ilişkilerdeki krizin daha da derinleşebileceğine işaret etmektedir.

”

FRANSA-FAS GERİLİMİNİN ARKA PLANI

Fransa'nın yardım teklifinin Fas tarafından kabul edilmemesinin

temel sebebinin Batı Sahra konusundaki tutumu ve Cezayir ile son dönemde yaklaşması gösterilebilir. İspanya 14 Mart 2022'de, eski sömürgesi olan Batı Sahra'daki sorunun çözümü için Fas'ın 2007'de önerdiği "özerklik" teklifini desteklediğini açıklamıştı. Fransa

ise Batı Sahra meselesinde pozisyonunun değişmediğini ve bu konuda ateşkesi ve Birleşmiş Milletler'in (BM) arabuluculuğunu desteklediğini duyurdu. Fas Kralı 6. Muhammed ise 20 Ağustos 2022'de yaptığı konuşmada, "Batı Sahra sorununun Fas'ın, dünyaya baktığı bir gözlük ve dostlukların samimiyetini ve ortaklıkların etkinliğini ölçen bir kıstas olduğunu" söyledi. Fas Kralı'nın bu değerlendirmeleri, Fas'ın Batı Sahra sorununu bir "egemenlik meselesi" olarak gördüğünü ve bu konuda kesinlikle taviz vermeyeceğini bir kez daha göstermiştir. Bunlara ek olarak Eylül 2021'de Fransa'nın Fas vatandaşlarına vize sınırlaması getirmesi iki ülke arasındaki gerilimin artmasına neden olmuştur. Bu süreçte iki ülke arasında yaşa-

nan bir diğer kriz ise Pegasus casus yazılım olayında yaşandı. Esasen, Temmuz 2021'de önde gelen Fransız medya kuruluşları Le Monde, Mediapart, Radio France, İsraili siber güvenlik şirketi NSO Group tarafından geliştirilen Pegasus casus yazılımını kullanarak kendi vatandaşlarını ve yabancıları dinlettiği gerekçesiyle Fas'ı suçladı. Ayrıca, Macron'un da kişisel telefonunun Fas tarafından dinlendiği ortaya çıkmıştı.

İki ülke arasında soğuk rüzgârlar esmesine neden olan tüm bu gelişmelere Fas depremi sonrasında Fransa'dan gelen yardım teklifinin de reddedilmesinin eklenmesi ikili ilişkilerdeki krizin daha da derinleşebileceğine işaret etmektedir. Fransa'nın istendiği takdirde yardıma hazır olduğunu vurgulayan

Dışişleri Bakanı Catherine Colonna, "Şimdi asıl yapılması gereken enkaz altında kalan insanları kurtarmak. Orada insanlar yardım beklerken böyle bir tartışma yürütmek son derece yanlış. Biz Fas'a yardım etmeye hazırız" dedi. Ayrıca Fransız Dışişleri Bakanı, hükümet nezdinde yardım talepleri kabul görmese de Fas'ta faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına verilmek üzere 5 milyon euro yardım ayırdıklarını duyurdu. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, Macron'un Fas hükümetini göz ardı ederek Fas halkına seslenmesi ise resmî otoriteyi görmezden gelen bir tutum olarak okunabilir. Macron'un içinde bulunulan kritik süreçte böyle bir hitapta bulunması mevcut krizin kısa vadede çözülmeyeceğinin bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Zira

Macron'un bu adımı, Fransa ve Fas yönetimi arasında sağlıklı diyalog kurulamadığını da göstermektedir.

“

Fransa Cumhurbaşkanı'nın Fas halkına hitap etmesi ve üslubu, eski sömürgeci güç olan Fransa'nın Fas'a yönelik politikasında sömürgeci reflekslerle hareket etmeye devam ettiğini gösteren bir gelişme olarak okunabilir.

”

X sosyal medya platformundan yayımladığı videoyla Fas halkına seslenen Macron, depremin Fas ile beraber Fransa'yı da sarstığını dile getirerek Fas halkının yanında olduklarını ve insani yardım sunmak için ellerinde her türlü imkânın bulunduğunu vurgulamıştır. Böyle bir yardım yapılması noktasında karar verecek olan mercinin Fas Kralı 6. Muhammed ve Fas hükümeti olduğunu bildiği hâlde Macron'un hitabı Fas halkına hitap etmesi dikkat çekicidir. Esasen Macron'un depremdede Faslılara, “bize ihtiyacınız var ve biz olmadan bu krizin üstesinden gelemesiniz” şeklinde küçümseyici bir yaklaşım içinde olduğu savunulabilir. Fransa Cumhurbaşkanı'nın Fas halkına hitap etmesi ve üslubu, eski sömürgeci güç olan Fransa'nın Fas'a yönelik politikasında sömürgeci reflekslerle hareket etmeye devam ettiğini gösteren bir gelişme olarak okunabilir. Sonuç olarak deprem sürecinde de kendisini gösteren Macron'un küçümseyici yaklaşımı, Fas-Fransa ilişkilerinin kısa vadede düzelmesi zor bir dönemece girdiğini de ortaya koymaktadır. ■

ÇİN'İN YÜKSELİŞİNE KARŞI YENİ HAMLE: HİNDİSTAN-ORTADOĞU- AVRUPA EKONOMİK KORİDORU

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen ESOĞÜ

“

Başta ABD olmak üzere G7 ülkeleri, ekonomik koridor projeleri sayesinde Çin'in BRI ile inşa etmiş olduğu nüfuzunu zayıflatmak istemektedir. Dolayısıyla geçtiğimiz ay ilan edilen HODAEK, KAYO girişiminin ilk somut projesi olmakla birlikte, ilerleyen tarihlerde benzeri ekonomik koridor projelerinin oluşturulması da beklenmektedir.

”

Geçtiğimiz ay içerisinde Hindistan'da düzenlenen G20 Zirvesi sırasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Hindistan, Avrupa Birliği, Fransız, Alman ve İtalyan hükümetleri, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Ekonomik Koridoru Projesi (India-Middle East-Europe Economic Corridor/ HODAEK) oluşturmak üzere bir protokol imzaladı. Adı geçen ülkelerin yanı sıra İsrail ve Ürdün'ün de

dâhil edilmesi, tasarlanan projeyle Hindistan'dan Avrupa'ya kadar uzanan bir hat üzerinde iletişim ve ulaşım altyapılarının inşa edilerek ve gerekli yerlerde yenilenerek ilgili bölgeler arası mevcut ticaret akışını yüzde 40 oranında hızlan-

dırma ve maliyetleri yüzde 30 oranında düşürmesi beklenen bir ekonomik koridor oluşturulması hedeflenmektedir. Her ne kadar katılımcı ülke temsilcileri tarafından ilgili bölgelerin ekonomik ilişkilerini geliştirmek hedefiyle oluşturu-

rulduğu ileri sürülse de bu yazıda HODAEK projesinin Çin'in uzun süredir yürütmekte olduğu Kuşak-Yol Girişimi'ne (Belt and Road Initiative/BRI-KYG) bir alternatif oluşturma amacıyla ilan edildiği iddiası savunulacak ve HODAEK'in bu rekabetteki olası avantajları ve dezavantajları tartışılacaktır.

HODAEK VS. KYG: EKONOMİK KORİDOR MÜCADELESİ

Bilindiği üzere Barack Obama döneminden bu yana, Çin'in ekonomik yükselişini küresel hegemonyasına yönelik bir tehdit olarak tanımlayarak dış politikada Asya-Pasifik bölgesine odaklanan ABD,

Çin'in etki alanını genişletme stratejisinin en önemli ayağını oluşturan KYG'ye alternatif üretme arayışı içerisinde. Bu arayışın bir göstergesi olarak 2021 yılının Haziran ayında yapılan G7 Zirvesi'nde Daha İyi Bir Dünyayı Yeniden İnşa Etmek (Build-Back-Better-World/B3W) girişimini başlatmış ve dünya genelinde az gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin altyapı sorunlarını çözecek projelerin gelişmiş devletler ve özel sektör iş birliğiyle finanse edilmesi çağrısında bulunmuştur. Dünya genelinde bir yatırım seferberliği olarak tanıtılan girişim, G-7 ülkeleri tarafından olumlu karşılanmış ve 2022 yılında yine

G7 Zirvesi'nde Küresel Altyapı ve Yatırım için Ortaklık (Partnership for Global Infrastructure and Investment/KAYO) olarak yeniden isimlendirilmiştir. KAYO kapsamında G7 ülkelerinin 2027 yılına kadar gelişmekte olan ülkeleri kapsayacak projeler için 600 milyar dolarlık bir yatırım fonu oluşturması hedeflenmektedir.

HODAEK dünyaya açılma hususunda alternatif arayışında olan Suudi Arabistan ve BAE gibi devletlere yeni bir imkân sunmaktadır. Proje sayesinde söz konusu devletlerin hem Asya hem de Avrupa ile mevcut ilişkilerinin güçlenmesi ve derinleşmesi ihtimali bulunmaktadır. Son olarak projenin, yine son yıllarda bölgede hız kazanan İsrail ile normalleşme sürecine de olumlu katkı yapması, Suudi Arabistan ile İsrail'in normalleşme adımlarını hızlandırması olasıdır.

Söz konusu projelerin en önemli ayağını ise ekonomi koridorlarının inşası oluşturmaktadır. Son yıllarda daha sık duymaya başladığımız ekonomik koridor kavramı, devletler arasındaki mevcut mal, hizmet ve bilgi akışını hızlandırmayı ve ulaşımdan bürokrasiye kadar çeşitli işlem maliyetlerini düşürmeyi ve böylelikle ilgili devletler arasında ekonomik ilişkileri geliştirmeyi hedefleyen projeleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Başta ABD olmak üzere G7 ülkeleri,

ekonomik koridor projeleri sayesinde Çin'in BRI ile inşa etmiş olduğu nüfuzunu zayıflatmak istemektedir. Dolayısıyla geçtiğimiz ay ilan edilen HODAEK, KAYO girişiminin ilk somut projesi olmakla birlikte, ilerleyen tarihlerde benzeri ekonomik koridor projelerinin oluşturulması da beklenmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki yatırım olanaklarını artırmak amacıyla oluşturulan KAYO'nun ilk somut projesinin HODAEK gibi ekonomik açıdan nispeten güçlü aktörlerin katılımıyla oluşturulması ve projenin ağırlıklı olarak Ortadoğu bölgesine odaklanması projenin salt ekonomik kalkınmanın ötesinde bir amaç taşıdığını açıkça göstermektedir. Özellikle son yıllarda KYG aracılığıyla Çin'in Ortadoğu'da büyük projelere finansörlük ederek bölgedeki etkisini artırması ve son İran-Suudi Arabistan uzlaşısında rol oynayarak bölgedeki ekonomik nüfuzunu siyasi bir kazanıma dönüştürmesi karşısında, ABD önderliğindeki bu girişimin Ortadoğu merkezli tasarlanmış olması şaşırtıcı değildir.

Ancak henüz sadece ismen var olan ve gelecek iki ay içerisinde detayları belirlenecek HODAEK'in ve onu takip etmesi muhtemel diğer ekonomik koridor projelerinin Çin'in KYG projesi karşısında ne kadar başarılı olabileceğine ve bu ekonomik koridor mücadelesinin sonuçlarının ne olabileceğine dair kesin bir şey söylemek için henüz çok erkendir.

HODAEK'İN OLASI AVANTAJLARI

Yine de KYG ile yapılacak bir karşılaştırma, HODAEK'in Çin projesi

karşısında hâlihazırda önemli avantajlarının olduğunu göstermektedir. HODAEK'in en önemli avantajı son yıllarda KYG projesiyle dünya genelindeki ekonomik etkisini artıran Çin'in yükselişinden rahatsız olan başta ABD olmak üzere Hindistan ve çeşitli Avrupa ülkelerinin proje kapsamında bir araya gelmiş olmasıdır. Yukarıda da değinildiği gibi bu açıdan söz konusu proje, ekonomik olmaktan çok siyasi bir amaca sahiptir ve bu nedenle proje içerisinde yer alan aktörler herhangi bir ekonomik getirisi olmasa dahi projenin gerçekleşmesi için gayret içerisinde olacaklardır. Çin'in kendi girişimi içerisinde yer almaları için devletleri ikna etme çabaları karşısında, HODAEK içerisinde yer alan aktörlerin çoğu projeye Çin karşıtlığı gibi siyasi bir amaçla "gönüllü" olarak katılmakta, bu da projenin gerçekleşmesi ihtimalini artırmaktadır.

Hâlihazırda ekonomik sonuçları gözle görünür hâle gelmiş KYG, sadece olası vaatlere dayalı HODAEK projesinden daha çekici görünmektedir. Dahası Çin yükselişini durdurmak isteyen Çin karşıtı blokun, benzer bir ekonomik koridor projesi geliştirmiş olması KYG'nin başarılı olduğunun açık bir göstergesidir. Dolayısıyla devletlerin başarılı bir proje dururken, alternatifine ilgi göstermesi pek de olası görünmemektedir.

Buna paralel olarak, proje içerisindeki bölge dışı aktörler (ABD, Batı Avrupa devletleri, Hindistan) açısından bölgede öne çıkan aktörlerin proje çatısı altında bir araya gelmesi, bölgede giderek artan Çin etkisinin sınırlandırılmasını mümkün kılacakken, bölge içi aktörler açısından HODAEK'in bunun da ötesinde bir anlamı vardır. Bilindiği üzere, Suudi Arabistan ve BAE son yıllarda elde ettiği petrol gelirleriyle ekonomilerini dönüştürme ve siyasi ilişkilerinde alternatifler oluşturarak dünyaya açılma hedefine sahiptir. Dolayısıyla HODAEK dünyaya açılma hususunda alternatif arayışında olan Suudi Arabistan ve BAE gibi devletlere yeni bir imkân sunmaktadır. Proje sayesinde söz konusu devletlerin hem Asya hem de Avrupa ile mevcut ilişkilerinin güçlenmesi ve derinleşmesi ihtimali bulunmaktadır. Son olarak projenin, yine son yıllarda bölgede hız kazanan İsrail ile normalleşme sürecine de olumlu katkı yapması, Suudi Arabistan ile İsrail'in normalleşme adımlarını hızlandırması olasıdır.

HODAEK projesinin bir diğer önemli avantajı ise aktörlerin önemli bir kısmının birbirleriyle hâlihazırda güçlü ilişkilere sahip olmasıdır. Projenin lideri ABD ile Avrupalı aktörler arasında çok sıkı kurumsal bir ilişki varken, diğer önemli aktörler İsrail ve Suudi Arabistan da ABD'nin Ortadoğu'daki en güçlü müttefikleri arasındadır. Ayrıca Hindistan'ın da uzun yıllardır Çin tehdidine karşı ABD'nin desteğine sıcak baktığı bilinmekte ve iki aktör arasındaki ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla HODAEK gibi

bir projeyi bu güçlü ilişki zemini üzerinde gerçekleştirmek daha kolay olacaktır. Diğer yandan ise Çin KYG'yi daha önce zayıf ya da hiç ilişkiye sahip olmadığı ülkelerle gerçekleştirmek zorundadır. Ancak bu durum HODAEK açısından aynı zamanda kısıtlayıcı bir niteliktedir. Örneğin bölgede ABD ile güçlü ilişkileri bulunan Türkiye ve Mısır gibi ülkelerin proje dışında bırakılması eleştirilmektedir. Dahası projenin Hint-Avrupa hattının klasik yolu olan Süveyş Kanalı'na alternatif olma olasılığı Mısır açısından önemli ekonomik kayıpları yaratma ihtimaline sahiptir. Bu anlamda bir diğer önemli sorun ise projenin Batı Bloku ile sınırlı kalma olasılığıdır. Çin, KYG projesinde siyasi ya da ideolojik ayrım yapmazken, HODAEK sadece Batılı güçlerin onayladığı sınırlar içerisinde görünen devletlere açılmış imajına sahiptir.

HODAEK'İN OLASI DEZAVANTAJLARI

Tüm bu avantajlarına rağmen, projenin önemli dezavantajları da bulunmaktadır. Birincisi HODAEK projesinin alternatif olmaya çalıştığı Çin'in BRI/KYG projesi yaklaşık on yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu açıdan henüz fikir aşamasından öteye geçememiş olan HODAEK'in, on yıldır sürdürülen çeşitli anlaşmalar, ekonomik yardımlar ve alt yapı projeleriyle somutlaşmış KYG'nin oldukça gerisinde olduğu açıkça ortadadır. Dolayısıyla hâlihazırda ekonomik sonuçları gözle görünür hâle gelmiş KYG, sadece olası vaatlere dayalı HODAEK projesinden daha çekici görünmektedir. Dahası Çin yükselişini durdurmak isteyen Çin karşıtı blokun,

benzer bir ekonomik koridor projesi geliştirmiş olması KYG'nin başarılı olduğunun açık bir göstergesidir. Dolayısıyla devletlerin başarılı bir proje dururken, alternatifine ilgi göstermesi pek de olası görünmemektedir.

HODAEK'in bir diğer önemli dezavantajı ise proje finansmanı hususundadır. Rakibi KYG'nin ana finansörü Çin tek başına projeye 755 milyar dolar harcamıştır. Diğer yandan HODAEK'in proje içerisindeki tek bir aktör tarafından finanse edilmesi mümkün görünmemektedir. Hâlihazırda uluslararası kurumsal düzenlemelerdeki ağır finansal yükümlüklerinden şikayetçi olan ABD'nin böylesi büyük bir projeyi tek başına üstlenmesi olası değildir. Diğer yandan proje içerisinde yer alan diğer aktörlerin de finansman hususunda ne kadar istekli olacakları soru işaretidir. Bu açıdan, Çin'in finanse ettiği bir projenin içerisinde yer almak daha avantajlı görünecektir.

KYG'ye kıyasla HODAEK'in bir diğer dezavantajı ise oluşturulacak olan koridorun ekonomik değeridir. Dünya Bankası verilerine göre 2022 yılında HODAEK projesine katılan sekiz aktörün yaptıkları toplam ihracat 4 trilyon dolarken, Çin'in tek başına yaptığı ihracat 3.3 trilyon dolardır. Yapılan toplam ihracatın bölgelere göre dağılımında ise Doğu Asya-Pasifik bölgesinden Avrupa-Orta Asya bölgesine yapılan toplam ihracat 1.2 trilyon, yine aynı bölgeden Ortadoğu'ya yapılan toplam ihracat ise 272 milyar dolardır. Bu hat içerisinde yapılan ihracatın büyük bir kısmının tek başına Çin tarafından karşılandığı açıktır. Buna karşılık,

Hindistan'ın öne çıktığı Güney Asya bölgesinden Avrupa-Orta Asya ve Ortadoğu'ya yapılan toplam ihracat ise sırasıyla 98 milyar ve 60 milyar dolar seviyesindedir. Diğer yandan Avrupa-Orta Asya bölgesinden Doğu Asya-Pasifik bölgesine yapılan toplam ihracat 864 milyar dolarken, Güney Asya'ya yapılan ihracat 121 milyar dolardır. Tüm bu veriler Çin'in KYG kapsamındaki mal ve hizmet akışının hâlihazırda HODAEK aktörleri arasındaki mal ve hizmet akışından oldukça güçlü olduğunu göstermektedir. Şüphesiz ki bu durum KYG'nin mal ve hizmet akışını hızlandırması ve ucuzlatmasının yanı sıra Çin'in ucuz mal üretebilme kapasitesinden de kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla üyeleri arasında sadece mal ve hizmet akışını hızlandıracak ve ulaşım maliyetlerini düşürecek bir HODAEK projesi, Çin'in ucuz mal üretme kapasitesine bir alternatif oluşturamayacaktır. Sonuç olarak tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde HODAEK projesinin başta ABD olmak üzere Çin'in yükselişinden hoşnut olmayan büyük güçlerin oluşturduğu kapsamlı bir politikanın bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan ilerleyen dönemlerde farklı bölgeleri kapsayacak ekonomik koridor ve yatırım projeleri gibi girişimlerin sayısının artması olasıdır. Bununla birlikte HODAEK gibi büyük projelerin sonuçlarının kısa vadede somutlaşması ve Çin'in başta Ortadoğu olmak üzere dünya genelindeki nüfuzunun hızlı bir şekilde azaltılması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla iki blok arasındaki bu ekonomik tabanlı mücadelenin bir süre daha devam edeceği kesindir. ■

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜNDE AFET DİPLOMASİSİ

“

Felakete diplomasi penceresinden bakıldığında, doğal afetlerle çatışma olgusu arasındaki bağlantıyı görebiliriz ancak bu bağlantının pozitif mi yoksa negatif mi etki yaratacağı afetin boyutu ve afet dışındaki diğer faktörlere bağlıdır. Bu faktörlerin çok yönlü oluşu, afet diplomasisinin çatışma çözümüne yönelik etkilerini sınırlandırabilmektedir.

”

DR. GÜLER KALAY

Akademisyen ÜSKÜDAR ÜNİ.

Doğal afetler, insanın doğa karşısındaki acizliğini yeniden hatırlatır. Belki de büyük doğal afetler meydana geldiğinde çatışmalı konuların bir kenara bırakılıp, destek ve yardımlaşma duygularının öne çıkması bu sebeptendir. Bu yardımlaşma ve dayanışma duygusu zamanla diplomatik bir özellik ka-

zarak afet diplomasisi denilen kavramın üretilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda önemli bir sorunsalla karşılaşırız: Yerkürenin uzun tarihinde pek çok kez görülen doğal afetler, siyasi tarihi nasıl etkilemiştir?

Harvard Üniversitesi Sosyoloji Bölümü kurucularından olan Rus asıllı sosyolog Pitirim Alexandrovich Sorokin, “Felaketlerde İnsan ve Toplum” adlı çalışmasında felaketlerin kutuplaştırıcı etkisini açıklamaktadır. Sorokin modern

uygarlığın krizlerinden çıkış yolu arayan tutkulu bir sosyolog olarak felaketlerin nüfusun farklı kesimlerinde çeşitlenmesi ve kutuplaşmasına ilişkin genel prensiple biyolojik ve psikososyal açıdan birbirinden farklı insan ve insan gruplarının deneyimlerinin de farklı olacağını dolayısıyla belirli bir felaketin etkilerinin de aynı olmadığını belirtmektedir. Doğal afetlerin çatışmalarla ilişkisini doğrudan araştıran çalışmaların ve vaka analizlerinin azlığı, bizi “afet diplomasisi kavramıyla” sınırlı kalmaya zorlamaktadır. Oysa uzun ve kısa vadede bir afetin çok yönlü ulusal ve uluslararası etkileri-ekonomik, sosyolojik, çevresel, psikososyal, psikopolitik, ekonomipolitik gibi siyasal tarihe yön verebilmektedir. Tüm bu etkileri sadece “diplomasi” kavramıyla açıklayabilmek zordur.

Bir felakete diplomasi penceresinden bakıldığında, doğal afetlerle çatışma olgusu arasındaki bağlantıyı görebiliriz ancak bu bağlantının pozitif mi yoksa negatif mi etki yaratacağı afetin boyutu ve afet dışındaki diğer faktörlere bağlıdır. Bu faktörlerin çok yönlü oluşu, afet diplomasisinin çatışma çözümüne yönelik etkilerini sınırlandırabilmektedir. Bu bağlamda ikinci bir sorunsal karşımıza çıkmaktadır: Doğal felaketler, mevcut çatışmalara son verebilir mi veya tersinden doğal felaket zamanlarında yeni çatışmalar ortaya çıkabilir mi?

AFETLER VE ÇATIŞMA: VAKA İNCELEMELERİ

Felaketlerin ortaya çıkardığı ani kırılmalar ve değişimler, olağanüstü koşullar yaratabilmekte ve olağan sorunların da büyümesine neden olabilmektedir. Sağlık, çevre, barınma, gıda gibi temel sorunların ortaya çıkması sosyolojik ve siyasal alanda yapısal bozulmalara da yol açabilmektedir. Yönetimsel boşluk ve güvenlik krizi gibi unsurların oluşması ise adli vakaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bölgesel etkideki bir doğal afetle ortaya çıkan

sorunlar bu sebeplerle bölge dışına ve ülke dışına da etki edebilmektedir. Bu gibi olasılıklar yeni çatışmaların ortaya çıkmasına fırsat yaratabilmektedir.

Yunanistan ve Türkiye arasındaki felaket zamanlarında gelişen karşılıklı dayanışma, afet diplomasisine tipik bir örnektir. Birbirine karşı milliyetçilikler bağlamında kurulan iki devlet arasındaki inişli çıkışlı -daha çok çekişmeli- ilişki, 1941-1942 tarihleri arasında Yunanistan'da yaşanan kıtlık günlerinde, 1999 İzmit-Gölcük depreminde, Yunanistan depreminde ve en son 6 Şubat 2023 depreminde keskin bir yumuşamayla dönemsel olarak karşılıklı dostane ilişkiye dönüşmüştür.

Burada Guatemala ve Bangladeş gibi oldukça spesifik örnekleri hatırlayacak olursak bir doğal afetin çok yönlü etkilerini ve yapısal değişimi zorlayan sonuçlarını daha açık görebiliriz. 1976 yılındaki depremin Guatemala'da ortaya çıkardığı gıda krizi, iç çatışma ve yönetim değişikliğine yol açarken, 1970 yılındaki tayfun felaketi Doğu Pakistan'da iç savaşı tetiklemiş ve Bangladeş devletinin kurulması gibi uluslararası bir durum görülmüştür. Afetlere bağlı olarak gelişen afet diplomasisi, var olan çatışma faktörlerini tümüyle ortadan kaldırmaz ve genellikle uzun

vadeli bir uzlaşma ortamı da yaratmaz ancak yine de doğal afetler ve çatışmalar arasındaki ilişkiyle ilgili literatüre bakılarak doğal afetlerin, çatışmaları görece azalttığını söylemek mümkündür. Sorokin'in "yaratıcı özgeçicilik psikolojisi" olarak tanımladığı şey, bir felaketin akut döneminde yardımseverlik, dayanışma, kardeşlik duygularının terapötik etkilerinin toplumsal iyileşmeyi sağlayacağına yönelik varsayımdır.

Ilan Kelman'ın "afet diplomasisi teorisi" afetlerin çatışmalı devletler arasında uzlaşma sağlayıcı bir fırsat yarattığı üzerinedir. Yunanistan ve Türkiye arasındaki felaket zamanlarında gelişen karşılıklı da-

yanışma, afet diplomasisine tipik bir örnektir. Birbirine karşı milliyetçilikler bağlamında kurulan iki devlet arasındaki inişli çıkışlı -daha çok çekişmeli- ilişki, 1941-1942 tarihleri arasında Yunanistan'da yaşanan kıtlık günlerinde, 1999 İzmit-Gölcük depreminde, Yunanistan depreminde ve en son 6 Şubat 2023 depreminde keskin bir yumuşamayla dönemsel olarak karşılıklı dostane ilişkiye dönüşmüştür. Varoluşlarını birbirlerinin "ötekisi" olarak ortaya koymuş olan bu iki devletin ve iki halkın var olan ön yargılarını birdenbire geçersiz kılan şey, Kelman'ın bahsettiği düşman hükümetleri daha fazla uzlaşmaya doğru hareket etmeye zorlayan "felaket sonrası öz-

gecil ve insani zorunluluklar”dır.

2001 ve 2005 yıllarındaki depremlere bağlı olarak Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkilerin yumuşaması da yine “afet diplomasisi” özelinde ele alınabilir. 2004 yılındaki tsunami felaketinde mağdur gruplara yardım için seferberliğe katılan Tamil Kaplanları örneğinde olduğu gibi mevcut çatışma içindeki marjinal grupların afete bağlı gelişen koşullarda çatışmayı sonlandırabildiği görülmektedir. Afetle ilgili olarak gelişen afet diplomasisi geleneksel veya fiziki çatışma hâlindeki taraflar arasında bir yumuşama ve özgecilik yaratsa da uzun vadede afet dışı faktörlerin karşılıklı ilişkilerde

daha etkili olmasına bağlı olarak kalıcı olamadığı söz edilen vakalarda da görülmüştür. Ülke içi çatışmaların afetlere bağlı olarak durma noktasına gelmesi veya sona ermesi de mümkündür. Buna genellikle afete bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel yıkım, diğer temel insani ve yaşamsal gereksinimlere ulaşma çabası gibi nedenlere bağlı olarak çatışma olanaksız hâle gelebilmektedir. Bu gibi durumlarda genellikle akut dönemin zorluğuna bağlı olarak çatışma afetzedelerle hükümet yetkilileri veya devlet yönetim organları arasında olabilir. Diğer yandan bu dönemin uzunluğuna bağlı olarak farklı sosyal gruplar arasındaki eşitsizlik de farklı bir sosyal çatışmaya neden olabilmektedir. 6 Şubat depreminde etkilenen bölgelerde yerel halkla Suriyeli sığınmacılar arasında zaman zaman görülen gerginlikleri örnek verebiliriz. Etnisite, cinsiyet ve sınıfsal gibi toplumsal kırılma noktalarının genellikle politik ekono mi bağlamda ortaya çıkan olumsuz koşulların bir doğal afetle aniden çakışmasıyla sosyal çatışma olasılığı artabilir.

Genel olarak afet diplomasisinin etkili olduğu çatışmalı taraflara bakıldığında coğrafi yakınlık veya bölgedaşlık göze çarpmaktadır. Bu da aslında benzer risklere maruz kalma ihtimalinin yüksekliğine bağlı bir empati refleksi geliştiğini de ifade edebiliriz. Doğa karşısındaki zayıflığına yakından tanık olunması mevcut sorunları veya çatışma nedenlerini ötelenebilir hâle getirebilmektedir. Burada insani duygular ve özgecilik en azından akut dönemde kendini göstermektedir. Felaket zamanlarında insan, modern kentsel kültürün

içinde hem özne hem nesne olabileme özelliğinden sıyrılıp sadece özne olabilmektedir. Ben ve diğerleri/öteki olguları modern insanı hem özne hem nesne hâline getirmekte, modern kültürün düşük bağlamlı toplumlarında özne/nesne diyalektiği aidiyetlik çerçevesinde tanımlanmaktadır. Beklenmedik ve ani bir şiddetli uyaran olarak doğal afetler, korkuyu ve belki de yaşamda kalma güdüsünü uyarak insanın aidiyetlik çerçevesini siler, salt “insan-özne” olan özünü fark etmesini sağlar.

İnsan sadece ö “zne” olduğunda bir diğer insan olan ö “zne”yi artık öteki/diğeri olarak değil; kendinden olan, komşu olarak algılayabilmektedir. Doğal afetlerin özellikle akut dönemleri bu nedenle grup içi ilişkileri yeniden örgütleme özelliğine sahiptir. Yakın coğrafyalarda bulunan çatışmalı devletlerin veya grupların afet dönemleri gibi kriz anlarında “afet diplomasisi” çerçevesinde sergiledikleri yardımlaşma ya da diğerkâmlık davranışları çatışmanın yönetilebilir veya çözülebilir hâle getirilmesi için fırsat yaratabilmektedir. Buna rağmen çatışmaların temelini oluşturan diğer faktörlerin yoğunluğu daha belirleyici olacak ve akut dönem sona erdikten sonra yeniden aktive olabileceklerdir. Sonuç olarak, afetlere bağlı olarak gelişen çatışmalar, mevcut koşulların çeşitliliği ve yönetilebilirliklerine bağlı olarak önemli sonuçlar doğurabilir. Afetin yarattığı sosyal, ekonomik, insani sorunların çözülebilir olması çatışma nedenlerini ortadan kaldırayabileceği gibi afetle birlikte mevcut sorunlar daha da büyüyerek köklü iktidar değişimlerine neden olabilmektedir. ■

SUUDİ ARABİSTAN-İSRAİL NORMALLEŞME SÜRECİNİN ANALİZİ

MEHMET RAKİPOĞLU

Akademisyen BATMAN ÜNİ.

“

Son aylarda özellikle Batı medyasında sıklıkla gündeme taşınan bir diğer mesele, Suudi Arabistan’la İsrail arasında ABD aracılığıyla gerçekleştirilmesi planlanan normalleşme gündemidir.

”

2020 sonrası Ortadoğu’daki aktörler arasında rekabet ve gerilimin yerini iş birliği ve diyalog süreci almaktadır. Bu anlamda normalleşme mefhumu bir süredir Ortadoğu’nun gündemine yerleşmiştir. Körfez krizinin Ocak 2021’de son bulmasıyla Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır’ın Katar’la; Türkiye’nin Mısır, Suudi Arabistan, BAE, İsrail’le; İran’ın Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt’le diplomatik ilişkileri yeniden restore etmesi bölgesel anlamda yeni denklem ortaya çıkarmıştır. Son aylarda özellikle Batı medyasında sıklıkla gündeme taşınan bir diğer mesele, Suudi Arabistan’la İsrail arasında ABD aracılığıyla gerçekleştirilmesi planlanan normalleşme gündemidir. Her ne kadar iki aktör arasında

normalleşme konusu gündeme gelmiş olsa da 7 Ekim itibarıyla İsrail-Filistin merkezli ortaya çıkan askerî çatışma ortamı, ilgili normalleşme meselesinin en iyi ihtimalde ertelenmesine neden olacaktır.

POZİTİF GÜNDEM: ABD’NİN ROLÜ VE TARAFLARIN POZİSYONU

7 Ekim gelişmeleriyle Filistin merkezli bir gündem tarafından belirlenmeden önce, Suudi Arabistan-İsrail ilişkilerinde bir pozitif gündemden bahsetmek mümkündür. 2020’de ABD’nin ev sahipliğinde gerçekleşen Bahreyn ve BAE’nin İsrail’le normalleşmesi, Tel Aviv yönetiminin Arap yönetimleri nezdindeki kabul edilebilirliğini güçlendirmişti. Fas ve Sudan’ın, İsrail’i tanıyıp normalleşme adımlarını tatbik etmesini kolaylaştıran bu sürecin nasıl ve nereye doğru evrileceği tartışmalı bir konu oldu. Bölgeyi yakından takip eden birçok uzmana göre, Joe Biden yönetiminin Ortadoğu politikasındaki öncelikleri arasında Suudi Arabistan-İsrail normalleşmenin tahkik edilmesi yer almaktadır. Bu anlamda gerek ABD Başkanı Biden’ın Temmuz 2022’de gerek ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken’in Haziran 2023’te Suudi Ara-

bistan ziyaretlerinin ana gündem maddesi Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesiydi. Dolayısıyla Biden yönetimi, Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan da dâhil olmak üzere birçok üst düzey yetkiliyi İsrail-Suudi Arabistan normalleşmesinin gerçekleştirilmesi için görevlendirdi. Biden yönetimi yaklaşan seçimlerde elini güçlen-

dirmek ve bölgedeki gücünü artırmak adına Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesini teşvik etmektedir.

ABD'nin teşvikinin yanında Bin-yamin Netanyahu yönetimi ve Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın fiilî liderliğindeki Suudi Arabistan yönetimi de normalleşme temelli müzakere süreçlerinde oldukça istekli bir tavır sergilemektedir. Ağustos 2022'de hava sahasını İsrail'e açan Riyad yönetimi, geçtiğimiz günlerde Riyad'da düzenlenen UNESCO toplantısına İsraili delegasyonun katılmasına izin verdi. Dolayısıyla Suudiler, İsrail'i uluslararası toplumda kabul etmeye başladı ve dahası Veliht Prens Selman ABD merkezli FOX News isimli bir televizyon kanalına

verdiği röportajda, ABD'nin arabuluculuğunu yürüttüğü Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesine her gün yaklaşıldığını söyledi. Veliht bin Selman'ın normalleşme bağlamında attığı pratik adımlar ve söylemlerine rağmen sürecin tıkanmasına neden olan en az üç unsurun varlığından söz edilebilir. Özellikle bu aşamada iki ülke arasında inşa edilen pozitif gündeme karşı, İsrail'in Filistin'e karşı gerçekleştirdiği saldırılar, Muhammed bin Selman'ın İsrail'e karşı politikalarını olumsuz etkileyecektir.

NEGATİF ATMOSFER: TALEPLER, KONGRE VE İSRAİL AŞIRI SAĞI

Her ne kadar normalleşme noktasında ABD'nin teşvik ve baskı

politikaları, Suudi Arabistan-İsrail taraflarının istekli tavırlar sergilemesine yol açsa da sürecin kısa vadede somut sonuca bağlanmasının oldukça zor olduğu ifade edilebilir. Nitekim BAE ve Bahreyn'in İsrail'le normalleşme karşılığında beklenen kazanımları elde edememesi Suudi Arabistan'ın İsrail'le normalleşme noktasındaki taleplerini artırdı. Bu anlamda Suudiler İsrail'le normalleşme karşılığında ABD'den üç talepte bulundu. Bunlar güvenlik garantisi, gelişmiş silahlar tedariki noktasındaki kısıtlamaların kaldırılması ve sivil nükleer programın inşası noktasında yardım gibi 3 spesifik yüksek talebi içermektedir. Bu talepleri Washington'a ileten Riyad, sürecin lehine işlemlerini incelemektedir.

Dolayısıyla bu talepler normalleşme sürecinin tıkanmasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte Suudi Arabistan, İsrail'den Filistin devletinin tanınması, işgal politikalarına son verilmesi ve 2002'de Kral Abdullah'ın başlattığı Arap Girişimi'nin önerdiği geleneksel şartları da sürece dâhil etmektedir. Ayrıca Suudi Arabistan normalleşme müzakereleri devam ederken, ağustos ayının ortalarında Ürdün Büyükelçisi Nayif bin Bandar el-Sudayri'yi Filistin'e mukim olmayan büyükelçi olarak tayin etmiştir. Söz konusu durum, Riyad yönetimi nazarında İsrail'le normalleşmenin maliyetsiz olmadığını, Filistin desteğinin devam edeceğini göstermiştir. Dolayısıyla normalleşmenin kısa vadede gerçekleşmesini engelleyen bir unsur Suudi Arabistan'ın talepleridir. 7 Ekim gelişmeleri de hesaba katıldığında Suudi Arabistan'ın ileride İsrail ile gerçekleştirebileceği bir normalleşme hususunda, Filistin meselesinin doğrudan öncelenmesi gerektiği ortadadır.

“

Suudi Arabistan'ın normalleşme karşılığında ortaya koyduğu taleplerin Filistin meselesini çözmeye yetmediği fakat makul bir zeminde anlaşılabilir olduğu söylenebilir.

”

Kısa vadede normalleşmenin tahrik edilmesini engelleyen ikinci unsur ise ABD kanadından gelmektedir. Bu anlamda Suudilerin “yüksek” taleplerinin temel muhatabı olan ABD'de Kongre, taleplerin hayata geçirilmesine engel olmaya çalışmaktadır. Yemen po-

litikası ve Cemal Kaşıkçı cinayeti nedeniyle Suudi Arabistan'a mesafeli duruş sergileyen ABD Kongresinin, Suudi Arabistan'ın İsrail'le normalleşme karşılığında ABD'ye yönelttiği taleplerin hayata geçirilmesinde pürüz çıkarması büyük olasılıktır. Kongreye benzer şekilde ABD'deki başka aktörler de normalleşme sürecini olumsuz etkilemektedir. Örneğin 2022'nin başlarında Suudi Arabistan'ın insan hakları ihlallerine dair bir yasa tasarısı sunan Chris Murphy ve Mike Lee gibi senatörler ve birçok senatör Suudi Arabistan'ın ABD'ye yönelttiği üç talebe katı şekilde karşı çıkmaktadır. Bu durum Riyad-Tel Aviv normalleşmesinin kısa vadede gerçekleşmesini imkânsız kılmaktadır.

Normalleşme sürecinin olumlu sonuçlanmasını zora sokan üçüncü unsur İsrail'deki aktörlerdir. Bu anlamda İsrail'in mevcut Başbakanı Binyamin Netanyahu liderliğindeki hükümetin normalleşme sürecini engellediği rahatlıkla ifade edilebilir. Nitekim Suudi Arabistan'ın İsrail'e yönelttiği talepler Netanyahu hükümetinin politikalarıyla tamamen zıt durumdadır. Netanyahu aşırı sağcı, apartheid ve yerleşimci po-

litikasını destekleyen bir hükümete başbakanlık yapmaktadır. Suudi Arabistan'ın ise normalleşme karşılığında İsrail'den Filistin devletinin tanınmasını, yerleşim politikalarının son bulmasını ve işgalin bitmesini talep etmektedir. Netanyahu hükümeti ve hükümet birleşenleri (Maliye Bakanı Bezalel Smotrich, Ulusal Güvenlik Bakanı Itamar Ben-Gvir gibi aşırı sağcılar) ise Suudi Arabistan'ın bu taleplerini asla kabul etmeyeceklerini dile getirmektedir. Örneğin Netanyahu başbakanlığındaki hükümette Maliye Bakanı olan aşırı sağcı Bezalel Smotrich, Suudi Arabistan'la normalleşmeyi desteklediğini ancak Filistin meselesinde İsrail'in taviz vermesine karşı olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde yerleşim politikasını destekleyen Dinî Siyonist Parti mensubu ve Netanyahu hükümetinde Ulusal Misyon Bakanı Orit Strock, Suudi Arabistan'la normalleşme karşılığında Filistinlilere taviz vermeyi asla kabul etmeyeceklerini ve taleplerin reddedilmesinin İsrail'deki sağ kanadın konsensüsü olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Suudi Arabistan, normalleşme karşılığında hayata geçirilmesini istediği taleplerde radikal bir değişim tatbik

etmezse İsrail tarafındaki aktörlerin bu taleplere karşılık veremeyeceği rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla İsrail'deki siyasal atmosferdeki etkin siyasetçilerin mevcut koşullarda Suudi Arabistan'ın taleplerine sıcak bakmayacağı ve bu durumun normalleşme sürecini olumsuz etkileyeceği tahmini yapılabilir. Normalleşmenin olumlu ve/veya olumsuz dinamiklerinin yanında sürecin Filistin'e nasıl yansıtacağı da önemlidir.

FİLİSTİN YANSIMASI

Normalleşme sürecinin Ortadoğu bağlamında birçok noktaya farklı biçimlerde yansıtacağı ifade edilebilir. Bu noktalardan en önemli ve normalleşmenin ana gündem maddesi Filistin'dir. Son dönemde iki ülke arasındaki normalleşme iklimi, Gazzeli gruplar ile İsrail arasında neredeyse 5 bin kadar kişinin hayatını kaybetmesine sebep olan yüksek yoğunluklu askerî çatışmalar sebebiyle tamamiyle duraksamıştır. Suudi Arabistan'ın normalleşme karşılığında ortaya koyduğu taleplerin Filistin meselesini çözmeye yetmediği fakat

makul bir zeminde anlaşılabilir olduğu söylenebilir. Bu anlamda Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal bin Farhan el-Suud ve birçok üst düzey Suudi yetkili İsrail'in yerleşim politikasının sona ermesi, ilhakin bitirilmesi, İsrail'in fiili kontrolündeki askerî noktaların (Batı Şeria'daki C bölgesi gibi) Filistin yönetimine devredilmesi ve Doğu Kudüs'ün Filistin'in başkenti kabul edilmesi gibi açık tavizler verilmediği müddetçe normalleşmenin gerçekleşmeyeceğini dile getirmektedir. Benzer şekilde normalleşme müzakereleri devam ederken Suudi Arabistan'ın Filistin'e büyükelçi ataması da Filistin'i güçlendirmekte ve İsrail'in normalleşme görüşmelerinde dezavantajlı konuma düşmesine sebep olmaktadır. Suudi Arabistan normalleşme sürecindeki taleplerinin yanında uluslararası gündemde de Filistin meselesine katkı sağlayan adımlar atmaktadır. Geçen sene Arap Barış Girişimi'nin 20. yılında Birleşmiş Milletlerde (BM) bir forum organize eden Suudi Arabistan bu sene de benzer bir

forumu önderlik etmiştir. Bu anlamda Riyad yönetimi, BM Genel Kurulu öncesi organize ettiği Arap-Avrupa Forumu altında Ortadoğu Barışı İçin Barış Günü Girişimi'ne ev sahipliği yapmıştır. Elliye yakın ülkenin katıldığı bu girişim, Filistin devleti tanınmadan İsrail'le diplomatik ilişki kurulmasının reddedileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan iki devletli çözüm noktasında ısrarlı kararını sürdürerek Filistinlilerin aleyhine bir adım atmaktan uzak bir profil sergilemektedir.

Sonuç olarak her ne kadar ABD arabuluculuğuyla uluslararası ve Ortadoğu basınında sıklıkla yer tutuyor olsa da mevcut şartlar altında Suudi Arabistan-İsrail normalleşmesinin hayata geçirilme ihtimalinin oldukça zor olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, 7 Ekim gelişmelerinin akabinde sadece Suudi Arabistan-İsrail ilişkileri değil, ABD-Suudi Arabistan ilişkileri de Filistin meselesi hasebiyle gergin dönemlerden geçebilir. Özellikle Arap dünyasından Suudi Arabistan gibi nüfuzlu ülkelere karşı İsrail'e yönelik bir tepki verme baskısının hissedildiği ortamda, Suudi Arabistan'ın İsrail ile normalleşme meselesi üzerinden ABD ile ilişkilerine devam etmesi, Suudi yönetimini siyasi olarak zora sokabilecektir. Fakat Suudi Arabistan normalleşme karşılığında sunduğu taleplerden geri adım atar ve taviz verirse Riyad-Tel Aviv arasında diplomatik ilişkiler daha ileri tarihlerde tesis edilebilir. Bu aşamada da oluşacak durum Filistinlilerin haklarını yok saymak ve İsrail'e istediği nüfuz alanını açmak anlamına gelmektedir. ■

NİJER'DE DARBE SONRASI STYE PROGRAMLARININ GELECEĞİ

FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Araştırmacı ORSAM

“

Nijer özelinde takip edilen hibrit güvenlik modeli, zaman içinde “*proto-devletlere*” benzeyen silahlı grupların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Devlet destekli oluşturulmuş sivil savunma birlikleri, milis gruplar ya da El-Kaide bağlantılı Jama-at Nusrat val Islam Muslimin (JNIM) ve Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Sahra Kolu (ISGS) benzeri terör örgütleri bu yaklaşımın bir sonucu olarak kontrol ettikleri bölgelerde bir tür ege men otorite hâline gelmektedir.

”

Nijer, Kuzey ve Batı Afrika ülkeleri arasındaki stratejik konumuyla bölgesel ve küresel etkileşimlerden doğrudan etkilenen bir ülkedir. Yaklaşık 25 milyon nüfusa sahip Nijer, 2023 yılında dünyanın en fakir ilk üç ülkesi arasında yer alsa da başta uranyum ve petrol olmak üzere çeşitli değerli maden ve minerallere sahip

tir. Nijer’in mücadele ettiği diğer bir sorun da bölgedeki terör grupları ve geri kalan devlet dışı silahlı aktörlerden kaynaklı güvenlik tehditleridir. Sahel krizi olarak adlandırılan bölgede son 10 yılda artan “sözde İslami terör hareketlerinin” varlığı, Nijer’in kuzey, batı ve güney komşuları Libya, Mali, Burkina Faso ve Nijerya sınırları boyunca Niamey’i tehdit etmektedir. Öte yandan başkent ve çevresindeki bölgeleri kontrol eden devlet güvenlik birimleri, kırsal kesimlerde ve sınır bölgelerinde farklı yerel aktörlerle

meşruiyet mücadelesi içine girmekte ve yereldeki otoritesini güçlendirmek amacıyla birbirinden farklı güvenlik aygıtlarına başvurmaktadır. Nitekim Nijer özelinde takip edilen hibrit güvenlik modeli, zaman içinde “*proto-devletlere*” benzeyen silahlı grupların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Devlet destekli oluşturulmuş sivil savunma birlikleri, milis gruplar ya da el-Kaide bağlantılı Jama-at Nusrat val Islam Muslimin (JNIM) ve Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Sahra Kolu (ISGS) benzeri terör örgütleri bu yaklaşımın bir sonucu olarak kontrol ettikleri bölgelerde bir tür ege men otorite hâline gelmektedir.

“

Savaş sonrası yeniden yapılanma ve barış inşası girişimlerinin bir parçası olarak ortaya çıkan STyE programları, uzun dönemli istikrar ve barışın tesis edilmesi noktasında uluslararası ve ulusal paydaşlar tarafından uygulamaya alınmaktadır. Bir bakıma, savaş sonrası oluşan kırılğan ve parçalı toplumsal yapı, STyE programlarının çıkış noktasını oluşturmaktadır.

”

Bu tablo dâhilinde Batı Afrika ülkesinde temmuz ayında gerçekleşen darbenin ardından eski Devlet Başkanı Muhammed Bazum yönetimiyle anlaşmalı bir şekilde silah bırakarak sivil hayata karışan JNIM ve ISGS terör örgütü mensubu eski savaşçılar askerî yönetimin uygulamalarından endişe duymaktadır. Buna

paralel olarak darbeyle birlikte oluşan kaotik atmosfer, bu eski savaşçıların yeniden silahlı mücadeleye katılmasına ve radikal eğilimlerin yine toplumsal tabana yayılmasına yol açabilir. Öyle ki program kapsamında 1.000 kadar eski savaşçı, silah bırakarak sivil yaşama geçme kararı almış ve bu kişilere aylık geçim ödeneği, psikolojik destek ve farklı eğitimler sağlanmıştır.

Bu bilgiler ışığında Afrika'da iç savaş sonrası pek çok ülkede barış çalışmaları ve ulus inşası kapsamında başlatılan silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (STyE) süreçlerinin önemi ön plana çıkmaktadır.

STyE SÜRECİ

Savaş sonrası yeniden yapılanma ve barış inşası girişimlerinin bir parçası ola-

rak ortaya çıkan STyE programları, uzun dönemli istikrar ve barışın tesis edilmesi noktasında uluslararası ve ulusal paydaşlar tarafından uygulamaya alınmaktadır. Bir bakıma, savaş sonrası oluşan kırılğan ve parçalı toplumsal yapı, STyE programlarının çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda “silahsızlandırma” aşaması, operasyonel planlama, silahların toplanması, depolanması ve yok edilmesi gibi dört temel unsuru içinde barındırırken “terhis” süreci, eski savaşçıların kayıt altına alınması, sayılması, gözlemlenmesi ve yeni kimlik belgeleriyle terhise hazırlanması şeklinde özetlenebilir. Üçüncü aşama ise eski savaşçıların ve onların ailelerinin sivil hayata geçişini kolaylaştırmak, sosyal ve ekonomik entegrasyon potansiyellerini artırma amacı taşıyan “yeniden entegrasyon” aşamasıdır.

“

Bu kapsamda ilgili süreçte uygulanan ekonomik teşviklerin (istihdam, mesleki eğitimler, arazi ve finansal destekler) yanı sıra eski savaştının hedef topluma kazandırılmasında ilgili toplumun sosyal özelliklerinin göz önüne alınması kritik bir önem taşımaktadır. Çünkü iç savaş yaşayan toplumlarda çatışma sonrası oluşan atmosfer, karşılıklı güven sorununa ve korkuya neden olmakta, eski savaşçı ve angaje edilmeye çalışılan toplum nezdinde çeşitli güvenlik kaygılarını meydana getirmektedir.

”

STyE programının yeniden entegrasyon kısmına odaklanacak olursak eski savaşçıların topluma entegre edilmesinde ya da başka bir deyişle “eski savaşçı” kimliğinden “vatandaş” kimliğine geçişlerinde ortaya çıkan kimlik inşa süreci oldukça önemlidir. Bu kapsamda ilgili süreçte uygulanan ekonomik teşviklerin (istihdam, mesleki eğitimler, arazi ve finansal destekler) yanı sıra eski savaştının hedef topluma kazandırılmasında ilgili toplumun sosyal özelliklerinin göz önüne alınması kritik bir önem taşımaktadır. Çünkü iç savaş yaşayan toplumlarda çatışma sonrası oluşan atmosfer, karşılıklı güven sorununa ve korkuya neden olmakta, eski savaşçı ve angaje edilmeye çalışılan toplum nezdinde çeşitli güvenlik kaygılarını meydana getirmektedir. Bununla beraber resmî kurumlar eliyle yürütülen

yeniden entegrasyon süreçleri doğrultusunda terhis edilerek sivil hayata geçen eski savaşçılar, çatışma sonrası dönemde suç ve şiddet eylemlerinin birincil sorumlusu olarak “damgalanmakta” ve en önemlisi ötekileştirilmektedir. Bu noktada her ne kadar ilgili toplumun eski savaşçıları nasıl karşıladığı sosyal entegrasyon için oldukça büyük önem arz etse de eski savaşçıların ne kadar istekli olduğu ve kimlik dönüşümünü ne ölçüde

absorbe edeceği de sürecin ileriye dönük başarısına direkt etki etmektedir. Cinsiyet, yaş, etnik köken, eğitim düzeyi, mesleki kapasite ve askerî rütbe (kıdem, pozisyon), eski savaşçıların ihtiyaçlarını ve yeni düzen içindeki beklentilerini ortaya koyar. Bu beklentilerin negatif yönlü ilerlemesi, sonucu itibarıyla eski savaşçıların yeniden silahlanmak kaydıyla suç ve şiddet eylemlerine karışmasıyla sonuçlanabilir.

NİJER'DE STyE PROGRAMLARININ GELECEĞİ

Sivil toplum kuruluşu ACLED'in verilerine göre, radikal gruplardan kaynaklı şiddet eylemlerinin en çok etki ettiği Sahel ülkelerinden Burkina Faso, Mali ve Nijer arasında bu yılın ilk altı ayı içinde sivillere yönelik saldırıların yüzde 50 oranında azalmasıyla güvenlik atmosferinde görece ilerleme kaydeden tek ülke Nijer olmuştur. Bu

ilerlemede Bazum'un terörle mücadele yaklaşımının etkisi olduğu söylenebilir. Öyle ki Bazum, askerî çözümlerin tek başına işe yaramadığı fikrinden hareketle Nijer'deki terör gruplarının bazılarıyla toplu ya da bireysel bir diyalog süreci başlatmıştı. Bu adım, Nijer'de darbeyi gerçekleştiren generaller tarafından "güçsüzlük" ya da "teröre taviz" şeklinde algılanmış ve darbenin zeminini hazırlamıştır. Dolayısıyla yeni gelen askerî yönetimin Bazum'un bu yaklaşımına

son vererek STyE süreçlerini askıya alması, kırsal bölgelerdeki şiddet eylemlerini ve radikal gruplara yönelimi artırabilir. Bununla birlikte bazı kaynaklara göre darbeci generallerin temel olarak karşı çıktığı konu, bu eski savaşçıların orduya entegrasyon fikridir. Buna göre eski terör militanlarının orduya entegre edilme opsiyonunu da kapsayan Bazum yönetiminin programları, ordu generalleri tarafından tehlikeli bulunmaktadır. Bunun yerinde eski savaşçıların yalnızca erken uyarı sistemi kapsamında istihbarat toplama ve paylaşımı noktasında kullanılması gereği ön plana çıkarılmaktadır.

Diğer taraftan bir başka sorun, göreve gelen darbeci yönetim, olası karşı darbe tehditlerini önlemek ve gücünü konsolide etmek amacıyla merkeze odaklanarak terör gruplarının ve farklı devlet dışı silahlı aktörlerin etkin olduğu kırsal bölgelerdeki askerî angajmanlarını (gözetim, birlikler vd.) azaltmaktadır. Bu durum ilgili gruplara önemli ölçüde esneklik alanı ve toplumsal yapıya sirayet ederek militan devşirme olanağı sağlamaktadır. Ayrıca askerî yönetimin Nijer'e ciddi güvenlik ve savunma yardımları yapan batılı ülkelerle ilkesel (demokrasi vs.) ve ideolojik (Pan-Afrikacı) nedenlerden ötürü ters düşmesi, terörle mücadele faaliyetlerini akamete uğratarak "yönetilemeyen alanların" artışına neden olabilir. Sonuç olarak tam da bu noktada halka angaje olarak radikalizasyon propagandasına bir payanda olan STyE programlarının zarar görmesi, ileriye dönük güvenlik krizlerini ve bölgesel istikrarsızlığı tetikleyebilir. ■

RÖPORTAJ

Dr. Mohammed Fakhri Sweileh:

“GAZZE OLAYLARI RUSYA-UKRAYNA İLE İSRAİL-FİLİSTİN MESELELERİNDE TAMAMIYLA ZIT TUTUM SERGİLEYEN BATI’NIN AHLAKİ TUTUMUNU YENİDEN GÖZLER ÖNÜNE SERMİŞTİR”

ABDENNOUR TOUMI

Kurum Dışı Araştırmacı ORSAM

Yaşananlar, İsrail’in güvenlik ve istihbarat konusundaki kırılganlığını ortaya çıkarmış; güvenlik ve askerî sisteminde büyük bir zafiyeti gözler önüne sermiştir.

Abdennour Toumi: Doğal afetleri çevreleyen zorluklar ve risklerle mücadele etmek için alınan uluslararası önlemlerin ciddiyeti hakkındaki değerlendirmeniz nedir?

Dr. Mohammed Fakhri Sweileh: Doğal afetleri çevreleyen ve onlardan kaynaklanan risklerle mü-

cadele etmek için gerçek önlemler bulmaya yönelik ortaya konulan uluslararası çabalar aşıkârdır ve yadsınamaz. Ancak olaya sistematik olarak değerlendirme çerçevesinde baktığımızda, durumun bir ülkeden diğerine göre farklılık gösterdiğini görüyoruz. Nitekim bugün dünyada, çoğu Avrupa ülkesinde olduğu gibi, doğal afetlerden kaynaklanan riskleri ve krizleri yönetme konusunda ciddi ülkeler bulunmaktadır. Öte yandan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika (ODKA) ülkelerinde harcanan çabaya baktığımızda, meselenin farklı ve olması gereken seviyenin altında olduğunu görüyoruz. Belki de bu durum, söz konusu ülkelerdeki ve

Kimdir?

Mohammed Fakhri Sweileh

Dr. Mohammed Fakhri Sweileh el-Ahliyya Amman Üniversitesinde hukuk eğitimi almış ve özel hukuk alanında doktorasını tamamlanmıştır. Ürdün’de ticaret hukuku avukatlığı ve hakemlik görevlerini ifa eden Dr. Sweileh, İslami Bankacılık ve Vakıflar Uzmanlığı, Denetim ve Risk Yönetimi Uzmanlığı gibi görevlerde yer almıştır. Ayrıca, Ürdün merkezli Risk Yönetimi Uzmanları Forumu ve el-Rakhaa İş Adamları Derneğinin üyesidir.

toplumlardaki hâkim kültüre ek olarak, ellerindeki imkanlardan kaynaklanmaktadır. Öyle ki bu ülkeler, risk ve kriz yönetimi anlama, finansal bütçeler tahsis etme ve en önemlisi insan kaynakları olmak üzere gerekli kaynakları ayırma konusunda yeterli hazırlık yapmamaktadır. Buna ek olarak, ODKA'daki birçok ülkede oluşan doğal afetler mevsimseldir ve olumsuz etki derecesi genellikle yüksek risk sayılmamaktadır. Bu nedenle bu ülkelerin ve toplumların doğal afetlere gereken ilgiyi göstermediklerini görüyoruz. Burada öncelikle doğal afetleri tanımlamamız gerekir. Doğal afetler, deprem, volkan, kuraklık, kasırga, sel ve taşkın gibi savaştan çevreye ve insana verdiği zararlarla karşılaştırılabilecek olumsuz etkiler bırakan, insanın iradesi dışında gerçekleşen, kontrol edilemeyen ve meydana gelmesi engellenemeyen yıkıcı olaylardır. Doğal afetler insan eyleminin ve

onları önleme yeteneklerinin tamamen ötesinde gerçekleşmektedir. Ancak insanlar bunların yıkıcı etkilerini sınırlamak ve bunlarla başa çıkabilmek için aşağıdaki gibi atılacak adımlar mevcuttur:

1. Doğal afetler ve bunlarla başa çıkma ve etkilerini azaltma hakkında eğitimler vererek insanların bilincini artırmak, afet öncesi ve sonrası neler yapılabileceği hakkında erkek ve kadınları eğitmek.
2. Doğal afet risk yönetimine katılım yoluyla bireylerin ve kurumların bilinç düzeyinin yükseltilmesi ve doğal afetlerden kaynaklanan risklerin sistematik ve bilimsel bir şekilde tanımlanması, bu risklerin yönetilmesine yönelik stratejilerin belirlenmesi, bu risklerin her bir türünden kaynaklanan tehlikelerin derecelendirilmesi, risklerle başa çıkmak için mev-

cut alternatiflerin konulması, bu alternatifleri etkinleştirme yollarının belirlenmesi ve doğal afetlerle ilgili riskleri yönetmeye yönelik her ülkede ulusal bir kayıt açılmasıyla başlar.

Yukarıdakilere doğal afetlerden kaynaklanan krizleri yönetmek için bir planın geliştirilmesini ekleyebiliriz. Nitekim risk yönetimi, riskin ortaya çıkmasından önce, onunla başa çıkmak için proaktif mekanizmaların belirlenmesine yönelik bir faaliyetken, kriz yönetimi, tehlikenin oluşmasıyla eş zamanlı yürütülen bir faaliyet olmakla birlikte, oluşan tehlikeyle başa çıkmaya, bu tehlikenin etkilerini azaltmaya, tehlikenin ortaya çıkmasının ardından meydana gelen maddi ve psikolojik zarar da dâhil olmak üzere durumu yönetmeye yönelik faaliyetlerdir.

Hiç şüphe yok ki Türkiye ve Suriye depremleri, Fas depremi ve Lib-

ya'nın Derne kentindeki sel felaketi başta olmak üzere bölgemizde son bir yılda yaşanan afetler, insani ve maddi açıdan olması gerektiği gibi ele alınmayan doğal afetlerin canlı örneklerini temsil etmektedir. Tabii ki burada yapılan müdahalelerin göstergeleri, her bir afetin etkisinin büyüklüğü ve afetlerin etkilediği coğrafi ve insani kapsamların farklılık gösterdiğine işaret etmekte yarar vardır.

Belki de önceki yıllardaki sarf edilen küresel çabalar, doğal afet ve krizlerle mücadelede aşağıdaki gibi özetlenebilecek bir dizi adım ve önlemle ortak alanlar yaratmaya odaklanmıştır:

1. **Doğal afet ve krizleri anlamak:** Nitekim doğal afet ve krizlerin doğasını anlamak, onlarla başa çıkmak için çaba göstermenin samimi bir ifadesidir. Krizler, farklı toplumların olağan doğal örüntüsündeki sorunları veya çöküşleri ifade etmektedir ve çözülmesi veya başa çıkılması zor baskılar ve sorunlar yaratmaktadır.

Doğal afetler, farklı hükümetler ve toplumlar için büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Çünkü doğal afetler uyarı olmadan, doğal veya politik sınırlar arasında ayırım yapılmadan oluşur ve bu doğal afetler kısa sürede birçok büyük aksiliğe yol açabilir.

Hazırlık, risklerin ve krizlerin teşhis edilmesi ve bunlara yönelik erken planlama yapılmasıyla başlar ve bu aşama, risk ve krizlerin yönetiminde önemli aşamalardan biri olarak kabul edilir. Nitekim krizin ilk göstergelerini erken tespit ederek yetkililerin uygun proaktif

önlemler almasına ve bu krizlerle başa çıkmak için çeşitli cihaz ve kaynaklar hazırlamasına olanak tanır. Ayrıca yürürlükteki protokoller gözden geçirme, hazır olmalarını sağlama ve kusurlarıyla zayıflıklarını tespit etme fırsatı sağlar.

2. **Proaktif kriz yönetimi:** Bu metodoloji, krizlerin ortaya çıkmasını mümkün olduğu kadar engellemeyi veya sert olumsuz etkilerini azaltarak en kısa sürede çözüme kavuşturmayı amaçlamaktadır. Bu model, kri-

zin etkileriyle baş etme durumundan, inisiyatif olarak ve birçok önleyici tedbiri uygulamaya koyarak proaktif eylem durumuna geçmez. Bu tür bir yönetim, krizlere maruz kalabilecek tüm farklı tarafların, bunlara hazırlanmak ve bunlarla başa çıkmaya hazır hâle gelmek için katılımını gerektirir. Bu metodolojiyle doğal afetler, krizler ve riskler karşısında nesnellik ve profesyonellikten yoksun korku ve paniğin eşlik ettiği tepkiden kaçınılır.

3. Çeşitli sektörler, yani burada kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ortaklığın etkinleştirilmesi: Bu sektörler arasındaki etkin ortaklık, doğal afetlerle etkin bir şekilde başa çıkılmasına, temel ve hayati hizmetlerin daha hızlı bir şekilde geri kazanılmasına ve toplum tarafından daha geniş bir şekilde müdahale edilmesine katkıda bulunur. Ayrıca hazırlık ve planlama, çeşitli doğal afetlerin ve krizlerin etkilerinden kurtulmanın en iyi yoludur.

Günümüzde risk ve krizlerin yönetilmesinde, resmî çabaların desteklenmesinde, risk ve krizlerin sonuçlarından etkilenenlere en hızlı ve en güvenilir şekilde müdahale edilmesinde uzmanlaşmış yardımcı kurumlar olarak sivil toplum kuruluşlarının temel ve gerekli rolü yadsınamaz. Yukarıdaki göstergeler, ODKA bölgesindeki hazırlık durumunun gerekli seviyenin altında olduğunu değerlendirmimize yol açmaktadır. Fakat tabii ki bazı ülkelerde krizlerin ve doğal afetleri profesyonelce yönetme seviyesini yükseltmek için gösterilen

bazı çabalar da görmezden gelinmemelidir.

Abdenmour Toumi: ODKA bölgesindeki doğal afetlerle mücadele ve risk yönetimi tedbirleri, bu konudaki uluslararası çabalarla tutarlı mı, yoksa bölgedeki çoğu ülke ciddi önleyici ve proaktif önlemlerden yoksun mu?

Dr. Mohammed Fakhri Sweileh: Belki de bu sorunun cevabı ilk sorunun cevabın satır aralarında saklıdır. İşin aslı şu ki yazılı hazırlıklar ve planlar, riskler ve krizler ortaya çıkıp gerçekleştiğinde ve bu yazılı prosedürler sahada uygulandığında gerçek yüzünü göstermektedir. Belki de uluslararası televizyon kameraları tarafından belgelenen sahneler ve afet ve krizlerle başa çıkma konusunda uzmanlaşmış uluslararası kuruluşlardaki gönüllülerin tanıklıkları, afetlerle başa çıkma konusunda ODKA'daki birçok ülkedeki acizliği ve gerçek yeteneklerin yokluğunu ortaya koymaktadır. Söylemek gerekir ki bölgedeki birçok ülke ve toplum krizlere panikle, hazırlıksız ve bilinçsizce tepki vermektedir. Daha net bir teşhis yapmak gerekirse potansiyel riskleri ve krizleri tespit eden net bir yol haritasına, en azından son yüzyılda meydana gelen riskleri ve krizleri tanımlayan ulusal bir kayda, risklerin ve krizlerin tekrarı ve etkilerinin boyutunu belirleyecek bilimsel bir altyapıya ve Libya örneğinde olduğu gibi barajlara dair coğrafi risk araştırmalara sahip olmalıyız. Aynı zamanda elimizde, sismik fay bölgelerinde, sel ve kasırga bölgelerinde, çok yağış alanlarında veya tehlikeli derecede kuraklık ve su yoksulluğu yaşayan bölgelerde in-

şaatı yasaklayan veya düzenleyen ilgili inşaat mevzuatı bulunmamaktadır.

Yukarıdakiler, doğal afetler hakkında yeterli bir veri tabanının bulunmadığını göstermektedir ve dolayısıyla risk ve kriz yönetimi için uygun stratejiler seçilerek bunlarla başa çıkmak için gerçek değerlendirmelerin oluşturulmasını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bölgede meydana gelebilecek her bir doğal risk ve krizin, tekrarlama olasılığı veya etki boyutu açısından gerçek bir değerlendirilmesi yapılmamaktadır. Riskler oluşmadan önce müdahale edebilecek eğitilmiş teknik personel ve krizler oluştuğunda ve oluştuktan sonra müdahale edecek diğer ekipler gerektiği şekilde donatılmamaktadır. Yaşanan örneklerde gördüğümüz gibi bir plan olmadığında ve kriz ve afet türüne göre hızlı, güvenilir ve yeterli bir müdahalenin yokluğunda kayıplar önlenemez, en aza indirilemez ve hatta müdahale süresi kısaltılamaz.

Bu noktada STK'ların faaliyetleri ister kriz sırasında ister kriz sonrasında olsun, birden fazla kez varlığını kanıtlamıştır. Dolayısıyla ODKA bölgesinde, tüm biçimleriyle risk ve krizlere karşı kolektif bilinç oluşturarak, risk ve krizlere bilinçli bir şekilde müdahale edecek ve yukarıda anlatılan insani yardımları ulaştıracak uzmanlaşmış Arap kuruluşları yaratılmalıdır.

Abdenmour Toumi: Bu olayların bölge ekonomisi ve ulusal güvenliği üzerindeki sonuçları nelerdir?

Dr. Mohammed Fakhri Sweileh: Her doğal afet ve kriz sonrasında

güçlü şekilde ortaya çıkan ve uzmanların farkında olduğu belki de en belirgin riskler, bu doğal afetlere ve krizlere maruz kalan ülkelerin ekonomisi ve ulusal güvenliği üzerindeki etkileriyle ilgilidir. Hatta bu olaylar, birçok durumda komşu ülkeleri ve bölgeyi hem ekonomik sonuçlara maruz bırakmaktadır hem ulusal ve bölgesel güvenliği tehdit etmektedir. Bu felaketler ister deprem ister kasırga ister sel veya taşkından söz edelim, her felaketten sonra yıkıcı etkilerle yüzleşmek için önceden hazırlanmamış devasa bütçeleri tüketerek ülkeleri ekonomik açıdan etkilemektedir. Çünkü bunun gibi afetler, yol ağları, köprüler, su şebekeleri, elektrik, iletişim, barajlar, okullar, üniversiteler ve sağlık kurumları gibi altyapının yeniden inşası için ulusal ve ekonomik çabaları tüketir. Öte yandan afetler sırasında üretimin durması, sağlık maliyetleri, salgın hastalıklar, kaosun yayılması, ölüm ve yaralanmalar ve binlerce insanın yarıdımız kalması gibi başkaca ekonomik sonuçlara da yol açmaktadır ve tüm bunlar, genellikle bu tür durumlarla başa çıkacak donanımına sahip olmayan ülkelerin ulusal ekonomisi üzerinde gerçek bir yük oluşturmaktadır.

Yukarıdakilerden yola çıkarak, doğal afetlerin mağdur ülkenin, çevresinin ve bölgenin ulusal güvenliğine büyük etkiler yarattığını söyleyebiliriz. Hiç şüphe yok ki, afetlerin coğrafi kapsamı, belirli bir ülke içinde sınırlı olabileceği gibi etkisi birden fazla ülkeye yayılabilir. Ancak en belirgin etki, yüz binlerce ve bazen milyonlarca insanı bir bölgeden diğerine zorla taşınmaya iten bu felaketlerin ne-

den olduğu zorunlu insan göçleri olabilir. Bu göçler, istikrar durumu ve kaynak dağılımı üzerinde doğrudan ve dolaylı olumsuz etkiler oluşturmakta ve bunu takip edebilecek çatışma ve dengesizlikler, her doğal afet sonrasında ulusal ve bölgesel güvenliğe baskı yapan gerçek zorluklar yaratmaktadır. Aynı zamanda afetin meydana geldiği an ve sonrasında dayattığı önceliklerin yeniden düzenlenmesi nedeniyle kolluk kuvvetlerinin gıyabı veya meşguliyeti, kaosun yayılması ve güvenlik, istikrar ve toplumsal huzurun sarsılmasına neden olmaktadır.

Afetler sırasında insani diplomasi üzerinde potansiyel sınırlamalar koymanın etkileri ve bu tür kamu diplomasisinin ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin geleceği üzerindeki potansiyel yansımaları hakkındaki yorumunuz nedir?

Dr. Mohammed Fakhri Sweileh: İnsani diplomasi, krizlere ve doğal afetlere maruz kalan ülke ve bölgelerdeki savunmasız ve mağdurların çıkarlarını korumayı ve desteklemeyi, onlara insani hizmetler sağlamayı ve uluslararası yardım kuruluşlarının faaliyet gösterdiği insani alanı genişletmeyi amaçlayan bir politika ve metodolojidir. İnsani diplomasinin önceki tanımından yola çıkarak, İsveç, Birleşik Krallık ve Norveç gibi birçok Avrupa ülkesinin insani diplomasi alanına önem veren ülkeler olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Ancak özellikle ODKA'da yukarıda belirtilen sınırlamalar ve engellerin konulması, bu ülkelerin ve insani yardım kuruluşlarının en iyi yardım hizmetlerini sunmalarını, afet sı-

rasında ve sonrasında insani yardımları gerçekleştirmelerini engellemektedir.

Krizler ve felaketlerin de dayatmasıyla, iş birliğinin kapsamının genişletilmesi ve insani diplomasinin görevlerinin uluslararası düzeyde kabul görmesi, her ülkenin yerel mevzuatını düzenlemesini gerektirmektedir. Bu insani yardım için uluslararası anlaşma yoluyla yapılmalıdır. Bu çerçevede insani yardım kuruluşlarının rolü ve kapsamı belirlenmeli, görevleri kolaylaştırılmalıdır. Aynı zamanda siyasi, sosyal, kültürel veya dinî ölçekte toplumların ve ülkelerin kültürleriyle çelişebilecek başka roller üstlenerek insani yardımları aşmalarına engel olmak için çalışmalarının kapsamı sınırlandırılmalıdır. Değişen bir dünya ve küçük bir küresel köy ışığında uluslararası ilişkilerin geleceği, ülkelerin ve toplumların uluslararası insani yardım kuruluşlarına daha fazla yer vermesini gerektirmektedir. Devletler ve toplumlar, doğal afetlerden kaynaklanan risklerle mücadele etmek için hızlı, güvenli ve yeterli yanıtlar vermek için erken hazırlanmalı ve yerel ekiplerini oluşturmalıdır.

Abdennour Toumi: Yaşanan bu afetlerin yanı sıra 7 Ekim'de patlak veren Hamas-İsrail meselesine ilişkin bir soru sormak istiyorum. Taraflar arasında son dönemde yaşanan gerginlik göz önüne alındığında, çatışmalar dizginlenmezse meselelerin her iki tarafta da olası yansımalarını nasıl görüyorsunuz?

Dr. Mohammed Fakhri Sweileh: Aslında, işgal altındaki Filistin

topraklarında yaşananlar, gerginlik sınırlarını aşarak, iki taraf arasındaki varoluşsal ve ayrışma krizi noktasına gelmiştir. Filistin meselesi, bu çatışmanın başını öncüsünü temsil etse de çatışma yalnızca Filistin'i ilgilendirmemektedir. Nitekim adalet, geri dönüş hakkı ve kendi kaderini tayin hakkı talebinde bulunan tüm Arapları, Müslümanları ve hatta tüm işgal altındaki halkları kapsayacak şekilde genişlemektedir. Öncelikle bugün yaşanan çatışmanın önceki çatışmalara benzemediğini söylemek gerekmektedir. Çünkü bu kez Hamas hareketi, sürpriz faktörünü, inisiyatifi ve hedefe odaklanma unsurlarını elinde tutmuştur. Aynı zamanda, 7 Ekim öncesinde yapılan hazırlıkların bunda önemli rol oynadığı ve İsrail tarafında büyük kayıpların yaşanmasına neden olduğu gözlemlenmiştir.

Gazze Şeridi'nde, bugüne dek önemli kayıplar yaşanmıştır ve in-

sani dram her geçen gün ağırlaşmaktadır. Askerî teamül ve stratejik anlayışta Gazze'nin, 18 ay içinde kaybettiklerini eğer topyekün işgal sürecine girilmezse telafi edebilmesi mümkün gözüküyorken, İsrail; askerleri, halkı ve tüm dünya nezdindeki imajını geri kazanmakta zorlanacaktır. Dahası bu bölgede yaptığı ve yapabileceği savaş suçları bundan sonrası için İsrail'e ciddi sorunlar oluşturacaktır. Buna ek olarak yaşananlar, İsrail'in güvenlik ve istihbarat konusundaki kırılma noktasını ortaya çıkarmış; güvenlik ve askerî sisteminde büyük bir zafiyeti gözler önüne sermiştir. Öte yandan Gazze olayları Rusya-Ukrayna ile İsrail-Filistin meselelerinde tamamıyla zıt tutum sergileyen Batı'nın ahlaki tutumunu yeniden gözler önüne sermiştir. Nitekim Ukraynalı sivillerin insan haklarını gözeten Batı, Gazze'de çocuk, kadın ve yaşlılara yapılanlara göz yummaktadır. ■

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSANİ YARDIM KOORDİNASYON OFİSİ

RECEP TAYYİP TEKE

Araştırma Asistanı ORSAM

“

BM'nin insani yardım faaliyetlerini düzenlemek ve koordine etmekle görevli bir kuruluş olan OCHA, dünyanın dört bir yanında acil yardım ihtiyaçlarını karşılama konusunda oldukça kritik bir rol oynamaktadır.

”

Birleşmiş Milletler (BM), dünya çapında barışı ve insan haklarını koruma misyonunu üstlenen uluslararası bir örgüt olarak tarih sahnesinde

yerini almıştır. BM, 1945 yılında kurulduğundan bu yana dünya genelindeki sorunları çözmek ve insanların yaşam koşullarını iyileştirmek için bir dizi farklı ajans ve programı bünyesinde barındırmaktadır. Bu ajanslardan biri, BM

İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (The UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) veya daha yaygın olarak bilinen adıyla OCHA'dır. BM'nin insani yardım faaliyetlerini düzenlemek ve koordine etmekle görevli bir kuruluş olan OCHA, dünyanın dört bir yanında acil yardım ihtiyaçlarını karşılama konusunda oldukça kritik bir rol oynamaktadır.

OCHA'NIN TARİHÇESİ

19 Aralık 1991 tarihinde BM Genel Kurulunun 46/182 sayılı kararıyla kurulan OCHA, insani yardımın daha etkili bir şekilde koordine edilmesini amaçlayan bir BM ajansıdır. Bu ofis, dünya genelindeki insani krizlere daha hızlı, etkin ve

koordineli bir yanıt verme ihtiyacına yönelik olarak kurulmuştur. Zira o dönemde ortaya çıkan birçok insani krize eksik koordinasyon ve geç müdahale gibi birtakım sorunlar sebebiyle süratli ve etkinli bir şekilde yanıt verilememiştir. Bu sorunları çözmek üzere kurulan OCHA, insani yardımın dünya genelinde dağılımını daha iyi organize etmek ve felaketlerin olumsuz etkilerini en aza indirmek üzere faaliyet göstermektedir. OCHA'nın kuruluşunda dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali önemli bir rol oynamıştır.

OCHA'nın Cenevre ve New York'ta iki genel merkezi, İstanbul ve Lahay'de iki küresel merkezi ve dünyanın beş farklı şehrinde bölgesel ofisi bulunmaktadır. Ayrıca 29 farklı şehirde bulunan ülke ofisleri, OCHA'nın gerek bölgesel etkileri bulunan krizlere gerekse ülke düzeyindeki felaketlere yönelik insani yardımları hızlı ve verimli bir biçimde koordine etmesini mümkün kılmaktadır. OCHA, beş yıllık bir dönem için atanan BM İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter

Yardımcısı tarafından yönetilmektedir. Bu görev, Temmuz 2021'den bu yana İngiliz diplomat Martin Griffiths tarafından yürütülmektedir.

OCHA'NIN GÖREVLERİ VE FAALİYET ALANLARI

OCHA'nın başlıca amacı, kriz ve acil durum bölgelerine insani yardım ulaştırmak için koordinasyon sağlamak ve bu süreci daha etkili ve verimli hâle getirmektir. Bu amaç doğrultusunda OCHA, dünya genelindeki insani yardım organizasyonlarıyla iş birliği yapmakta ve insani yardımların zamanında ve etkili bir şekilde ulaştırılmasını sağlamaktadır. OCHA'nın başlıca görevleri şu şekilde sıralanabilir:

İnsani Yardımların Koordinasyonu: OCHA'nın en temel görevi kriz bölgelerine yönelik insani yardım faaliyetlerini koordine etmektir. Bu görev, hükümetler, insani yardım kuruluşları ve sivil toplum örgütleri arasında iş birliği yapmayı ve koordinasyonu sağlamayı gerektirmektedir. Bu sayede insani

yardımlar acil durum bölgelerine daha hızlı ve etkili bir şekilde ulaştırılabilmektedir.

Bağış Toplama: OCHA, insani yardımların finanse edilmesi için bağış yapılmasını teşvik eder, bağış toplama süreçlerini yönetir ve bağışçı ülke, kuruluş ya da kişilerle iletişimi koordine eder. Dolayısıyla OCHA, insani yardım fonlarını toplamak ve kriz bölgelerine yönlendirmek hususunda kritik bir rol oynar.

Veri Toplama ve Analiz: OCHA, insani krizler hakkında bilgi toplamak, verileri analiz etmek ve bu bilgileri ilgili kuruluşlarla paylaşmakla yükümlüdür. Böylece OCHA, doğal afet ve kriz bölgelerindeki ihtiyaçların belirlenmesine ve insani yardımların bu bölgelere daha etkili bir şekilde dağıtılmasına yardımcı olur. Ayrıca toplanan veriler ve bunların analiz edilmesi gelecekte yaşanması muhtemel insani krizlere etkin bir şekilde müdahale imkânı sağlar.

OCHA'nın faaliyet alanları sadece doğal afetler sonucu ortaya çıkan insani krizleri değil, aynı zamanda çatışma bölgelerindeki insani yardım ihtiyaçlarını da kapsamaktadır. Ancak çatışma bölgelerinde sivil halkın korunması ve insani yardımın ihtiyaç sahiplerine güvenli bir şekilde ulaştırılması büyük bir zorluk teşkil edebilmektedir. OCHA, bu tür zorlukları aşmak ve acil durum bölgelerine yardım ulaştırmak için ciddi çaba sarf etmekte, çatışmanın taraflarıyla koordinasyon sağlayarak ihtiyaç sahiplerinin insani yardımlara güvenli erişimini temin etmektedir. OCHA, kurulduğu günden bu yana birçok insani krizde önemli bir rol oynamıştır. Doğal afetler, iç sa-

vaşlar, salgın hastalıklar gibi acil durumlar karşısında hızlı ve etkili bir yanıt sağlama kapasitesi sayesinde insanların hayatlarını kurtarmış ve acılarını hafifletmiştir. Suriye ve Yemen iç savaşları, Rohingya krizi, koronavirüs (Kovid-19) pandemisi ve Ukrayna savaşı, OCHA'nın geçtiğimiz yıllarda insani yardımları koordine etme ve ulaştırma anlamında etkin mücadele verdiği krizler arasında yer almaktadır.

OCHA, Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremlerde önemli bir rol oynamıştır. OCHA'nın Cenevre Temsilcisi Ramesh Rajasingham, depremlerin hemen ardından yaptıkları çalışmaların kuruluşun koordine ettiği en büyük uluslararası arama-kurtarma operasyonu olduğunu açıklamıştır. Rajasingham, Türkiye'ye 38 farklı ülkeden gelen arama kurtarma ekiplerinin BM tarafından koordine edildiğini ve bu ekiplerin gönüllü olarak deprem sonrası çalışmalara katıldığını belirtmiştir. OCHA, Fas'ta yaşanan deprem ve Libya'da meydana gelen sel felaketlerinin sebep olduğu insani krizlerle mücadelede de etkin bir rol üstlenmiştir. BM İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı ve Acil Yardım Koordinatörü Martin Griffiths, BM ve ortaklarının, bu afetlerden etkilenen nüfusa hızlı ve etkin bir şekilde yardım sağlamak üzere tamamen seferber olduğunu açıklamıştır. Ayrıca OCHA, uluslararası bağış kampanyalarına öncülük etmek suretiyle Fas ve Libya'da meydana gelen afetlerin sebep olduğu acıların hafifletilmesi için yoğun çaba göstermiştir.

ULUSLARARASI YARDIMLARIN AZALMASI

Artan ihtiyaçlara rağmen yapılan bağışların azalması, OCHA'nın insani yardım faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdürmesinin önündeki en büyük engellerden birini teşkil etmektedir. Fon eksikliğinin insani yardım operasyonlarını oldukça olumsuz etkilediğini duyuran OCHA, geçtiğimiz aylarda bu konuya ilişkin birçok açıklama yapmış, uluslararası topluma bağışları artırma çağrısında bulunmuştur. Örneğin, OCHA'nın Haziran 2023'te yaptığı açıklamada hâlihazırda ihtiyaç duyulan 54,8 milyar doların sadece yüzde 20'sinin toplandığı belirtilerek dünya genelinde 22 kişiden birinin yardıma muhtaç durumda olduğuna işaret edilmiştir. "İhtiyaçlar, ciddi anlamda artarken, fonlamalar yetmiyor" denilen açıklamada, fon eksikliğinin milyonlarca kişiyi etkilediğinin altı çizilmiş, donörlere katkılarını artırma çağrısı yapılmıştır. Uluslararası yardımların azalmasından en çok etkilenen muhtaç gruplar arasında Suriyeli mülteciler yer almaktadır. Yüzbinlerce Suriyeli mülteciyi barındıran Ürdün ve Lübnan gibi ev sahibi ülkelerin derin ekonomik krizlerle mücadele etmesi, bu ülkelerin sığınmacıların en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamasına neden olmaktadır. Suriye'de devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlık ise ülkenin kuzey ve kuzeybatısında zor şartlar altında yaşanan yerinden edilmiş Suriyelileri oldukça olumsuz etkilemektedir. Ayrıca Kovid-19 pandemisinin ortaya çıkışı ve Ukrayna savaşının patlak vermesi, uluslararası yardımların bir kısmının bu krizlere aktarılması sonucunu

doğurmuştur. Bu şartlar altında Suriyelilerin hayatlarını idame ettirmesi giderek daha zor hâle gelmektedir. Dolayısıyla uluslararası toplumun Suriyeli mülteciler konusunda bir an önce elini taşın altına koyması ve mültecilerin hayatlarını kolaylaştırmak için mücadele eden OCHA gibi insani yardım kuruluşlarına yapılan finansal desteği ciddi anlamda artırması gerekmektedir. Sonuç olarak Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), dünya genelindeki insani krizlere yanıt vermek ve bu krizlerin mağdurlar üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmek üzere faaliyet gösteren bir kuruluştur. İnsani yardımları koordine etmek, insani krizlere ilişkin veri toplamak ve analiz etmek, insani yardımları teşvik etmek ve bağış toplamak OCHA'nın faaliyet alanları arasında yer almaktadır. Son dönemde dünyanın farklı noktalarında meydana gelen deprem, sel ve yangın gibi doğal afetler ya da silahlı çatışmalar ve iç savaşlar gibi insan kaynaklı krizler, OCHA gibi insani yardım kuruluşlarının önemini bir kez daha açık bir biçimde ortaya koymuştur. OCHA'nın insani yardım faaliyetlerine destek vermek ve bu kuruluşun misyonunu devam ettirmesine yardımcı olmak, dünya genelinde insanların daha iyi bir yaşam sürdürebilmeleri için büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla OCHA'nın acil durum bölgelerine insani yardım ulaştırılması ve insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki çalışmalarını uluslararası toplumun ortak çabalarıyla desteklenmelidir. Ancak bu sayede daha adil ve insan odaklı bir dünya inşa etmek mümkün olacaktır. ■

Türkiye'nin Ortadoğu alanındaki en büyük düşünce kuruluşu olan
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

genişleyen ekibi, Ankara ve İstanbul'daki ofisleriyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Ortadoğu'daki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri bölge uzmanları aracılığıyla takip eden ORSAM, saha araştırmalarıyla zenginleştirdiği analiz ve raporlarıyla kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmektedir.

Ortadoğu gündemini takip etmek için

www.orsam.org.tr

ve sosyal medya hesaplarımızı inceleyiniz.

www.orsam.org.tr

orsamorgtr

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

